

**UNIVERZITA PARDUBICE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2008

Dobroslava JEŘÁBKOVÁ

**Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta**

Život a dílo M. J. Vochoče

Dobroslava Jeřábková

**Bakalářská práce
2008**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Dobroslava JEŘÁBKOVÁ**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Historicko-literární studia**

Název tématu: **Život a dílo M. J. Vochoče**

Zásady pro vypracování:

- Osnova: M. J. Vochoč - biografie (soukromý život, otec - malíř Jan Vochoč)
- činnost veřejná (povolání kněz)
- č. spolková (člen Oživeného maltéžského řádu v Praze)
- č. literární (vl. díla - poesie i próza - rozbor děl; novinová a časopisecká činnost)
- pátrání po původu Vochočova antisemitismu plynoucího z jeho novinových článků

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Suverénní řád maltézských rytířů v historii a současnosti - M. Buben

Maltézští rytíři u nás - J. Pořízka

Česká literatura od počátků k dnešku - J. Holý

Archivní materiál (Archiv města Ústí nad Labem, fond J. Salamanczuka; korespondence, životopisný materiál, poesie, próza, novinové a časopisecké články, písemnosti o Oživeném maltézském řádu a ilustrační materiál)

Archiv Starokatolického řádu

Český tisk pod vládou W. W. von Wolmara - J.Končelík, B.Köpplová, J.Kryšpínová

Soudobé dějiny 2, 1995, č. 4

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jiří Studený

Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

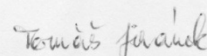
31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Poděkování:

Předem děkuji vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Jiřímu Studenému za podnětné připomínky a podporu zvoleného tématu. Velký dík patří Archivu města Ústí nad Labem, jmenovitě panu PhDr. Vladimíru Kaiserovi za milou spolupráci, ochotnou pomoc a za zapůjčený materiál potřebný k této práci. Stejně tak upřímně děkuji panu Josefu Königovi – nebýt jeho vstřícného jednání a poskytnutého materiálu o M. J. Vochočovi, nemohla bych tuto bakalářskou práci napsat. Zvláštní poděkování patří Kristýně Brejšové za překlady textů do anglického jazyka. Také děkuji Janě Vochočové za poskytnuté osobní informace o svém otci.

Abstrakt

Monografická práce „Život a dílo M. J. Vochoče“ obsahuje stručný životopis autora se zaměřením na veřejnou, literární a zájmovou činnost. Martin Jan Vochoč (1910 – 1967) byl kněz a spisovatel, člen neformálního spolku „Obnovený řád maltézských rytířů“, také pravidelně publikoval do novin a časopisů. Čtenář práce bude seznámen s publikační činností M. J. Vochoče i s jeho působením ve spolku. Stěžejní část práce je zaměřena na uměleckou – literární tvorbu autora. Jednotlivé kapitoly se zabývají dobovým zařazením spisovatele do literárního proudu a vybranými díly M. J. Vochoče. Jedná se o literárně-vědnou analýzu části nedokončeného románu „Májový sen“, souboru povídek „Pražánek“, neúplné historické monografie „Valdštejn zblízka“ a sbírky poezie „Sonety nečasového“.

Klíčová slova:

Vochoč, Martin Jan; životopis; literární analýza; román; povídky; poezie

Abstract

The monographic thesis „Life and works of Martin Jan Vochoč“ presents the author's brief biography directing his public and literary activities, fields of interest as well. Martin Jan Vochoč (1910-1967) was a priest, writer, member of an informal fellowship called „Obnovený řád maltézských rytířů“. He also periodically published in newspapers and magazines. The reader of this thesis will be acquainted with author's publishing and his activities in fellowship as well. The main part of the thesis is concentrated on author's artistic-literary production. Chapters deal with author's inclusion into the period stream of literature and chosen works of M.J. Vochoč. These works are analysed: the incomplete historical monograph „Valdštejn zblízka“, an anthology of short narratives „Pražánek“, fragments of the unfinished novel „Májový sen“ and the anthology of poetry „Sonety nečasového“.

Key words:

Vochoč, Martin Jan; biography; literary analysis; novel; narratives; poetry

Obsah:

Úvod	1
1. Životopis	4
1.1. Jan Vochoč	4
1.2. Martin Jan Vochoč	5
2. Spolková činnost	9
2.1. Spolek Schlaraffia	9
2.2. Obnovený řád maltézských rytířů	11
2.3. Řád maltézských rytířů	13
2.3.1. <i>Historie řádu</i>	13
2.3.2. <i>Postavení, struktura, organizace a činnost řádu v současnosti</i>	14
2.3.3. <i>České velkopřevorství</i>	15
3. Historicko-literární pozadí 30. a 40. let 20. století	17
3.1. Vochočův literárně-kritický postoj v době krize	17
3.2. Próza v době krize a okupace	20
3.3. M. J. Vochoč básník	22
4. Prozaická díla M. J. Vochoče	25
4.1. Valdštejn zblízka	25
4.2. Kouzlo minulých časů	35
4.2.1. <i>M. J. Vochoč očima V. Mikoláška</i>	35
4.2.2. <i>Pražánek</i>	36
4.3. Májový sen	51
5. Poezie M. J. Vochoče	58
5.1. Sonety nečasového	58
6. Publikační činnost	65
Závěr	67
Bibliografie	70
Resumé	73
Příloha	75

Úvod

Záměrem této bakalářské práce je představit osobu Martina Jana Vochoče a jeho literární odkaz. S Vochočem jsem se poprvé setkala během mé studijní praxe v Archivu města Ústí nad Labem. Náplní měsíční práce byla katalogizace jeho novinových a časopiseckých článků. Když se vedoucí archivu PhDr. Vladimír Kaiser dozvěděl, že studuji literaturu, nabídl mi tuto práci s tím, že bych jí mohla v budoucnu využít. Řekl mi o Vochočově vlastní literární tvorbě a že osobnost autora i jeho dílo je dosud nezpracované téma. Začala jsem se tedy o „neznámého spisovatele“ více zajímat a v následujícím semestru jsem si změnila již zadané téma bakalářské práce na „Život a dílo M. J. Vochoče“.

Následovalo období sběru převážně archivního materiálu a seznamování se s ním. Dostala jsem kontakt na Josefa Königa, člena Starokatolické církve, kde působil i M. J. Vochoč jako kněz, a ten mi poskytl elektronickou formou primární i sekundární prameny na téma „Vochoč“, kterým se také zabývá. Začala jsem tedy zpracovávat získaný materiál. Nejvíce jsem využívala metody deskripce a analýzy. Po přečtení vlastní tvorby autora jsem vybraná díla popsala a snažila se o analýzu textů. Vlastní rozbor jsem doplnila o dobové reakce z tisku (jsou-li k dispozici) a výtahem ze sekundární literatury vztahující se k tématu. Bylo-li to možné a účelné, použila jsem i metodu komparace. Tímto způsobem jsou koncipovány stěžejní kapitoly práce. Konkrétně se jedná o analýzy próz „Májový sen“, „Pražánek“ a „Valdštejn zblízka“ a poezie „Sonety nečasového“. Analýza nedokončeného románu „Májový sen“ není úplná, při práci jsem využívala archivního materiálu a několika prvních stran textu z úvodu románu. Důvodem je špatná čitelnost rukopisu a velký rozsah (přes 800 stran) díla, který výrazně ztěžuje práci s archivním materiálem, jenž nelze vynášet z budovy archivu. V současné době se pracuje na elektronické verzi rukopisu, což ulehčí další práci s textem.

Jak jsem již poznamenala, jednotlivé kapitoly se zabývají literárně-vědným rozbohem umělecké tvorby M. J. Vochoče. Kromě nich je zde nastíněn život spisovatele a kněze, jeho publikační činnost a působení ve stolní společnosti nazvané „Obnovený řád maltézských rytířů“. Členové spolku chtěli navázat na tradici „Maltézského řádu“ u nás, jehož stručná historie a působení je také součástí práce.

První kapitola představuje osobu Martina Jana Vochoče, jeho rodinné zázemí (spisovatelův otec Jan Vochoč byl malíř), pracovní zařazení, politické problémy – Vochoč byl dvakrát vězněn, poprvé za nacistického, podruhé za komunistického režimu. Několik vět je věnováno malíři Janu Vochočovi a jeho tvorbě.

Ve druhé kapitole se zaměříme na Vochočovu činnost ve spolku „Obnovený řád maltézských rytířů“. Šlo o amatérskou stolní společnost, avšak členové spolku vytvořili Statuta řádu navazující na tradici oficiálního Maltézského řádu, jehož stručná historie a činnost je také součástí kapitoly. V podkapitole „Spolek Schlaraffia“ se dozvíme, že zakládání podobných společenství nebylo nic výjimečného, podíváme se do historie vzniku podobných spolků a na příkladu Schlaraffie si ukážeme podobné znaky s „Obnoveným řádem“ M. J. Vochoče.

Třetí kapitola se zabývá zařazením M. J. Vochoče do literárního proudu třicátých a čtyřicátých let dvacátého století, kdy nejvíce tvořil. Dochází tak prostřednictvím srovnávání Vochoče a jeho díla se známými spisovateli té doby, v jejichž díle se vyskytují podobné prvky. Také je zde nastíněno historické pozadí třicátých let a doby okupace a jaký vliv mělo na uměleckou tvorbu literátů.

Čtvrtou kapitolu lze považovat za stěžejní. Dostáváme se k vlastní umělecké tvorbě M. J. Vochoče. Kapitola obsahuje analýzy tří prozaických děl autora. První z nich je rozbor romantické monografie „Valdštejn zblízka“. Jde o neúplnou část historického textu, popisujícího hospodářskou a vojenskou činnost Albrechta z Valdštejna. Valdštejn je tu představen nejen jako výborný vojevůdce, což je všeobecně známo, ale také jako schopný hospodář a plodný stavitel. Autorova výpověď je opřena o citace z dobové korespondence samotného Valdštejna nebo lidí z jeho okolí. Dílo stojí na rozhraní literatury umělecké a vědecké. Má za úkol čtenáře poučit, aniž by byl ochuzen o estetický zážitek.

Další podkapitola obsahuje literárně-vědnou analýzu „Pražánek“. „Pražánek“ je soubor historických povídek, který vyšel roku 1935, je tak jedinou prózou, na kterou se dochovaly dobové recenze v tisku. Ty jsou v rozboru využity jako ilustrační materiál a doplňují celkový obraz díla i ze strany čtenářů-kritiků. Také jsou zdrojem badatelských podnětů pro dnešního literárního historika. Kniha „Pražánek“ obsahuje tři povídkové triptychy z Prahy doby románské, ze třináctého století a z doby gotické. Hlavní postavou, která spojuje všechny triptychy je Pražánek, skřítek domácníček. Malý mužík vystupuje jako nadpřirozená postava a spolu s všudypřítomnou idealizací propůjčuje dílu až pohádkový charakter.

Poslední třetí rozbor je věnován nedokončenému Vochočovu románu „Májový sen“. Román je fiktivním deníkem královského syna Hynka z Poděbrad. Začíná Hynkovým dětstvím, popisuje jeho cestovní pobyt v Itálii, seznámení s osudovými ženami apod. Analýzy všech tří textů jsou zaměřeny na tematickou, motivickou, kompoziční a jazykovou stránku děl. Součástí je i pokus o interpretaci ideové náplně děl a žánrové zařazení. Rozbor se opírá o citované ukázky.

Pátá kapitola je obdobou kapitoly předchozí, jen se zaměřuje na lyrickou tvorbu autora. Obsahuje seznam básnických sbírek M. J. Vochoče a žánrovou, tematickou, motivickou, versologickou a kompoziční analýzu sbírky „Sonety nečasového“, která vyšla v Ústí nad Labem roku 1933. Opět bylo v tomto případě přihlédnuto k dobovým recenzím v tisku. Vochoč byl recenzenty přirovnáván k J. S. Macharovi a J. Vrchlickému. Sbíрка obsahuje hlavně historickou, milostnou, filozofickou a náboženskou poezii. Nechybí charakteristika sonetu a ilustrační ukázka z díla „Sonety nečasového“.

Poslední šestá kapitola pojednává o publikační činnosti M. J. Vochoče. Vochoč byl členem Syndikátu českých novinářů, ze kterého byl roku 1946 vyloučen. Do té doby byl ovšem velmi literárně činný a jeho články byly pravidelně publikovány v desítkách novin a časopisů. Kapitola nabízí stručný přehled jeho novinových cyklů zaměřených hlavně na českou literární scénu.

Martin Jan Vochoč byl nevšední trochu rozporuplnou osobností, jehož literární odkaz si zaslouží pozornost literárního historika a představení se čtenářské veřejnosti. Tato práce je pouze prvním krokem k napravení křivdy zapomnění, ke které v tomto případě došlo.

1. Životopis

1.1. Jan Vochoč

Otec spisovatele malíř Jan Vochoč (* 23. března 1865 v Hrdlořezích, † 20. března 1920 v Praze) se dnes neřadí mezi slavné umělce, ovšem svého času patřil k prvním českým pointilistům. Heslo *Jan Vochoč* se dokonce nachází v *Ottově naučném slovníku*¹, ze kterého jsem čerpala některé informace. Dalším zdrojem k sepsání obou životopisů – otce i syna byl text z brožurky *Rozmilý Jene Martine Vochoči*², vypovídající o osobnosti adresáta. Doplňující informace jsem získala z archivního materiálu.

Jan Vochoč se původně měl stát zlatníkem, ale nastoupil na pražskou akademii a později odjel do Mnichova, kde se stal žákem Gysise³ a Hertericha⁴. Maloval podobizny, komponoval genry a studoval krajiny. Díla z mnichovské doby byly prodány do ciziny pod jiným jménem (to se mi nepodařilo zjistit). Později svou inspiraci hledal mezi tehdejšími módními pařížskými směry – impresionismem a právě pointilismem. Podnikl cestu na Balkán a v Bulharsku navštívil mnohé tamní kláštery na hoře Athos. M. J. Vochoč roku 1935 napsal o otcově pobytu na Svaté hoře a jeho umělecké činnosti článek do Poledního Listu: „*Vochoč také přijal hnědou řízu pravoslavné řehole, aby mohl na Svaté Hoře vytrvat déle, než ty dva, tři týdny, povolené k návštěvě poutníkům. Po skončeném nočním chóru, když mniši odcházeli k odpočinku, stoupal Vochoč obtížený malířským stojanem do hor, aby zachycoval jedinečnou krásu strmých úbočí, zahalených v šedou zeleň oliv, aby přenesl na plátno stinná zákoutí byzantských chrámů i slunce prohráté obzory mořských zálivů.*“⁵

¹ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 26. Praha, 1907. (str. 889)

² DEML, Jakub. *Rozmilý Jene Martine Vochoči: dopisy Jakuba Demla a Marie Rosy Junové Martinu Janu Vochočovi z let 1937 – 1952*. Ústí nad Labem, 1996. ISBN 80-901761-2-7.

³ Gysis Nicolaus, novořecký malíř (*1842 na ostrově Tinu). Jako mladík přišel do Athén, kde se zabýval kresbou a studiem na polytechnice. Na to se stal žákem Pilotyho v Mnichově, kde maloval: *Josef egyptský jako vykladač snů; Judith; Účin zprávy sedanské* aj. R. 1872 cestoval po Malé Asii a z té doby pochází jeho *Zloděj kuřat ve Smyrně* (mus. drážď.); r. 1874 přišel zase do Mnichova a namaloval řadu obrazů ze života orientálského: *Malíř na studijní cestě v Orientu; Zasnoubení dětí v Řecku; Umění a jeho geniové* (allegor. obraz) aj. R. 1888 vystavil v Mnichově *Jarní symfonii*, velmi jemné modelace a jemného koloritu. Gysis na mnichovské akademii spolupudoval německý ateliérový realismus. †4. led. 1901 v Mnichově.

⁴ Herterich Ludwig, německý historický malíř a genrista (*1856 v Ansbachu), žák Dieze v Mnichově. Jeho obrazy: *Vzbouřivší se sedláci přinucují hraběnkou Westernburgovou, aby jim sloužila; Svatební průvod*. Svoji pověst získal až obrazem z historie osvoboditelky Lüneburku *Anny Stegenové* (1887). Na to se stal přívržencem pleinairu a impresionismu. Herterich se stal výrazným, sugestivním koloristou, jehož tahy štětce teprve v určité vzdálenosti nabyly přirozeného, pravdivého dojmu věci. V pinakotéce v Mnichově je od něj *Sv. Jiří*, dále namaloval podobiznu prince regenta *Luitpolda* (1893); *Stmívá se* (1894) aj. Učil na mnichovské dámské škole, kterou do konce r. 1894 také řídil. – Informace jsem čerpala z Ottova naučného slovníku – viz Bibliografie.

⁵ VOCHOČ, Martin Jan. Český malíř Jan Vochoč, poutník athonský. In *Polední List* 4, 1935, 12.5.

Skici a malby klášterů a athoských zálivů vystavil roku 1901, ve stejný rok jako odjel i s rodinou do Paříže. „*Pointilistická technika Claude Moneta okouzila Vochoče svěžím podáním záchvěvů vzduchu a Vochoč byl prvním jejím průbojníkem u nás,*“⁶ tak popisuje syn Martin Jan malířskou techniku otce, kterou maloval detaily i panoramata Prahy. Vochočovy krajiny jsou charakterizovány jako vzdušné a svítivé, mezi nejznámější portréty patří obraz L. Čelakovského a paní Purkyňové, které jsou v realistickém stylu. Díla Jana Vochoče jsou v soukromých sbírkách u nás i v zahraničí a jsou zastoupena i v pražských galeriích. Jan Vochoč zemřel na zápal plic 20. března 1920.

1.2. Martin Jan Vochoč

Martin Jan Vochoč se narodil 19. října 1910 v Praze. Od dětství na něj mělo vliv umělecké prostředí, ve kterém díky otci vyrůstal. Otcův přítel – sochař Jakub Obrovský – vytvořil malířovu bustu, jež se dosud nachází v jeho jabloneckém bytu. Jiný, velmi blízký přítel rodiny, byl Alfons Mucha, se kterým Jan nějaký čas sdílel ateliér v Paříži. Muchův syn Jiří vyrůstal v dětství vedle Martina.

Matka Magdalena Vochočová, rozená Kozáková, byla pražská modistka. Sňatek s Janem uzavřeli za svého pobytu v Paříži a svědkem jim byl již zmiňovaný Alfons Mucha. Po smrti Jana se matka se synem přestěhovali do Lovosic. Martin chodil na české gymnázium v Ústí nad Labem. Už jako gymnaziální student vydal v ústeckém Bukačově nakladatelství básnickou sbírku *Sonety nečasového* (1933). Po maturitě v Ústí nad Labem studoval v Praze nějaký čas bohosloví na římskokatolické Teologické fakultě Univerzity Karlovy a na Husově bohoslovecké fakultě a zároveň archivnictví na České archivní škole v Praze, spíše z osobního zájmu než jako trvalé poslání.

V polovině 30. let se stal historiografem řádu Maltézských rytířů⁷, bydlel v Maltézském konventu na Malé Straně a od řádu získával i finanční podporu pro svá studia. V této době se Martin Jan seznámil se starokatolickým biskupem Jaromírem Rábem a na jeho přání se roku 1936 nechal vysvětit na kněze starokatolické církve. Řád nepožadoval k vysvěcení teologické vzdělání, které Martin neměl, a tak se stal knězem nikoliv z vnitřní touhy a přesvědčení, ale protože chtěl mít prostor a čas na psaní svých literárních děl.

⁶ VOCHOČ, Martin Jan. Český malíř Jan Vochoč, poutník athoský. In *Polední List* 4, 1935, 12.5.

⁷ Viz 2. kap. *Spolková činnost*

Martina Jana světil pravoslavný (!) biskup Sawatij⁸ (Jan Vrabc), proč zrovna on se dosud neví. Téhož roku byl po počátečním váhání biskupa Paschka ustanoven administrátorem pražské starokatolické obce, od roku 1938 pak jejím vikářem při kostele sv. Máří Magdaleny. Po vytvoření samostatné farní obce Praha-západ u kostelíka Marie z Magdaly v roce 1942, byl členy obce zvolen za faráře.

Literární činnost Martina Jana Vochoče se převážně soustředila do 30. let minulého století a všechna svá díla vydal do svých třiceti let. V roce 1935 vydal knihu historických novel *Pražánek*, v roce 1936 napsal libreto na hudbu Karla Moora *Vidění Anežčino* k počtě sv. Anežky české. Pro Mazáčovo nakladatelství zaktualizoval *Kalendář historický Daniela Adama z Veleslavína* (1940). Mimoto byl autorem četných literárních polemik a novinových článků.

Martin Jan působil na své okolí značně extravagantně. Po Praze chodil zásadně ve vysokých jezdeckých holínkách, nosil dlouhý černý kabát, klobouk se širokou krempou a dlouhé vlasy i vousy. Pro tento svůj zjev byl nějakou dobu podezírán z autorství Nezvalova *Roberta Davida*.⁹

⁸ Z internetových stránek Pravoslavné církevní obce v Jihlavě jsem se dozvěděla, že biskup Sawatij byl poněkud kontroverzní postavou. Chtěl založit pražské arcibiskupství pod cařihradským patriarchátem a sám se stát hlavou pravoslavných Čechů, Moravanů, Slováků a Podkarpatských Rusínů. Nechal se proto v Cařihradu vysvětit na arciepiskopa (arcibiskupa). Vysvěcení ale nebylo přijato za právoplatné – ze stanoviska státu i církve. Ještě téhož roku uznal cařihradský synod chybu, které se vysvěcením Sawatije dopustil. Také se zjistilo, že arciep. Sawatij nebyl řádně zvolen jakožto duchovní správce české náboženské obce pravoslavné v Praze. Duchovní správa české náboženské obce pravoslavné mu tedy byla odebrána a odevzdána do rukou jiného biskupa. Navíc organizace pravoslavných byla po roční správě arciep. Sawatije v katastrofálním stavu. Biskup Sawatij také vysvětil na kněze člověka, který byl rozveden a podruhé ženatý.

Sawatij vnímal sám sebe jako historickou osobnost – „první pravoslavný arcibiskup pražský“, které se jednou musí dostat výjimečného postavení v církevním, občanském a možná i politickém dějepisu.

Složitá osobnost biskupa a jeho zvláštní a podezřelý počínání může alespoň z části osvětlit, proč právě on světil starokatolického kněze M. J. Vochoče.

⁹ Vítězslav Nezval vydal anonymně ve třicátých letech tři básnické sbírky s názvy: *52 hořkých balad věčného studenta Roberta Davida* (1936), *100 sonetů záchrányni věčného studenta Roberta Davida* (1937), *70 básní z podsvětí na rozloučení se stínem věčného studenta Roberta Davida* (1938). Záhy po prvním vydání se v tisku i mezi literáty rozjelo pátrání po autorovi těchto děl. Kandidátů bylo několik – např. Otokar Fischer, který několik let předtím přeložil Villona, Jiří Mahen už před válkou vydal sbírku villonských balad nebo František Gellner, ke kterému vedou některé narážky přímo v baladách. Pátrání po totožnosti Roberta Davida se stalo detektivkou. Karel Čapek dokonce vydal na „pachatele“ zatykač. Sám Čapek byl ovšem přesvědčen o Nezvalově autorství. Nezval se k autorství přihlásil až na počátku padesátých let. (Z doslovu M. Blahynky; *100 sonetů záchrányni věčného studenta Roberta Davida* ;1979)

M. J. Vochoč v době, kdy vycházely balady Roberta Davida, psal poesii. Také balady a sonety – roku 1933 mu vyšly *Sonety nečasového*. Je tedy možné, že jeho literární okolí považovalo i jeho za potenciálního autora těchto sbírek. Vzhled a ustrojení Vochoče tomu mohlo jen přispět. Robert David byl v baladách popisován jako tulák, který má za přátele potkany a jemuž vrzá dzez jen v žaludku, zpusťlý ubožák, jemuž páchne z úst apod. Vochoč byl také znám jako milovník svého rodného města Prahy, 1935 mu vyšel *Pražánek* a ve stovce sonetů Roberta Davida je zobrazeno hned několik pražských míst.

K Vochočovým literárním přátelům patřili Rudolf Medek, F. X. Harlas (který byl Martinovým kmotrem a poručíkem), Zdenka Braunerová a Jakub Deml, jehož dopisy a dedikace se dochovaly do dnešní doby.

Za protektorátu otiskoval Martin Jan Vochoč v Národní politice sérii článků věnovaných české kultuře a literatuře. Jako kněz a archivář pomáhal v roce 1939 zachraňovat české Židy, vystavoval jim fingované křestní listy, které několika rodinám umožnily vystěhování do zámoří. Z dochovaného svědectví biskupa Boppeho (nebo Bobeho), jež Vochoče osobně znal, jsem se k tomuto tématu dočetla, že „*Po Mnichovské konferenci pokřtil Vochoč prý asi 300 židů a přijal je do své obce, která se tím zdvojnásobila. Neznám ani jeden z těchto případů, o kterých se v Praze mnoho mluvilo, považuji však podobný způsob při povaze Vochočově a jeho stálému nedostatku peněz za pravděpodobný.*“¹⁰ Podle biskupa nebyl Vochoč právě příkladný duchovní a měl problémy již s dodržováním noviciátního řádu – často chodil pozdě a v podnapilém stavu.

V roce 1940 uzavřel manželství s Annou, rozenou Ptáčkovou. Po atentátu na Heydricha roku 1942 uveřejnil v Národní politice článek, v němž napadl církevní politiku Edvarda Beneše a obhajoval biskupa Gorazda. Na udání jednoho ze svých „přátel“ (Karel Hanf) byl krátce poté zatčen gestapem a odsouzen na několik let do pracovního tábora v bavorském Coburgu. V pracovním táboře onemocněl tuberkulózou, a proto byl v roce 1944 z tábora propuštěn a mohl se vrátit do Prahy, kde byl až do konce války pod dozorem gestapa a nebyla mu dovolena duchovenská činnost.

Právě v tuto dobu (v roce 1944) začal pracovat na svém největším a životním díle, na historickém románu *Májový sen*. Román je ve své podstatě fiktivní deník Hynka z Poděbrad.¹¹ Dílo se Vochočovi nepodařilo dokončit, zemřel dříve, než ho stihl dopsat.

Vedení církve Vochoče „převelelo“ k 1.1.1946 z Prahy do Jablonce nad Nisou. Začátkem téhož roku byl Vochoč podruhé udán za článek z roku 1942. Tentokrát za hanobení prezidenta

¹⁰ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1498, evid. č. K 58, Výpověď biskupa Boppeho? (snad Bobeho) dodaná Dušanem Hejbalem, 1945, 4 s.

¹¹ Hynek z Poděbrad (1452 – 1492), syn krále Jiřího, významný státník a diplomat. Byl také literát, jeho dílo vytvořilo základnu pro rozvoj české renesanční literatury. Je znám hlavně jako překladatel jedenácti novel z Boccacciova Dekameronu. Novely, které vybral, jsou veselé, vtípné s vesměs milostnými náměty. Z vlastní tvorby je nejvýznamnější tzv. Neuberský sborník. Kromě již zmiňovaných převodů z Boccaccia obsahuje dvě prózy (*O štěstí a Ctnost, Rytíř a Moudrost*) a pět básní (*O ženitbě; Boj Štěstí s Neštěstím; Veršové o milovníku; Májový sen; Stesk na ženitbu*). Hynek z Poděbrad byl svými současníky často kritizován. Důvodů bylo několik – Hynkova konverze ke katolictví, majetkové spory nebo politický postoj. Ovšem nejvíce kritiky získal za svoje milostné avantýry.

Májový sen je nejznámější a nejodsuzovanější Hynkova báseň. Líčí, jak k mladíkovi přišla ve snu jeho milá a dala se přemluvit, aby ulehla k němu do postele. Mladík však procítá dřív, než dosáhl svého, a mrzutě kleje. Pro *Májový sen* bylo badateli 19. a 20. stol. celé literární dílo Hynka z Poděbrad odsouzeno jako „nejnemravnější a nejnecudnější“. (TICHÁ 1984: 178 – 181)

Beneše. Vochoč byl zatčen a po několika dnech byl 27.2.1946 na slib propuštěn na svobodu, avšak vyšetřován byl dále. V téže době byl vyloučen ze syndikátu českých novinářů, což ohrozilo jeho hmotnou existenci. Udavačem byl stejný člověk jako v předchozím případě. Vochoč se o udání dozvěděl přímo z jeho úst, když na počátku roku 1947 dotyčný „přítel“ umíral a Martinovi vše svěřil při zpovědi. Vochoč se pokusil v panice emigrovat přes Šumavu do Bavorska. Na hranicích byl ovšem zadržen pohraniční stráží a 27. března 1947 odsouzen lidovým soudem v Praze na pět let káznice za urážku Edvarda Beneše a za podporování a propagování fašistického a rasistického hnutí tím, že psal aktivistické články a že přednášel na výcvikových táborech Kuratoria mládeže v době Protektorátu. Trest si odseděl v Pardubicích a Valdicích, kde napsal sbírku kázání *Postila* (1949 – 1950).

Po propuštění v roce 1952 působil od roku 1954 jako starokatolický kněz v Desné v Jizerských horách, Varnsdorfu a Jablonci nad Nisou, kde 7. února 1967 zemřel. Pochován je na paseckém hřbitově.

Od roku 1946 bylo Vochočovo jméno na „černé listině“ všech nakladatelství a redakcí. Literární pozůstalost Martina Jana Vochoče je z části uložena v Archivu města Ústí nad Labem ve fondu blízkého Vochočova přítele MUDr. Jiřího Salamanczuka. Jde o torzo *Májového snu* o rozsahu přibližně 800 strojopisných stran a texty kratších básní s historickým, politickým a filozofickým obsahem, které vznikly za dobu Vochočova věznění. Historické novely jsou uschovány u dcery Jany Vochočové.

2. Spolková činnost

2.1. Spolek Schlaraffia

„Roku 1494 Sebastian Brandt ličí zemi, zvanou Schluraffenland. Toto jméno bylo vytvořeno spojením tří slov středověké němčiny: Slur – povaleč, Arge – cvok, ne opice a Landt – země, čili země potrhých povalečů, kde lítají pečení holubi přímo do úst (huby). S tímto názvem země se setkáváme roku 1530 u Ranse Sachsa v parodii antického zlatého věku a i u Goetha v jeho autobiografii Aus meinem Leben, Dichtung und Wahrheit.“¹²

Tak se pojem „Schlaraffia“ dostal do širokého povědomí lidí. Původně představoval dokonalou zemi, kde je hojnost jídla i pití, postupem času se jeho význam zúžil na místo, většinou hostinec, kde se scházeli lidé za účelem zábavy a hostiny. Tyto společnosti ale měly svá pravidla.

V 19. století vznikala na našem území celá řada různých spolků, sdružení, stolních společností apod. Jedním z nich byla Schlaraffia (s velkým S), která byla založena roku 1859 v Praze. Víme, že M. J. Vochoč byl také členem stolní společnosti – jmenovala se „Obnovený řád maltézských rytířů“. Původně se mělo za to, že jde o oficiální Řád, spolek měl vlastní Statuta, kterými se členové řídili, propracovaný program, odznaky Řádu – to vše působilo na dnešního badatele dojmem formálnosti, oficiality. Teprve po bližším prozkoumání se ukázalo, že spolek, sice pečlivě vedený, je skutečně pouze neoficiální společností lidí, scházejících se v hostinci za účelem zábavy, ale nejenom to! Význam spolku byl pro každého člena jiný, M. J. Vochoč se rád bavil ve společnosti lidí, ale také uznával tradici i samotný Maltézský řád, na který svou spolkovou činností navazovali. O účelu a funkci Obnoveného řádu se blíže zmiňuji v samostatné podkapitole.

Spolek Schlaraffia jsem do této kapitoly zařadila z důvodu porovnání fungování obou společností – to vykazuje velmi podobné rysy a aby bylo jasné, že podobné sešlosti nebyly vůbec výjimečné. Dozvěděla jsem se o „schlaraffiích“ v německém prostředí a pražská Schlaraffia byla spolkem velmi početným, co se týče členů a rozšířeným, co do míst své působnosti.

„Spolek [Schlaraffia] fungoval a rozvíjel se na základě stanov vypracovaných podle návrhu čtyřčlenné komise (Oberlander, Thomé, Eilers, Jahn). Základem veškeré činnosti Schlaraffie bylo pořádání spolkových slavností, shromáždění, které se konaly pravidelně jedenkrát týdně během zimních měsíců se zcela zvláštním ceremoniálem. Ten byl odvozen ze středověkých

¹² FRANĚK, Čestmír. *Málo známé dekorace Schlaraffie*. Filatelie-Klim.com, 2007 [cit. 2008-03-09]. URL: http://www.filatelie-klim.com/cz/shop/faleristika/zajimavosti/malo-zname-dekorace-schlaraffie_5.

rytířských hostin, o nichž se často dočítáme v literatuře, a rytířského kultu pěstovaného hojně v 18. století v Německu. Využití těchto prvků nemělo však ráz apologetický, ale parodický, neboť místo rytířů se na shromáždění dostavovali šašci (dvorní blázni), byť s honosnými rytířskými jmény. Spojení této romantické tradice s humorným pojetím mělo za účel vyjádřit svůj odpor směšnosti světa, parodovat život při královských a knížecích dvorech, bažení po šlechtických titulech a řádech v myslích staré aristokracie a měšťáků. Schlaraffia se podle hesla „V bláznovství leží celá pravda“ odklonila od nudné skutečnosti a neplodného života.“¹³

Schlaraffia vydávala mnoho odznaků, medailí, vyznamenání a řádů k různým spolkovým příležitostem. Tyto spolkové atributy se dochovaly dodnes a sběratelé (hlavně v Německu a v Rakousku) o ně mají velký zájem.

„Sídlem spolku byl Freundův hostinec, spolek měl vlastní slang, stanovy, zabýval se řadou organizačních záležitostí – udílely se funkce spolkového maršála, kancléře, volili se hodnostáři, skládala se přísaha a slib mlčenlivosti, přijímaly se funkce tajné rady, noví kandidáti na členství, ručitelé, atd. Nebyly opomenuty ani otázky finančního hospodaření a otázka udělení řádů a vyznamenání.

Nejprve vznikly jednotlivé spolky, především na našem území a v Německu, bez vzájemných kontaktů. Teprve na 1. koncilu Schlaraffie v Lipsku (1876) došlo na návrh Edmunda Eichlera k vytvoření jednotné organizace – Svazu veškeré Schlaraffie, jehož ústředí sídlilo v Praze.

Spolky vzniklé v různých českých městech měly názvy podle vlastního slangu. Např. spolek v Českých Budějovicích se nazýval Budovicia, v Mariánských Lázních Maria Aquensis, v Ústí nad Labem Ostia nebo v Jablonci nad Nisou Preciosa Iserina.

Statuty Svazu veškerých Schlaraffií byly potvrzeny ve starém Rakousku výnosem ministerstva vnitra 26. 5. 1895 a po vzniku Československa výnosem ministerstva vnitra ze dne 27. 9. 1919.“¹⁴

¹³ Tamtéž

¹⁴ FRANĚK, Čestmír. *Málo známé dekorace Schlaraffie*. Filatelie-Klim.com, 2007 [cit. 2008-03-09]. URL: http://www.filatelie-klim.com/cz/shop/faleristika/zajimavosti/malo-zname-dekorace-schlaraffie_5.

2.2. Obnovený řád maltézských rytířů

Jak jsem již naznačila, Martin Jan Vochoč byl členem podobného spolku. Obnovený řád maltézských rytířů byla obdoba Schlaraffie. Sice šlo o neoficiální stolní společnost, jejichž Statuta nebyla úřady uznána, přesto je členové spolku vytvořili. Statuta řádu se skládala ze dvou částí – Stanov a Jednacího řádu. Spolek tak měl svá pravidla, noví členové skládali přijímací slib, patronem Řádu byl sv. Jan Křtitel, měli malý, střední a velký znak, který obsahoval písmena O. M. R. P, což jsou počáteční písmena oficiálního názvu spolku – Ordo Melitensium Redivivus Pragae. Řád měl dvě skupiny členů – plnoprávné čili profesní a přidružené, kam patřili Čestní rytíři, Donáti a Čestné dámy Řádu. Jediný výraznější rozdíl Schlaraffie a Obnoveného řádu byl dán účelem obou společností – zatímco členové prvního spolku parodovali středověké sešlosti, pokračovatelé Maltézských rytířů brali svoji účast ve spolku vážněji, alespoň to vyplývá ze Statut Řádu, které se dochovali v archivní pozůstalosti MUDr. J. Salamanczuka. Můžeme se tu dočíst o účelu existence Řádu: „*Heslo a oučel Řádu: Oppressa Majorum Resurgunt Pignora, čímž vyjádřen jest jeho oučel: oživování slavné minulosti a prohlubování duchovního života, z čehož obojího cit národního sebevědomí prýští a tolikéž povznášení znalosti památností starožitných, zejména těch pozapomenutých.*“¹⁵

Ze stejných pramenů cituji část z Vochočova postulátu, který napsal 14. 10. 1934 a nazval jej „Názor kronikářův na Řád a jeho připomínka“. Vochoč zde vymezuje postavení spolku ve společnosti a vyjadřuje se ke stávajícím statutům řádu, které jsou podle jeho názoru nedostačující:

„*Jsmo stolní společností, která si dala jméno „Řád“ – (O. M. R. P.). Musíme počítati s tím, že naše zřízení mohou se zdáti leckomu podivnými. Zůstáváme pouhou stolní společností pro počátek, abychom nemusili hned platit za povolení stanov. To musí být každému jasné, neboť naše počínání snese světlo veřejnosti. Zůstati trvale bez úředního povolení statut nechceme, neboť nám to nedovoluje náš pracovní program – volné rozvinutí kulturní činnosti není myslitelné při omezení ne tak úzký okruh. To je vhodné jen pro obyčejnou pivní společnost pro vzájemné pobavení a škádlení, která provozuje všelijaké maškarády a kryje se dobročinným účelem. Každému, kdo si nás jen trochu všimne, musí být na první pohled jasno, že náš ceremoniel není mumrajem. Vylučuje to precisní styl a pietní vztah k památkám řádovým,*

¹⁵ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1477, evid. č. K 58, Statuta Řádu maltézských rytířů, rkp., 1934.

*stavovským a rodovým. Na to musíme tím více dbáti, neboť je pro nás choulostivé, že jsme zaujali spolkovou místnost po „Kozlech“.*¹⁶

Onou „spolkovou místností po Kozlech“ Vochoč myslel hostinec U Červeného kozla na Maltézském náměstí v Praze. Na místě dnešního domu stávaly kdysi domy dva – jeden nesl stejné jméno jako nyní, druhý byl označen Maltézským křížem a scházeli se zde rytíři. Domy byly zbourány a na jejich místě postaven dnešní šenk. Rytíři se tedy scházeli zde. Vochoč dobře znal historii Řádu Johanitů, pozdějších Maltézských rytířů a jakožto milovník starých časů se stal členem již zmíněné stolní společnosti. O slavné kulinářské minulosti domu U Červeného kozla, který se stal „střediskem rytířstva“ se můžeme dočíst v krátkém pojednání, sepsaném členem Řádu Ladislavem Lazarem Pomíjelem, kde se též zmiňuje o příchodu Johanitů do českých zemí, o staročeské kuchyni a o „převratu vlivem Johanitských kuchařů způsobeném“:

*„V dalekosáhlý onen převrat vedoucí ku zdokonalení úpravy pokrmů cizokrajnými přísadami udál se právě zde, na tomto místě, kdež se předkové naši od Johanitů kořeniti naučili, při jejichž traktéři a kaupóně rytířské.“*¹⁷

Pro ilustraci „propracovanosti“ O. M. R. P. uvádím začátek „Čtyřartikulní formule don. slibů“, který pronášel nový člen spolku při přijímání po té, co byl navržen již stávajícími členy, docházel po dobu tří měsíců jako donát na spolková sezení a splnil další požadavky spolku:

- 1. Přijímám za své zásady bratrství, které pod záštitou řádového Kříže Johannitů stojí,*
- 2. chci jim býti věren a horlivě pracovati pro jejich rozvoj a uplatnění v životě,*
- 3. zavazuji se k obětavé spolupráci pro vznešené ideály křesťanské a národní,*
- 4. a slibuji, že budu dbáti všech platných ustanovení, která po dobu vnitřního řádu bratrstva již v platnosti jsou, aneb ještě ustanovena budou. K tomu mi dopomáhej Bůh.*¹⁸

Vochoč byl Řádem maltézských rytířů silně ovlivněn. Zmínky o Řádu se vyskytují i v jeho umělecké tvorbě. Motiv křížové cesty do Jeruzaléma, seznámení se s novým rytířským řádem,

¹⁶ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1470, evid. č. K 57, Názor kronikářův na řád a jeho připomínka (postulát), rkp., 1934.

¹⁷ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1468, evid. č. K 57, Historie domu U Řádového kříže sepsaná Ladislavem Lazarem Pomíjelem, rkp., 1934.

¹⁸ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1471, evid. č. K 57, Čtyřartikulní formule don. slibů, rkp., 1934 – 1935.

založení řádového kláštera Pany Marie pod řetězem – to vše se objevuje v díle *Pražánek*.¹⁹ Podle výše otištěných citací, Vochoč bral své členství a působení v Obnoveném řádu vážně, i když podobných spolků bylo v té době v Čechách velké množství a většinou šlo skutečně jen o hospodské posezení bez vyšších ambicí.

Následující stránky se budou věnovat stručné historii a působení Řádu maltézských rytířů u nás i ve světě. Základní znalost historie řádu je nutná pro orientaci v tématu, k porozumění narážek autora na toto téma v krásné próze *Pražánek* a k pochopení historického i ideového významu existence a působení Řádu pro Martina Jana Vochoče, popř. k porovnání oněch dvou řádů – oficiálního a amatérského. Postavení Vochoče v této problematice pomáhá dotvářet celkový obraz spisovateli osobnosti. Informace o řádu jsem čerpala z brožurkové publikace *Řád maltézských rytířů v historii a současnosti* od M. Bubna.²⁰

2.3. Řád maltézských rytířů

2.3.1. Historie řádu

Oficiální název řádu je Suverénní vojenský a špitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a z Malty (Ordre Souverain Militaire Hospitalier de Saint Jean de Jerusalem de Rhodes et de Malte, Ordo Melitensium, O. Melit.). Je nejstarším křesťanským řádem a jediným vojenským řádem, jehož historická kontinuita nebyla nikdy přerušena.

Řád má původ ve Svaté zemi, v Jeruzalémě již v 11. století. Vznikl se ze špitálu spravovaném neformálním bratrstvem podle benediktýnské řehole. Postupem času se špitál rozšiřoval a vytvořilo se nemocniční bratrstvo z řad rytířů účastnících se křížové výpravy. Roku 1113 dostal představený tohoto útulku Gérard papežskou bullu a tím bylo špitální bratrstvo sv. Jana ustanoveno samostatným církevním řádem.

Druhý představený (Frā Raymond de Puy) přijal novou funkci vojensko-rytířskou. V praxi to vypadalo tak, že ozbrojené složky střežily poutníky před muslimskými nájezdy na cestě od pobřeží ke svatým místům. Tato nová role zvýšila prestiž řádu, privilegia i příliv financí. Řád rychle pronikl i do evropských zemí, kde budoval celou síť útulků s řádovým sídlem, který měl vlastní finanční zdroje.

¹⁹ viz 4. kap. *Prozaická díla M. J. Vochoče*

²⁰ BUBEN, Milan. *Řád maltézských rytířů v historii a současnosti*. Praha, 1993. ISBN 80-901432-4-5. (str. 33 – 36)

Frā Raymond de Puy také zavedl odznak řádu. Je jím bílý osmihrotý kříž, představující osmero evangelických blažeností. V heraldické a faleristické terminologii se nazývá křížem maltézským. V počátcích řádu se také konstituovaly dva hlavní cíle – prvotním cílem je služba chudým, kam spadá i péče o nemocné a ochrana víry. V tomto případě nešlo o šíření víry, ale výhradně o povinnost ochraňovat a podporovat praktický výkon náboženské víry. Šlo hlavně o obranu proti muslimům. Historie řádu je plná bojů s nevěřícími – ve 12. a 13. století o Jeruzalém, ve 14. století o souostroví Rhodos, kde řád získal vlastní území a vybudoval zde vlastní politicky i hospodářsky silný stát. Jeho existence trvala až do 16. století, kdy Rhodos dobyl sultán Süleyman II. a zbytek řádu si vytvořil exilová sídla v Itálii a ve Francii. Roku 1530 dal císař Karel V. řádu ostrovy Malta, Gozo a Comino spolu s pevností Tripolis na severoafrickém pobřeží jako svobodné a suverénní léno na věčné časy. Řád měl na oplátku za úkol uchovávat trvalou neutralitu mezi křesťanskými státy. Na Maltě byl zřízen konvent a od té doby je řád znám jako Řád maltézských rytířů. Nic ovšem netrvá na věčné časy a řád v 18. století přišel i o Maltu. Vše, co na ostrově vybudovali, padlo do rukou revoluční armádě Napoleona Bonaparte. Řád, navzdory mezinárodně uznávané neutralitě a suverenitě, se znovu ocitl v exilu. Po problémech uvnitř řádu se dočasným hlavním sídlem řádu stal Petrohrad a car Pavel I. velmistrem.

Ovšem Bonapartova agrese a následná sekularizace řádových majetků ve Francii, Prusku, Nizozemí, Španělsku, Vestfálsku, Bavorsku a později i v Rusku a Itálii, způsobily, že se řád dostal do největší krize ve svých dějinách. Ze všech 25 velkopřevorství, která existovala ve středověku, přežilo všeobecné zhroucení pouze velkopřevorství české, včetně fungujícího kněžského konventu. Maltu nakonec získala Velká Británie a v roce 1826 se řád přestěhoval do Říma, kde sídlí dosud.

V průběhu I. i II. světové války se Řád maltézských rytířů silně angažoval svou zdravotnickou službou. Provozovali osm zvláštních sanitních vlaků, polní nemocnice, stanice první pomoci i distribuci léků.

2.3.2. Postavení, struktura, organizace a činnost řádu v současnosti

Suverénní vojenský a špitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a z Malty jako subjekt mezinárodního práva představuje nejmenší nezávislý stát na světě. Jeho rozloha (asi 2000 m²) zahrnuje dvě nemovitosti – oficiální sídlo řádu v centru Říma a rezidenci velmistra. Řád má

téměř všechny atributy svrchovaného státu (vlastní zákoník, vlastní soudní dvory, vlastní diplomatický sbor, poštovní známky, znak i vlajku, razí mince apod.).

Cílem řádu je oslava Boha, ochrana víry a sv. Stolce a péče o blaho lidí na celém světě, zejména o nemocné, o emigranty, exulanty, bezdomovce, opuštěné děti, chudobné, poškozené přírodními katastrofami či válečnými následky.

Suverenita řádu je vyjádřena dualistickou vládou knížete – velmistra na straně jedné a na straně druhé vládou řadových rad – svrchované rady, generální kapituly a úplné státní rady. Jeho Eminence a Výsost kníže – velmistr je volen doživotně úplnou státní radou z řad profesních rytířů podle práva a musí být potvrzen Sv. Otcem. Je tedy suverénem v rámci řádu i mimo něj s výjimkou papeže, jemuž je podřízen.

Územně je řád v 35 státech světa na pěti kontinentech členěn do tří tříd místních sdružení – velkopřevorství, podpřevorství a národní asociace.

Členy řádu představuje přísně výběrové duchovní společenství laiků a kněží. Řád je tradičně aristokratický, ale zahrnuje i členy rekrutující se z významných osobností nešlechtického původu římskokatolického světa. Členové řádu se dělí do tří základních tříd – profesní bratři (ti jsou rozděleni ještě na profesní rytíře a profesní kaplany), obediční rytíři a justiční donáti a třetí třídu tvoří skuteční laici.

V současné době se řád zaměřuje na organizaci a provoz zdravotnických a sociálních zařízení. Jde o nemocnice, starobince, školky atd. Řád má i několik center pro lékařský výzkum v oblasti rakoviny, hematologie a plastické chirurgie, dále centra pro léčbu lepry a také centrum pro sociální rehabilitaci malomocných v Argentině. V duchu řadových tradic spoluorganizuje pouti do Svaté země, Lourd, Santiaga de Compostela, do Fatimy, přičemž zajišťuje zdravotnickou péči o poutníky.

2.3.3. České velkopřevorství

Řád maltézských rytířů uvedl do Čech český kníže Vladislav II. poté, co se na II. křížové výpravě osobně setkal s Raymondem de Puy, představeným johanitů, a seznámil se s činností tohoto nového řádu. Stalo se tak v letech 1156 – 1159 a johanité se po benediktinech, premonstrátech a cisterciácích stali čtvrtým církevním řádem u nás. Sídlo měli v Praze v chrámu Matky Boží pod řetězem (původně románský chrám prošel ve 14. století gotickou, v 17. století barokní přestavbou) a později i v dalších městech. Také vlastnili část hradu ve

Strakonících, který se tak stal nejstarším rytířským řádovým hradem severně od Alp. Později řád vykoupil i světskou polovinu, která patřila rodu Bavorů.

Období husitských válek představovalo pro řád pohromu. Část jejich statků vydrancovali husité, část byla zastavena králem, který potřeboval peníze na vydržování žoldnéřského vojska. Tehdejší generální převor Václav z Michalovic bojoval proti zbytkům husitismu u Lipan a byl jedním ze zakladatelů a organizátorů tzv. Strakonické jednoty proti králi Jiřímu z Poděbrad.

Čeští rytíři se také zúčastnili obrany Malty v roce 1565, byť jen v symbolickém počtu. Po ztrátě Malty v 18. století a po následujících napoleonských zásazích odolalo všeobecnému zhroucení řádových struktur jedině velkopřevorství české, včetně jediného kněžského konventu v Praze.

Rok 1866 představuje významný předěl v dějinách českého velkopřevorství. Došlo k výraznému oživení řádu na poli zdravotní péče, a to zejména v souvislosti s prusko-rakouskou válkou. V uznání zásluh o trpící lidstvo udělil císař František Josef I. velkopřevoru Čech a Rakouska titul rakouského knížete a současně byl převor pražského konventu jmenován prvním prelátem v království českém, hned po arcibiskupovi.

Za I. světové války vyslal řád ze Strakoníc na jižní a východní frontu osm sanitních vlaků, které z bojišť do zázemí přivezly přes tři sta padesát tisíc raněných a nemocných.

Následkem pozemkové reformy, hospodářské krize a po vypuknutí II. světové války přišel řád téměř o všechnu svůj majetek na území Čech. Po anšlusu Rakouska Hitlerem došlo k rozdělení rakouského a českého velkopřevorství na dvě samostatná a na sobě nezávislá centra. Za války převzal jako regent administraci velkopřevorství kníže Karel ze Schwarzenbergu. Podařilo se mu provést řád zbytkem nacistické okupace i počátkem komunistické totality. Jeho zásluhou řád přežil a zůstal zachován v živých strukturách doma a zejména v exilu.

Po násilném ukončení činnosti římsko-katolických řádů a kongregací v roce 1950 byl veškerý zbylý majetek řádu odňat, jeho činnost zakázána, ale rytíři i řádoví kněží pokračovali dál ilegálně ve svých činnostech. Oficiálně však bylo velkopřevorství české zastupováno svými členy v exilu ve Vídni a v Římě. K oficiálnímu obnovení činnosti Řádu maltézských rytířů došlo roku 1990. Řádu byl navrácen velkopřevorský palác v Praze na Malé Straně.

3. Historicko-literární pozadí 30. a 40. let 20. století

3.1. Vochočův literárně-kritický postoj v době krize

Martin Jan Vochoč začal psát poezii i prozaická díla ve třicátých letech minulého století. V té době mu vyšly i *Sonety nečasového*²¹ a *Pražánek*²². V tomto období se z mladého Vochoče stává umělec-spisovatel. Umělecké směry té doby byly silně ovlivněny hospodářskou krizí, která panovala v Evropě třicátých let. „V Československu začala krize později než ve světě, trvala ovšem déle a přešla ve vleklou represi. Na jejím vrcholu v roce 1933 se ocitlo na milion lidí bez práce.“²³ Většinu nezaměstnaných tehdy tvořilo německé obyvatelstvo, následkem toho vzrostl odpor českých Němců k Československému státu. V parlamentních volbách v roce 1935 zvítězila Henleinova Sudetoněmecká strana, demokracie byla v ohrožení, i když po abdikaci prezidenta T. G. Masaryka byl v roce 1935 zvolen novým prezidentem přesvědčený demokrat Edvard Beneš.

„Za této situace se také čeští spisovatelé obraceli častěji k věcem veřejným a hledali směr duchovního života. Karel Čapek psal pro Přítomnost celou sérii článků, v nichž analyzoval selhání intelektuálů, které podle něho umožnilo tak závrtný vzestup hitlerovského nacismu.“

Podle dochovaných pramenů se Vochoč ve třicátých letech ve své novinové práci nezabýval politickou situací v Československu. Svou publicistickou činnost zahájil roku 1934 v *Modré Revui* ironickým útokem „Jak Nezval zval aneb Manifest surrealismu v ČSR“. Sám tento svůj počín okomentoval slovy: „Na počátek akce surrealistů jsem prudce reagoval – a celá moje příští směrnice je vlastně už v tom prvním článku zhuštěna. Vycítil jsem potřebu vytýčení pravého směru proti úchylkářům.“²⁴

Nejvýraznější osobností surrealismu u nás byl Vítězslav Nezval, který společně s Karlem Teigem založil roku 1934 Surrealistickou skupinu. „*Surrealismus byl kulturním hnutím, revoltoval proti měšťácké společnosti, jejím konvencím a jejímu moralistnímu rozumářství.*“ Surrealisté zavedli do literatury tzv. automatické texty (básně vznikající jako záznam představ, jak se vynořují ve vědomí, bez předchozího plánu a rozumové kontroly). „*V surrealistických básních vycházel Nezval – jako už dříve ve svém díle – ze světa dětských*

²¹ Viz 5. kap. *Poezie M. J. Vochoče*

²² Viz 4. kap. *Prozaická díla M. J. Vochoče*

²³ HOLÝ, Jiří et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vydání. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8. (str. 613)

²⁴ KÖNIG, Josef. *Autoergografia: to jest dílo vlastního vypsání ode mne kněze Martina Jana Vochoče v Pardubicích Léta Božího 1948 s Boží pomocí sestavené*. Praha, 2007. (str. 22)

zážitků, z erotických představ, ze snových a halucinačních stavů. Roku 1937 mu vyšel Absolutní hrobař a Žena v množném čísle.“

Surrealismus jako literární směr ani jako kulturní hnutí zřejmě na M. J. Vochoče nezapůsobil nijak pozitivně. Vochoč uznával pevně dané formy v umění a avantgarda představovala úplný opak – odmítala pořádky rozumu a uvolňovala spontánní tvořivost v člověku. Surrealistické postupy založené na objevování snu a podvědomí jsou pro povahu Vochoče příliš iracionální, nejsou nositeli těch „pravých“ hodnot – tradice, řádu, víry v Boha, vlastenectví apod. Hravost v umění zkrátka nemá pro M. J. Vochoče místo.

Literárně-kritické články začal psát na jaře 1935 do týdeníku Národní sjednocení. Vochoč byl autorem několika cyklů takto zaměřených článků zabývajících se hlavně českým, ale i světovým literárním děním. O vzniku prvního cyklu „Nájezdy“ roku 1935 v Národním sjednocení píše: *„Manifest oficiální levice vyprovokoval cyklus mých NÁJEZDŮ, v nichž jsem se vyrovnával s těmi zjevy protějšího břehu, jimž jsem přiznával kvalitu a formát: K. Čapek, Vl. Vančura, S. K. NEUMANN, V. NEZVAL, J. Hora atd.“*²⁵ (Slova psaná velkými písmeny takto zvýraznil sám autor, ponechávám je pro autentičnost citovaného textu.)

V průběhu třicátých let připojil Vochoč další cykly, které reagovaly vždy na ten předchozí: *„Jako hodnotící váha proti Nájezdům následoval objevitelský cyklus postav, jež jsem považoval pro pravý směr – a mrtvého DYKA k živým KARÁSKŮM, MEDKŮM, DEMLŮM, PEKAŘŮM. Nazval jsem je BDĚLÝMI – a nešlo mi o antithesi (i politickou), nýbrž duchovní boj kladu proti záporu, jenž musí být překonán.“*²⁶ Vochočovo polaritní vidění světa („*boj kladu proti záporu, jenž musí být překonán*“) vychází z jeho vyhroceně křesťanského chápání reality. Autor vidí svět v protikladech, které chce překonávat, nikoliv integrovat. Jeho jasně daný až nekompromisní postoj vyžaduje silné termíny – jako „bdělí“, jež dohlédnou na pevný řád ve světě.

Po „Bdělých“ následoval cyklus „Duch nové české poesie“: *„Oba cykly jsem překlenul třetím, syntetickým, publikovaným rovněž v Národním Sjednocení 1936-37 po názvem, tuším, DUCH NOVÉ ČESKÉ POESIE. Snažil jsem se tu vystopovat tvůrčí tradici dědiců Vrchlického a jednotit národní i umělecký význam Bezručův, Březinův, Sovův, Karáskův, Demlův.“*

Vochoč tak svými literárně-kritickými články postihl široké spektrum české literární scény. Podle vlastních slov si své práce cenil, i přes své zřejmé sympatie k literátům-historikům nebo katolicky orientovaným spisovatelům, neopomněl se ve svých člancích věnovat i výrazným

²⁵ KÖNIG, Josef. *Autoergografia: to jest dilo vlastního vypsání ode mne kněze Martina Jana Vochoče v Pardubicích Léta Božího 1948 s Boží pomocí sestavené*. Praha, 2007. (str. 22)

²⁶ Tamtéž, str. 22

osobnostem z „protějšího břehu“. Vochoč-literární kritik se ve své Autoergografii z roku 1948 nebojí připodobnit k nejcitovanějšímu českému kritikovi F. X. Šaldovi: „... a tyto tři cykly – *Nájezdy, Bdělí a Duch české poesie* pokládám za svůj literárně kritický odkaz, který směle stavím proti Šaldovi a po bok Karáskův jako snad nejvýraznější kritický čin let třicátých. Nepochybuji o nevšedním významu své tehdejší práce a neslevuji ani písmena. Jakub Deml mi přiznal ve *Šlápějích tuším XXIV. jméno jediného nezaprodaného kritika v Čechách – a nestal jsem se, doufám, nehodným jeho slov.*“²⁷

Jak jsem poznamenala výše a z charakteru Vochočových novinových prací je patrné, že se Vochoč v první polovině třicátých let politickou situací v zemi výrazně nezabýval. Ovšem ke konci let třicátých, kdy se ovzduší (nejen politické) v zemi výrazně proměňovalo, dostihla ona „situace“ Vochoče sama. Vrstající nacistická moc v Německu v čele s Adolfem Hitlerem ukázala svou sílu již v březnu 1938, kdy bylo k „Velkoněmecké říši“ připojeno Rakousko a na řadě bylo Československo. V březnu 1939 byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava a následovalo šest let německé okupace českých zemí.

M. J. Vochoč roku 1938 přešel i se svými nejbližšími spolupracovníky z Národního sjednocení do Národní politiky: „*V té době jsme postupně přecházeli do Národní Politiky, kde jsem se měl ujmout dědictví Sekaninova – ovšem za cenu jistého zpopularisování a nivelisace, která byla ještě ztížena změnami vnějšími. O kritické postavení v Národní Politice sváděl jsem pravé boje (a šlo mi o věc a ne o „místo“!) – ale nemaje opory nikde, byl jsem posléze znechucen duchamorným ovzduším protektorátní redakce. Ale teprve zatčení a odvezení na podzim 1942 přervalo souvislou řadu mých reakcí.*“²⁸

Vochoč se svými názory přibližoval katolické kritice dvacátých a třicátých let, která byla zastoupena kritiky okolo časopisu Tvar – Albertem Vyskočilem, Bedřichem Fučíkem a Milošem Dvořákem. Z výše ocitovaného textu lze vyčíst, že Vochočova literární kritika stála v opozici k avantgardní literatuře a Vochoč ve svém „*Duchu nové české poezie*“ vyzdvihoval mimo jiné význam díla Jakuba Demla a Otokara Březiny. Stejně tak kritika publikovaná v časopise Tvar se vyčleňovala vůči avantgardní i proletářské literatuře a „*často v polemice s nimi navazovala na spirituální tradice, především na dílo Březinovo a Demlovo.*“²⁹ Vochoč ve svých „*Nájezdech*“ cítil potřebu vytyčení určitého směru proti „*úchylkářům*“, jak nazval

²⁷ Tamtéž, str. 22

²⁸ KÖNIG, Josef. *Autoergografie: to jest dílo vlastního vypsání ode mne kněze Martina Jana Vochoče v Pardubicích Léta Božího 1948 s Boží pomocí sestavené*. Praha, 2007. (str. 23)

²⁹ HOLÝ, Jiří et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vydání. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8. (str. 664)

nově vzniklou skupinu surrealistů. Podobně se prezentovala i katolická kritika: „*Proti hravé poloze poetického básnění a jeho nezávaznosti stavěli představu díla jako řádu, vytvořeného nejen za účasti imaginace, ale i morálky a vůle.*“³⁰

Katolicismus získával v české kultuře třicátých let vzrůstající vliv. Kritizoval v politice i v běžném životě rozmáhající se pragmatismus a mizející zřetel k vyšším duchovním hodnotám. „*V katolicismu a v tradici nacházeli umělci protiváhu vůči krizi a rozkladu, hledali v nich řád a pozitivní hodnoty.*“ Mezi spisovateli-katolíky byly různé názorové skupiny. Na jedné straně stáli literáti tolerantnější, kteří zaujímali vnímavější postoj k jinak orientovaným spisovatelům. Patřil mezi ně např. Jan Čep nebo Bedřich Fučík. Na straně druhé se objevoval tzv. integrální katolicismus, tento nesmiřitelný postoj zaujímal především Jaroslav Durych.

3.2. Próza v době krize a okupace

Durych také psal historickou prózu, jež přispěla k renesanci kulturního baroka ve třicátých letech. S tím úzce souvisí pojem tradice a navázání na ni, což bylo v době před a v průběhu okupace víc než aktuální. „*Ohrožení národa za okupace podnítilo ještě hlubší příklon k tradici, který započal už na sklonku první republiky a v době Mnichova. Vzniká množství knih, jejichž cílem je napřimovat národní sebevědomí, posilovat češství.*“³¹

S vyzdvihováním významu české tradice a slavné minulosti souvisí i pojmy vlastenectví, národ, symbol češství. Vochoč považoval za „nosný pilíř duchovní tradice své vlasti“ české písemnictví. Ve své Autoergografii to rozvádí slovy: „*Vedle státoprávní tradice koruny české je to zejména literatura, která mi znamená a představuje bytí národa. Literatura jako umění soukromé, vlastnictví národa výhradnější než hudba a výtvarné múzy, jež snadno se přenesou do velkého světa.*“³²

Česká koruna jako symbol národa se vyskytuje ve Vochočově historickém souboru povídek *Pražánek* z roku 1935. Stejně tak katolíci připomínají v době okupace svatováclavskou a již zmiňovanou barokní tradici. Na druhou stranu byl kult sv. Václava v době okupace zneužíván německou propagandou – Němci s jeho pomocí usilovali o vytvoření obrazu českého národa jako integrální části Říše. Sv. Václav tedy také mohl být spojován s kolaborací.

³⁰ Tamtéž, str. 664

³¹ HOLÝ, Jiří et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vydání. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8. (str. 683)

³² KÖNIG, Josef. *Autoergografie: to jest dílo vlastního vypsání ode mne kněze Martina Jana Vochoče v Pardubicích Léta Božího 1948 s Boží pomocí sestavené*. Praha, 2007. (str. 25)

Z obratu k české tradici a minulosti vyplývá, že jedním z hlavních žánrů české literatury v době okupace byl historický román. V době ohrožení národa a v době, „*kdy cenzura všechna současná témata s kritickými ostny potlačila, umožňovaly příběhy, umístěné do minulosti, oslovit přítomnost.*“³³

Historickou prózu v té době psali V. Vančura, J. Durych, F. Křelina, K. Schulz a další. Vančura své *Obrazy z dějin národa českého* nestačil dokončit, byl zatčen gestapem a roku 1942 popraven. Schulzův *Kámen a bolest* měl stejný osud. Roku 1942 vyšel stejnojmenný první díl z plánované trilogie, torzo druhého dílu *Papežská mše* vyšla již posmrtně v roce 1943. „*Román je pestrým a dramatickým obrazem Itálie konce patnáctého a počátku šestnáctého století. Z chaosu a hrůz doby – je to paralela k válečné současnosti – vyrůstá v tvořivém osamocení dílo Michelangela Buanarottiho.*“³⁴ M. J. Vochoč věnoval tomuto Schulzovu dílu obdivný článek v Národní politice na přelomu let 1942 – 1943, tedy ještě před autorovou smrtí.

Literární jazyk Karla Schulze se v románu pohyboval „*mezi expresivitou, dramatickými dialogy, kronikářským vyprávěním, vnitřními monology a lyrickým líčením.*“³⁵ Na tomto místě je třeba poznamenat, že Vochoč kromě historické prózy *Pražánek*, napsal část zamýšleného třídílného historického románu s názvem *Májový sen*³⁶, který ovšem také nestačil dokončit. Dílo začal psát ve stejné době jako zmínění autoři – konkrétně na přelomu let 1943 – 1944. Příběh nás zavádí do patnáctého století, hlavní postavou je Hynek z Poděbrad. První díl se odehrává v Čechách – v Praze, zatímco děj většiny druhé části je situován do renesanční Itálie, kde se Hynek setkává s velkými osobnostmi renesančního umění. V tomto můžeme spatřovat první paralelu obou nedopsaných historických románů – *Kámen a bolest* versus *Májový sen*. Dalším pojítkem je právě jazyk. Jazyk v literárním díle M. J. Vochoče nese prvky kronikářského vyprávění, je typický lyrickými popisy, vnitřními dialogy a dramatičností textu zajišťují dialogy postav. V. Mikulášek, autor novinového článku „*Rok od smrti Martina Jana Vochoče*“, který vyšel roku 1968 v Průboji, na toto téma napsal: „*Ukázky rozsáhlého románu připomínají svým obsahem, způsobem líčení a stavbou slavnou knihu K. Schulze*

³³ HOLÝ, Jiří et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vydání. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8. (str. 696)

³⁴ Tamtéž, str. 698

³⁵ HOLÝ, Jiří et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vydání. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8. (str. 698)

³⁶ viz 4. kap. *Prozaická díla M. J. Vochoče*

„*Kámen a bolest*“³⁷ Existuje tedy několik podobností mezi oběma díly – nedokončenost zamýšlené trilogie, doba vzniku, podobný historický námět i jazyk.

Podle dochovaných archivních pramenů Vochoč pravděpodobně mluvil o torzu svého *Májového snu* s Františkem Kožíkem, spisovatelem, který dosáhl úspěchu v žánru životopisného románu. V roce 1939 mu vyšel román *Největší z pierotů* a na něj navázal dalšími biografiemi slavných osobností. Vochoč si údajně přál, aby právě Kožík jeho dílo dokončil. To se ale nestalo.

Dalším Vochočovým torzem je romantická monografie *Valdštejn zblízka*³⁸. Již z názvu je patrné, že se jedná o monografii Albrechta z Valdštejna. Tato historická postava může být pojátkem Vochoče s Jaroslavem Durychem, který napsal dvě díla s podtitulem *Větší a Menší valdštejnská trilogie*. První z nich – *Bloudění* – napsal už v roce 1929, *Rekviem* o rok později 1930.

Prozaika Martina Jana Vochoče lze zařadit mezi katolicky orientované autory historické prózy. Křesťanská víra, náboženství, Bůh se vyskytují ve všech jeho dílech, postavami jsou často duchovní, lidé věřící. Nejzjevnější to je v díle *Pražánek*.

Ve třicátých letech byl kromě historického románu zastoupen žánr balady (bratři Čapkové, I. Olbracht), rozvinul se společenský román (např. F. Křelina jako představitel ruralismu, M. Majerová a další představovali socialistický realismus) a vrcholu dosáhl psychologický román (J. Glazarová, J. Havlíček, E. Hostovský).

3.3. M. J. Vochoč básník

M. J. Vochoč ale také psal poezii. Kromě *Sonetů nečasového*, které vyšly roku 1933 napsal za dobu svého života další básně, jenž byly uspořádány do sbírek až v roce 2007³⁹. Vochoč začal psát poezii ve dvacátých letech, již první básně mají náboženský charakter. Básník oslovuje Boha, medituje o něm. Svými básněmi reaguje na velké české básníky a jejich dílo – např. se inspiroval V. Hálkem, P. Bezručem, S. Čechem a jeho *Písni otroka* apod.

Ve třicátých letech psal lyriku intimní – náboženskou i milostnou. Často se obracel k historickým námětům básní. V *Sonetech nečasového* oslavuje významné osobnosti

³⁷ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1492, evid. č. K 58, MIKOLÁŠEK, Vladimír. Rok od smrti Martina Jana Vochoče, novinový výstřížek z *Průboje*, 6.2. 1968.

³⁸ viz 4. kap. *Prozaická díla M. J. Vochoče*

³⁹ viz 5. kap. *Poezie M. J. Vochoče*

světových dějin od antiky, přes středověk až k novověku. V dobových recenzích bylo toto dílo přirovnáváno k dílu J. S. Machara a J. Vrchlického.

Poezie Vrchlického prošla určitým vývojem a kritické reakce na básníka byly rozdílné. Touto problematikou se nyní nebudeme zabývat, pro naše účely (k porovnání s M. J. Vochočem) je důležitá zmínka o kritice jeho intimní lyriky, jež vyvrcholila v devadesátých letech v Šaldových recenzích *Písní poutníka* a *Posledních sonetů samotáře*. F. X. Šalda Vrchlickému vytýkal „nedostatečnou angažovanost vlastní osobnosti v díle. Jejím sebevyjádření podle Šaldy překáží mj. používání tradičních strofických útvarů, jakým byl například sonet (forma, která „nenáleží nikdy člověku v úplné vlastnictví,“ tvrdil Šalda, „může projev osobního žalu jen tlumit, odosobňovat“).“⁴⁰

Neznámý dobový recenzent sbírky *Sonety nečasového*, do německých (nejspíš pražských) novin napsal, že Vochočovy sonety působí hodně staticky. Z mého pohledu lze onu státnost a odosobněnost Vochočových veršů přičíst samotné formě sonetů a také historizujícímu tématu. V případě milostných sonetů se básníková osobní angažovanost projevuje v mnohem větší míře (podrobněji v 5. kapitole). Dalším pojetím Vochoče s Vrchlickým můžou být historické básně. Slavnostní tón Vrchlického básní je podobný s Vochočovými oslavnými sonety slavných umělců a výrazných osobností světových dějin, vyskytujících se v *Sonetech nečasového*.

Josef Svatopluk Machar měl střízlivější pohled na dějiny. Jeho poezie byla realistická s jemnou ironií. Ve verších kladl důraz na význam slova více než na zvukovou splývavost. V roce 1901 mu vyšla sbírka *Golgata*. „Na historických postavách z římských dějin, na matce Husově a Žižkově, na Napoleonovi se sleduje, že všechny velké ideály a svatá předsevzetí jsou neuskutečnitelné.“⁴¹ Po historických básních z *Golgaty* se prohloubil Macharův zájem o minulost, stal se vyznavačem antiky a paralelu k *Sonetům nečasového* M. J. Vochoče můžem spatřit v rozsáhlém cyklu *Svědomy věků*, „v němž mapoval duchovní atmosféru od antiky a křesťanství přes Velkou francouzskou revoluci k přítomnosti.“⁴²

V českém literárním prostředí to byla právě poezie, která nejpohotověji reagovala na události odehrávající se ve třicátých letech a za nastupující okupace. Básníci reagují na aktuální dění niternější, vlasteneckou poezií. Oživuje se odkaz baroka, slavné minulosti, tradice: „*Básně oslavovaly vlast, uchovávaly hodnoty národní tradice. Mnohé verše působily již samou krásou*

⁴⁰ HOLÝ, Jiří et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vydání. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8. (str. 327)

⁴¹ HOLÝ, Jiří et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vydání. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8. (str. 406)

⁴² Tamtéž, str. 406

českého jazyka, jako Nezvalova veršovaná hra *Manon Lescaut* (1940). *Vznikají chvály mateřštiny, pocty Máchovi, Němcové a Nerudovi, modlitby k Bohu, k zemi, k rodné řeči a k českým patronům.*⁴³

Na politické dění třicátých a čtyřicátých let u nás Vochoč reagoval několika básněmi, které jsou uspořádány do sbírky *Rámě svatého Víta*. Jde o poezii z let 1934 – 1945. Básně z doby okupace nesou historizující vlastenecké prvky. Objevují se zde motivy svatováclavské koruny jako symbolu češství, svobody, boje apod. Básník se neodvrací od svého stěžejního motivu křesťanské víry.

Mezi katolicky orientované básníky této doby patří Jan Zahradníček. Jeho spirituální lyrika založená na věčných hodnotách se aktualizovala právě v době národního ohrožení. Píše hymny na patrony české země Vojtěcha, Prokopa a další. Hymnus *Svatý Václav* (1945) je alegorií okupační doby, „*kde postava Václava se spojuje s Andělem pomsty a Václavova korouhev je znamením blížící se svobody.*“⁴⁴

I do Seifertovy lyriky pomíjivosti a vzpomínek vstoupilo ke konci třicátých let vědomí ohrožení národa. Přibývá aktuálních básní (*Osm dní*, 1937 – cyklus o smrti a pohřbu TGM, druhá část sbírky *Zhasněte světla*, 1938). V letech okupace se silněji ozývají motivy domova, rodné Prahy a národní kultury (*Vějíř Boženy Němcové*, 1940).

Josef Hora napsal v roce 1939 báseň *Jan houslista*. Využíváním tradičních národních symbolů (Vyšehrad, Vltava, housle, lípa) naráží na německou okupaci.

František Halas na tuto dobu reagoval sbírkou *Ladění*, z roku 1942. „*Najdeme tu skryté výzvy k odporu, inspiraci lidovou poezií, subjektivní lyriku, pocty českým klasikům a básně o dětech a pro děti.*“⁴⁵

Martin Jan Vochoč neměl na české kulturní scéně takové postavení jako výše zmíněné osobnosti, jejichž „práce“ byla vidět a na něž se obracely oči české veřejnosti. Bez ohledu na to, Vochoč prostřednictvím své poezie, stejně jako naši básníci-velikáni, pocíťoval nutnost vyjádřit se k tomu, co se v již neexistujícím Československu dělo. Zda se mu to po kvalitativní stránce povedlo je téma na samostatnou studii Vochočovy poezie.

⁴³ Tamtéž, str. 686

⁴⁴ Tamtéž, str. 691

⁴⁵ HOLÝ, Jiří et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vydání. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8. (str. 689)

4. Prozaická díla M. J. Vochoče

V předchozí kapitole jsme se seznámili s literárně-kritickým a uměleckým postojem M. J. Vochoče v kontextu doby, ve srovnání s jinými literáty i z osobního hlediska autora. V této části práce jsem se analyticky zaměřila již na konkrétní díla Vochoče. Bude to historická monografie *Valdštejn zblízka*, dále soubor povídek *Pražánek* a román *Májový sen*.

4.1. Valdštejn zblízka

V rozboru textu vycházím z pracovní verze přepisu Vochočova strojopisu, který je uložen v Městském archivu v Ústí nad Labem. Čísla uvedená v poznámkách pod čarou označují stránkování v předloze/číslo digitálního snímku. Číslo strany odpovídá vtištěné verzi a slouží pro lepší orientaci v textu.

Valdštejn zblízka Martina Jana Vochoče je nedokončená monografie historické osobnosti Albrechta z Valdštejna, který žil v sedmnáctém století. Byl oceňovaným vojevůdcem ve službách Ferdinanda II. ve třicetileté válce. Na vrcholu své moci vítězil se svojí armádou ve všech důležitých bitvách. Z titulu vévody spravoval rozsáhlé frýdlantské vévodství, které za jeho vlády prosperovalo. Konec života nebyl pro Valdštejna šťastný. „*Nedostávalo se mu peněz pro udržování obrovské armády, vliv na jeho rozhodování měla i rychle postupující nemoc. Od roku 1631 vyjednával tajně se Švédy, stále více se vyhýbal velkým bitvám a tažením. Jeho nepřátelé toho využili a obvinili jej u císaře ze zrady. Ferdinand Albrechta také za zrádce označil a Valdštejnovi vlastní důstojníci ho na konci února 1634 v Chebu zavraždili.*“⁴⁶

Autor monografie byl schopný historik, kromě politických dějin projevoval zájem i o dějiny každodennosti. Prvky z této oblasti se vyskytují i ve *Valdštejnovi zblízka*. Dílo nemá znaky beletrie, chybí fabule. *Valdštejn zblízka* stojí na rozmezí epiky a popisu, tedy na rozhraní literatury umělecké a odborné. Syžet díla je vystavěn na uměleckém popisu osob, míst, staveb, zvyků a historickém výkladu dějů. Popis v tomto případě slouží k vyvolání atmosféry (což je pro Vochočova díla typické – viz *Pražánek*) a vytvoření určité představy u čtenáře. Historický výklad má za úkol obeznámit čtenáře s fakty a poučit ho.

⁴⁶ BENEŠ, Zdeněk – PETRÁŇ, Josef. *České dějiny I.* 2. vydání. Praha, 2001. ISBN 80-86287-36-X. (str. 191)

M. J. Vochoč psal *Valdštejna zblízka* v roce 1942, dílo nikdy nedokončil, i když jeho torzo měl na paměti do konce života. Ve vlastní Autoergografii, kterou psal během svého vězeňského pobytu v Pardubicích roku 1948 píše:

*„Na rozhraní krásného písemnictví a duchovní historie stojí moje romantická monografie VALDŠTEJN ZBLÍZKA, inspirovaná v Českém Ráji a skladovaná v místodržitelském archivu. Připsav ji památce Josefa Pekaře psal jsem ji od podjaří 1942 až do 30.IX. téhož roku, kdy mne gestapo odtrhlo přímo od této práce. Torso čeká jen na vyvrcholení a závěr – ale nenašel jsem od těch dob ani vnějších ani vnitřních podmínek k dokončení díla, ač blízkost Frýdlantu roku 1946 přímo mne k tomu vyzývala.“*⁴⁷

*„...Kdyby mně milost Boží přivedla až sem, snažil bych se dokončit VALDŠTEJNA ZBLÍZKA.“*⁴⁸

Je tedy patrné, že *Valdštejn zblízka* zůstal nedokončený. Kromě vyvrcholení a závěru ovšem chybí i úvod. Není jisté, zda jde o záměr (nebo nedostatek) autora nebo se začátek díla nedochoval.

Téma:

Albrecht z Valdštejna je Vochočem zobrazován jako schopný, leč krutý hospodář, jehož zájem zahrnoval oblasti obilního hospodářství, pivovarnictví, sýrašství, rybníkářství, chovu dobytka a ušlechtilých koní i lesního hospodářství. Chtěl na svém území také zavést hedvábnictví, ale tento pokus ztroskotal.

Valdštejn spravoval frýdlantské vévodství. „Valdštejnovo Fridlantsko“ bylo samostatnou „zemí v zemi“ ostatních Čech. Hlavním městem měl být Jičín, jehož velkolepou výstavbu v „Cittá Nuova“ Velký Jičín Valdštejn plánoval. Město se mělo stát moderní metropolí, ale vše přerušil rok 1634.

Valdštejn i přes tento nezdar vybudoval během deseti let svého „panování“ několik monumentálních staveb. Kromě paláce v Zaháni pražský palác Valdštejnský, jehož architektuře věnuje autor několik stran popisu. Zámek v Jičíně nechal Valdštejn přebudovat, založil kartuziánský klášter se slavnou alejí lip a Valdickou hrobkou, vybudoval kostel Sv. Jakuba v Jičíně. Autor čtenáře seznamuje i s existencí jičínské mincovny a Valdštejnovým právem razit mince. Také na ukázkách ze dvou dopisů Vochoč ukazuje úsměvnou až směšnou nerozhodnost vévody, které ze zobrazení a nápisů na mincích Albrecht chce.

⁴⁷ KÖNIG, Josef. *Autoergografia: to jest dílo vlastního vypsání ode mne kněze Martina Jana Vochoče v Pardubicích Léta Božího 1948 s Boží pomocí sestavené*. Praha, 2007. (str. 16)

⁴⁸ Tamtéž, str. 27

Dále v monografii autor popisuje Valdštejnův vztah k církevním řádům – augustiánům, jezuitům a kartusiánům, růst Valdštejnovy moci a vlivu, který kromě mincí dokazuje i rozvoj jeho erbu.

Kromě reálií z Albrechtova života se dozvídáme i o jeho povaze a vlastnostech. Jeho jednání s lidmi je doloženo ukázkami z dopisů.

Poslední napsaná část monografie je věnována vojenským zásluhám Valdštejna. Nese titul „*Profil vojáka*“ a popisuje vévodu jako velice schopného vojevůdce. Do této kapitoly je zařazen popis politické situace v tehdejší Evropě, rozložení mocenských sil. Výsledky Albrechtovy armády byly hodny obdivu, ale nevyhnula se jim ani kritika ze strany kurfirstů a knížat Svaté Říše římské. Úplný závěr tvoří rok 1627, který byl pro Valdštejna rokem vojenských úspěchů, rokem narození syna a dokončení pražského paláce.

Kompozice:

První slova monografie tvoří citát Albrechta z Valdštejna: „...*na sobě nic sjíti nedali, nýbrž vskutku se stalo..... a ne slovy mně straku na vrbě ukazovati, až by vám samým (?) nejškodlivější bylo, jimž spraviti otci budete...*

Z Vídně 28. Novem. A. D. 1623

A K(níže) z Fridl(andu).⁴⁹

Následuje vlastní text, který je doplněn o ukázky z dopisů. Dílo tak dostává charakter odborného textu. Dopisy jsou ve většině případů datovány a je určen adresát i pisatel. Ukázky jsou uvedeny v předchozím textu a vztahují se k nim i další výpovědi. Slouží jako autentické doklady autorova sdělení nebo jsou naopak jeho východiskem. Např. Vochoč na dvou dopisech adresovaných Maxmiliánovi Valdštejnovi ukazuje „jistý rys tvrdosti“ Albrechta. Jde o potrestání úředníků za „pokoutní vaření piva“:

„Herrn Herrn Maximilian von Waldstein, Prag.

Psal jsem ti předešle, aby ouředníka skalskýho, jestli se to na něj prokáže, že jest vo tom piva vaření v Turnově věděl, dal do Turnova vésti a všechny ty, kteří s ním com-plices jsou, vymrskati. Nyní mně Taxis píše, že se to na mnohý měšťany proneslo, pročež dej exequirovati, nedadouc sobě v tom žádné větci v světě překaziti a hned, jestli se nestane ihned, tehdy věř, že toho mimo sebe nepustím. Na ouředníka dokáže-li se nejmenší věc, že jest s nimi spolky neb vědomost vo tom měl, dej ho stiti, ale tak aby se to stalo, než kdo vo tom zví, ačkoliv já na přímlyvy nic nedbám, nicméně líp jest, at' se to brzy stane

⁴⁹ KÖNIG, Josef. *Pracovní verze přepisu Vochočova strojopisu (Valdštejn zblízka), uloženého v Městském archivu v Ústí nad Labem – stav 10.10.2007.* Praha, 2007. 87/600, (str. 2)

a s tím zůstávám

Tvůj volný strýc

A. H(erzog) zu Friedl(and) m. p.

*Jak na kterýho se dovíš, že jest v tom spolky měl, at' jest hned vymrskán a jeho statek confiscirován, kterež hled', at' někomu jinýmu zas dán jest.*⁵⁰

Dopisy jsou v textu graficky odděleny a uvozeny znaménky.

Vochoč představuje Valdštejna ze tří hledisek – jako hospodáře, stavitele a vojevůdce. Podle toho je i vystavěna kompozice díla. Celým dílem prochází snaha zachytit na různých příhodách Valdštejnovu povahu:

„Je snad zajímavo zablédnouti Valdštejna se strany jejich, oněch malířů, architektů a štukatérů, kteří knížete obklopovali; jeden z nich, jménem Bartolomo Bianco vzpomínal po letech na svůj pražský pobyt a psal roku 1654 – už dvacet let po smrti vévodově – svému příteli Marmimu do Florencie:

„Osud mne přivedl k Albertovi Valdesteino, jenž dal za svého života pověsit víc lidí, než se jich narodí za sto let a před kterým se třásly kostelní věže, natož pak lidé. ... Můj návrh se líbil, ale když jsem upozornil, že před zahájením díla musím věnovat aspoň dva měsíce přípravnému studiu, tu se kníže otočil: „Dva měsíce? Lech mich norske⁵¹.“ – Bylo štěstí, že jsem ušel bez výprasku a zavření. Jednoho svého pobočníka přivedl na šibenici, protože ho vzbudil, aby, aby mu doručil psaní od císaře – na jiného důstojníka, jenž mu přinesl hlášení, zatím co on přemýšlel o svých stavbách, vytasil kord – důstojník se dal na útěk – kníže za ním, až se posléze onen postavil na odpor. „To je kurážná bestie“ – řekne Valdestain, zasune kord a daruje jej statečnému člověku. ...“⁵²

Následuje Vochočovo hodnocení dopisu z hlediska výpovědního i stylistického.

Jazyk a styl:

Jazyk autora (vypravěče) je spisovný, věcný, není strohý. Vypravěčské i popisné pasáže mají čtivý a živý charakter. Autor většinou používá slovní zásobu a větný slovosled českého jazyka

⁵⁰ KÖNIG, Josef. *Pracovní verze přepisu Vochočova strojopisu (Valdštejn zblízka), uloženého v Městském archivu v Ústí nad Labem – stav 10.10.2007*. Praha, 2007. 89/603, (str. 4)

⁵¹ německé zaklení v italském pravopise

⁵² Tamtéž, 93/607 – 94/608, str. 10 – 11

první poloviny 20. století. Vyskytují se ovšem případy, kdy dává přednost německému pořadí slov, užívá cizích pojmenování nebo archaismů k vyvolání dobové atmosféry. Takováto pasáž je ovlivněna svým umístěním v textu. Rozdílné použití dvou výše zmiňovaných stylů lze demonstrovat na následujícím příkladu: Vochoč popisuje Valdštejnův přístup ke svým podřízeným, který dokazuje citací z jeho dopisu. Uvozující odstavec je psán téměř současnou češtinou, následuje ukázka a další odstavec, který se k dopisu také vztahuje, má již více archaický ráz:

Uvozující odstavec: *„Toto šetření zdraví a života má však v sobě jistý rys tvrdosti; laskavý pán, jenž pečuje o zdraví posledního úředníka, vojevůdce, starající se o hygienu potravy i oděvu posledního vojáka, myslí při tom na celkový úspěch – nikoli na blaho jednotlivce. Přísnost až ukrutná vychází na jevo ze dvou vlastnoručních, česky psaných listů z podzimu 1627, adresovaných mladému Maxovi:*

Ukázka dopisu: *„Herrn Herrn Maximilian von Waldstein.*

Nevím ti, co psáti, než že již zas mám 91. cornet a prapor a noviny vod jinejch comiss. Hled', aby toho ouředníka na Skalách, jestli se to na něho najde strany toho piva, konečně dal stíhati a ty jiný všechny vymrskati. – Já, dá-li Pán Bůh, před vánoci konečně na Jičíně budu – ten kuň vod pana Trčky slyším, že jest pěknej a dobrej a jak mně zprávu dávají, že se k stádu hodí. V Praze kdybych pana z Harachu neincomodiroval, losíroval bych v mym prvnějším domě, pakli se to zdá, že bych ho discomodiroval, tehdy jinde pro mne losument vobjednej – a s tím zůstávám

Tvůj volný strejc

A. H. z Fdl.

Elmshorn 30. Octobris A. D. 1627.

Druhý odstavec: *Zdá se, že správce hruboskalský nebyl dost hbitě potrestán za strašné v očích Valdštejnových crimen, že totiž dopustil pokoutní vaření piva a tím poškodil panskou reputaci i pokladnu. Proto za tímto celkem vlídným strýcovským dopisem, v němž je věc zmíněna jenom mimochodem, po málo dnech následuje list mnohem striktnější, kde se vévoda přímo dožaduje hrdelního potrestání nedbalého či zpronevěřilého úředníka: ...⁵³*

Na tomto příkladu můžeme vyčíst určité přízpusobení stylu jazyka autora citovanému textu.

⁵³ KÖNIG, Josef. *Pracovní verze přepisu Vochočova strojopisu (Valdštejn zblízka), uloženého v Městském archivu v Ústí nad Labem – stav 10.10.2007.* Praha, 2007. 88/601 - 89/603, (str. 3 – 4)

V celém díle je potřeba rozlišovat dvě roviny jazyka. První rovinu tvoří vlastní text Vochoče, jeho vypravování a popisy, druhou rovinu představuje citovaný jazyk dopisů. Ve vlastním slovním vyjádření autora se vyskytují v českém textu německá a latinská slova. Obohacují slovní zásobu (např. v církevním prostředí – *Patres augustiniáni pražští*), jsou použita na místech, kde mají historický („*Terra felix*“ – „šťastná země“), významový (*invita invidia* – „Závisti navzdory“; „*tölpische böhmische Janků*“) nebo odborný (*dopis, poslaný provinciálem řádovému generálu do Říma; otevřené loggie, zvané salla terrena*) kontext a dokreslují tak popisované prostředí ve funkci profesionalismů nebo argotu. Názvy míst uvádí v českém znění s německým ekvivalentem v závorce (*Bezděz (Bösig); Zaháň (Sagan)*).

V citovaných dopisech se kromě českého, latinského a německého jazyka vyskytuje i Italština, jakožto jazyk umělců a oblíbená řeč Albrechta. Používání těchto cizích slov tehdejšími pisateli bylo přirozené. Přepínání z jednoho jazykového kódu na druhý bylo ve Valdštejnově prostředí (vzdělání lidé, umělci) běžné, přechody působí plynně. Pisatelé mohli chtít, užitím cizích slov, zanechat dobrý dojem na adresáta svého dopisu, ale nejspíše prostě využívali celé své slovní zásoby a některá cizí označení jim připadala vhodnější.

Na následujícím příkladu lze spatřit Valdštejnovu zálibu v italském jazyce:

„Stůžž zde v překladě zajímavý německý list, poslaný z Ascherslebenu v předjaří roku 1626, který je svědectvím živého vévodova zájmu o pražské práce:

„Co mi Adrian de Vries píše, dovíte se z přiloženého. Já chci všecky ty kusy vzíti, proto hledte udělati s ním acordo ⁵⁴ (ohledně preco ⁵⁵), jakož i kdy se bude platit. Chci také, zařídíte, aby se v mém domě, jakož i ve mlýně a ve dvoře v Praze všecko se zvláštní pilností zařídilo – hledtež tedy, ať je to požitek. Moje zahrady, podle toho, jak je na disagnio ⁵⁶ uděláno, jest s polností vyříditi.

Obilí pošlete in continenti ⁵⁷ sem.

A. H(erzog) z(u) Friedland.

*Aschersleben, 5. Martii A. D. 1626.*⁵⁸

⁵⁴ smlouvu

⁵⁵ ceny

⁵⁶ nákresu

⁵⁷ ihned

⁵⁸ KÖNIG, Josef. *Pracovní verze přepisu Vochočova strojopisu (Valdštejn zblízka), uloženého v Městském archivu v Ústí nad Labem – stav 10.10.2007*. Praha, 2007. 93/607 - 94/608, (str. 9 – 10)

Citované ukázky v monografii jsou původně české nebo jde převážně o české překlady z němčiny. U některých dopisů Vochoč napsal výchozí jazyk, u jiných si můžeme původ jen domýšlet. Zda se v konkrétním případě jedná o originál nebo o překlad můžeme určit právě pomocí zvoleného jazyka a stylu. České ukázky jsou psány hovorovou češtinou, působí dojmem mluveného jazyka, mají nízkou stylistickou úroveň a pisatel (Albrecht z Valdštejna) volil německý slovosled ve větě (sloveso je na konci věty, za předmětem). Jak jsem se již zmínila výše, autor psaní užívá i slova z cizího jazyka.

Př.: „...český jeho list, poslaný koncem roku 1628 z Güstrau patrně mladému Maxovi:

„Z přiložených psaní vyrozumíš, co mně hejtman sagenskej strany mincování v Sagen píše. Já ho na tebe remitiruji, pročez to dej uraditi a potom ať se s ním ten contract učiní a hned ať mincuje; toliko toho musíš avertirovati, že já nechci, aby jak groše tak krejcare s vorlem (škrtnuto: vobrazem) císařskejm mincovali, nebo kdyby to bylo, musili by mně mnohem větší užitek dáti, ale toho nedělám pro užitek, než pro reputaci – pročez to něco zařid’ a hled’, ať se neprodleně mincuje. ...“⁵⁹

České dopisy mají charakter příkazů, Valdštejn dává písemnou formou úkoly a informuje adresáta o svojí vůli:

„Herrn Herrn Maximilian von Waldstein, Prag.

Psal jsem ti předešle, aby ouředníka skalskýho, jestli se to na něj prokáže, že jest vo tom piva vaření v Turnově věděl, dal do Turnova vésti a všechny ty, kteří s ním complices jsou, vymrskati. Nyní mně Taxis píše, že se to na mnohý měšťany proneslo, pročez dej exequirovati, nedadouc sobě v tom žádné větci v světě překaziti a hned, jestli se nestane ihned, tehdy věř, že toho mimo sebe nepustím. ...“⁶⁰

Je zajímavé, že i v česky psaných dopisech, používal Valdštejn v oslovení Němčinu (*Herrn Herrn Maximilian von Waldstein, Prag*)

Ukázky německých překladů mají vyšší stylistickou formu, slovní zásoba je vybranější, obsah srozumitelnější, dopis se více podobá psanému projevu. Překladatel užil spisovné češtiny. Stejný je výskyt cizích slov a charakter sdělení – Valdštejn něco žádá, nařizuje, i když vybranější formou.

⁵⁹ KÖNIG, Josef. *Pracovní verze přepisu Vochočova strojopisu (Valdštejn zblízka), uloženého v Městském archivu v Ústí nad Labem – stav 10.10.2007*. Praha, 2007. 106/621, (str. 22)

⁶⁰ Tamtéž, 89/603, str. 4

Př.: „*Je o nich zmínka [o kartuziánech] v textu i doušce německého listu zemskému hejtmanu Taxisovi ze září 1625:*

„*Herrn Herrn Gerharten von Taxis, Gitschin.*

Vyrozumívám, že pošta vůbec značně grasírovala⁶¹, mějte tedy dobrou péči, aby přišla na místo. Co jsem nařídil o kartuziánech, to jste rozhodně obdržel, netoužím je dostati pryč, ale chci jim těch deset sirotkův (?-weisen) přidati –pročež svěřuji vaší diskreci a kladu vám na srdce, že to je fundací, která jest založena na penězích a nikoli na jiných věcech – tyto peníze jim však rostou ininfinitus, a každým rokem o 120 fl, což během času vynese úrok. Pro religion můžete ty svoje věci vykonati, ale s rytířskostí a ne precipitírovati⁶² na města a vesnice – můžete tím horlivěji to provésti.

Napište hraběti z Megrellu, že má uspišiti, aby hejtman Erdman⁶³ brzy přišel ke své službě na Jičín. Tolik in cameralibus. Chlapcům. které dávám studovat, pilně uložte, aby se také učili vlašské řeči a přidržte k tomu ty. kteří je instruují musikam coralem.⁶⁴ Chci, aby se učili, ale na aby publice execírovali⁶⁵ – jinak je můžete dát cvičit ve všelijakých věcech. Víno z Valtuliny mi pošlete na Hirsfeldt – stojí-li to za námahu, prosím, buďte pilen ve vymáhání contribucí a jiných věcí.

Schweinfurt, 9. Sept. A. D. 1625. A. H(erzog) zu Friedl(and)...⁶⁶

Vochočův umělecký popis:

Monografie *Valdštejn zblízka* popisuje Albrechta z několika hledisek – největší prostor je dán Valdštejnovi hospodáři a staviteli, dále je čtenáři představen jako voják – vojevůdce a konečně se Vochoč pokusil i o portrét člověka. V každé z těchto rolí je zobrazován jako velice schopný a úspěšný muž. Jeho negativní vlastnosti Vochoč nepopírá ani nevynechává, spíše je klade do pozadí. I když popisuje Valdštejnův pád a důvod rozpadu fridlantského vévodství, pasáž na čtenáře působí spíše pozitivně a Valdštejnovo jednání obdivně:

⁶¹ ztuchněla, zde v korespondenci asi – narostla

⁶² vrhati se na města

⁶³ mladý Adam Erdman Trčka z Lípy, pozdější účastník spiknutí Valdštejnova, spolu s ním zavražděný

⁶⁴ Chorální hudbě a chrámovému zpěvu učili v Jičíně patrně italská učitelé, jichž chtěl Valdštejn využít i k tomu, aby cvičili chlapce ve své mateřtině.

⁶⁵ Valdštejn nechce trpěti veřejné zkoušky a představení, které jesuité rádi provozovali se svými žáky.

⁶⁶ KÖNIG, Josef. *Pracovní verze přepisu Vochočova strojopisu (Valdštejn zblízka), uloženého v Městském archivu v Ústí nad Labem – stav 10.10.2007.* Praha, 2007. 100/614, (str. 16)

„Albrecht byl ovšem sobec – či, eufemisticky řečeno, individualista – myslel na sebe především, svoji osobu a svoje válečné štěstí učinil úhelným kamenem, na němž bylo všecko zbudováno – a proto všecko padlo s ním. Nějaký rok po tragickém únoru 1634 nikdo už by byl nepoznal v rozchvácené kořisti tolika lačných rukou Valdštejnových nepřátel někdejší vévodství fridlandské, jedinečný celek oné druhdy šťastné země, která na vzdory tolika nepřátelům, na vzdory velké válce byla po celé desetiletí ohrazena proti všemu světu mohutnou hradbou Valdštejnovy vůle a síly.“⁶⁷

Výběr slov, způsob líčení, kdy je autorův popis prostoupen emocionálními prvky se střídá se stylem věcným. Styl sdělovaného je uzpůsoben obsahu. Tuto souhru můžeme vidět na následujícím příkladě. Vochoč se zmiňuje o mystické stránce Valdštejna, tato pasáž je lyričtější, nese rysy umělecké prózy.

„Valdštejn, skeptik, člověk typicky areligiosní, chtěl mít hrob v kartouze; představíme-li si jej mlčky krácejícího novou lipovou alejí od Jičina k Valticům, můžeme pochybovat, že v samém základě své bytosti byl přece jen trochu mystik. To však byl Valdštejn samoty, blízký zpytatel noční oblohy, Valdštejn soukromý, nezahlédnutelný nikým ze současníků.“⁶⁸

Kontrast tvoří hned další věta, obsah i způsob vyjádření je věcný a racionální:

„Docela jiný je ve vztahu k jesuitům, jimž za tolik vděčil, a nimž tolik počítal, které však chápal jen jako dobré organizátory a vychovatele bez nejmenšího zřetelu k jejich kněžství, kterého asi nebral příliš vážně.“⁶⁹

Při popisování staveb Vochoč zvolil genetickou a lineární kompozici. U staveb naznačil jejich historický vývoj, změny slohů, architektonických prvků. Velký prostor autor věnoval Valdštejnskému paláci v Praze. Popisy místa jsou prostorové, imaginativní, živoucí.

Uk.: *„Pražský palác Fridlandský byla jakási skvělá ambasáda, zahraniční sídlo cizího vládce, jehož skvělost byla ještě předstižena uzavřeností. Kolemjdoucí viděli holou zeď a zazděná okna, neznali však otevřené loggie, zvané salla terrena, které rozměrem i skvělostí výzdoby mythologických námětů chtěla předstihnout slavnou florentskou loggii da lanzi i všecko, co vytvořila renesance. Ale vedle soch de Vriesových, v herně, umístěné mezi logii a voliérou, dal Valdštejn umístit vycpanou postavu hnědáka, koně-přítele, jenž mu zachránil život v bitvě u Lützen. Je to jistě milý rys něžného vztahu ke zvířeti, ale pro ducha opravdu renesančního by to byl vlastně nevкус – zde už se hlásí barok v duši Valdštejnově – a tentýž styl je naznačen*

⁶⁷ KÖNIG, Josef. *Pracovní verze přepisu Vochočova strojopisu (Valdštejn zblízka), uloženého v Městském archivu v Ústí nad Labem – stav 10.10.2007*. Praha, 2007. 91/605, (str. 7)

⁶⁸ Tamtéž, 101/615, str. 17

⁶⁹ Tamtéž, 101/615, str. 17

*i v protilehlé místnosti, umělými krápníky zdobené lázni, odkud vedly schody přímo do skvělé rotundovitě řešené vévodovy pracovny.*⁷⁰

Valdštejn zblízka je psán živým, popisným jazykem. I přes svoji nedokončenost má určité literární a odborné kvality a může být i pro dnešního čtenáře atraktivním. Vzhledem k tomu, že jde o poučný historický text, je aktuální v každé době.

⁷⁰ Tamtéž, 97/611, str. 13

4.2. Kouzlo minulých časů

Dříve než se pokusím o analýzu prozaického textu *Pražánka*, nabízím jeden pohled na osobnost jeho autora. Vytvořila jsem medailonek spisovatele, jak ho viděli lidé z jeho okolí – konkrétně V. Mikolášek, který mu byl nejspíš blízký.

4.2.1. M. J. Vochoč očima V. Mikoláška

Martin Jan Vochoč měl mezi soudobými kritiky pověst snílka, který se narodil ve špatné době. Nazývali ho „pozdním romantikem“, při hodnocení jeho tvůrčí činnosti se nebáli ani takových přívlastků jako „nový národní básník“, „nový silný talent“ nebo „umělec par excellence“.

Následující citace pochází z článku z cyklu *Návrat k zapomínaným* od V. Mikoláška, který byl otištěn v *Novinách Jablonecka* 20. listopadu 1968: „Šel-li někdo v noci jabloneckou Gottwaldovou ulicí, mohl za starokatolickým kostelem vidět v jednom okně dlouho do noci světlo. Kdyby měl někdo možnost nahlédnout dovnitř, spatřil by sedět za stolem muže asketického vzhledu, s prošedivělou bradkou a v brýlích, sklánějícího se nad papíry. Přestože byl za ním poblíž psací stroj, psal brkem, a i když všude bylo napětí 220 V, na stole blikala petrolejovka nebo dokonce svíčka. A kolem něj knih od podlahy po strop. A nebyly to svazky jen tak ledajaké: Seneca, Cicero, Husova kázání, Chelčického Postila, Palackého Dějiny národa českého, Hegel a četná filosofická díla – a to hned v několika jazycích. V jedné přihrádce stály čtyři knihy, jež byly pracemi muže, sedícího u stolu: „Sonety nečasového“, „Pražánek“ a dvoudílný „Kalendář historický národa českého“, vydaný na památku Daniela Adama z Veleslavína pro potěšení a k užítku národa českého, L. P. 1940. A všude je uveden autor: Martin Jan Vochoč.“⁷¹

V. Mikolášek byl jablonecký spisovatel a M. J. Vochoče osobně znal, proto ten poetický charakter textu. Vochočova záliba v historii zřejmě překračovala hranice „pouhé“ znalosti a Vochoč se do dob dávno minulých s oblibou stylizoval. Stejný autor V. Mikolášek rok po Vochočově smrti, tedy v únoru roku 1968, napsal: „M. J. Vochoč byl nevšední člověk neobyčejných historických znalostí, žijící stále spíše [v] dávné minulosti než přítomnosti. Byl

⁷¹ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1493, evid. č. K 58, MIKOLÁŠEK, Vladimír. Svět Martina Jana Vochoče, novinový výstřižek z *Novin Jablonecka*, 20.11.1968.

to umělec úzkostlivého svědomí a dovedl vidět to, co bylo mnohým utajeno. Byl skromný, úzkostlivý, bolestný i plný omylů, s nimiž musel žít. Dílo začaté před více jak třiceti lety v Ústí nad Labem nedokončil, mezitím – jak praví ve svém „Pražánkovi“ – „čas zamával křídly...“ Jeho literární odkaz, jakož i korespondence, by si zasloužily bedlivého studia literárního historika.⁷²

„V urně paseckého hřbitova skončil nevšední život Martina Jana Vochoče. Byl neklidný, plný rozpornosti a mnohdy i ptotichůdností v střetnutí se světem. Svíce a brk byly jen vnějšími znaky jeho protestu proti přetechnizované současnosti.“⁷³

Proti oné „přetechnizované současnosti“ Vochoč „bojoval“ i jinými zbraněmi. Ve svém díle *Pražánek* mimo jiné kritizuje novou Prahu, společnost, která ztrácí zájem o svoji historii a ničí její pozůstatky ve formě hmotných památek.

4.2.2. *Pražánek*

Martin Jan Vochoč ve své Autoergografii podrobně píše o veškeré své literární a novinové práci. Máme tak k dispozici soupis Vochočovy tvorby a z celkového přehledu vyplývá, že autor stačil dokončit a vydat jen zlomek ze svého zamýšleného díla. Kromě článků do novin a časopisů, které uveřejňoval v průběhu celého života, mu ve třicátých letech vyšla dvě díla umělecké hodnoty – sbírka básní *Sonety nečasového* a próza *Pražánek*. Svě nejrozsáhlejší dílo – román *Májový sen*, psal ve čtyřicátých letech a nikdy ho nedokončil. Stejně tak nedopsal romantickou monografii *Valdštejn zblízka*. (Oběma nedokončeným dílům se věnuji v samostatných podkapitolách.) *Pražánek* má v celém Vochočově díle zvláštní místo. Představuje ucelené prozaické dílo, které bylo vydané a máme k dispozici i dobové ohlasy v periodikách.

Pražánek s podtitulem *Paměti o tom, co Pražané nepamatují* je soubor historických novel. Kniha vyšla před Vánoci roku 1935 v Nakladatelském družstvu Máje v Praze. Ilustraci díla tvoří kresby Jiřího Židlického. F. X. Harlas⁷⁴, autor recenze „Rázovitá kniha“, která vyšla 21. 12. 1935 v Národní politice, vyzdvihuje obsahovou a ilustrační jednodušnost díla. Píše: „J. Židlický dal svým kresbám ráz starých a klasických dřevorytů. ... Tím, že si zvolil tak

⁷² Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1492, evid. č. K 58, MIKOLÁŠEK, Vladimír. Rok od smrti Martina Jana Vochoče, novinový výstřížek z Průboje, 6.2. 1968.

⁷³ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1493, evid. č. K 58, MIKOLÁŠEK, Vladimír. Svět Martina Jana Vochoče, novinový výstřížek z Novin Jablonecka, 20.11. 1968.

⁷⁴ František Xaver Harlas (1865 –1947), ředitel Muzea hl. města Prahy, výtvarný kritik, malíř, přítel M. J. Vochoče

*rázovitou techniku svých kreseb, aby se připojovaly k tištěnému textu a tím, jak těžší z historických pramenů, jak zná staré rytiny a obrazy Prahy, dal knize její svéráz.*⁷⁵

Prvních dvacet výtisků knihy vyšlo na ručně vyráběném papíře s podpisy autora i ilustrátora. *Pražánek* má vzhled kroniky starých časů : „... jako by se tu otevřela stará kronika, neznámá, zapomenutá, vzácná svým objevením, a v té knize sytě černé dřevoryty, iniciálky červené, záhlaví, zakončení, celostránkové obrázky zpestřují text a doprovázejí slova kronikáře...“⁷⁶

Martin Jan Vochoč ve své Autoergografii píše o vzniku *Pražánka*: „Z radosti návratu na Malou Stranu počátkem dubna L. P. 1935 vylíhl Pražánek (vydalo nakladatelské družstvo Máje 1935 s obrázky J. Židlického), napsaný takřka jedním dechem. Osnova inspirována dlouhými hovory o genu města, vedenými po léta na „wachcimře“ u Havlasů a námětový obsah tří cyklů založen sice na studiu pramenné literatury, ale tak volně, že jsem se sám při psaní dával překvapit postupem událostí – a to je svrchovaná rozkoš tvoření prósy, doplňující výsostnou radost básníkovu.“⁷⁷

Vochoč věnoval svoji knihu otci, kromě samotného věnování, je Janu Vochočovi určen i jakýsi úvod, kde si formou dopisu autor-syn stěžuje již zemřelému otci a milovníkovi Prahy na destruktivní postupy moderní doby. Na ničení starých pražských památek a nevkus nové generace:

„Jasná paní Soudnost triumfuje ... Napíše se nový katechismus pro umění, vymezí se nové pojmy vkusu – a betonová klec na hoře Vítkově naučí naše děti znát novou krásu, nové dějiny i Prahu – kouzla zbavenou.

*Těmito povídkami chtěl bych jen vzbudit trochu lásky, trošičku soucitu pro to, čím se tolik generací pyšnilo, co tolik věků budovalo – a co dnes je takřka neskutečným stínem minulosti, pro Starou Prahu.“*⁷⁸

V textu jedné z dochovaných recenzí se můžeme o díle *Pražánek* dočíst: „V úpravě a s kresbami Židlického vychází tato sličná kniha, aby dokumentovala, že ještě v dnešku naleznou se autoři, kteří vyčerpávají bohaté studnice dojmů ze zákoutí Staré Prahy, která byla vždy kolébkou umění a poctivých snah. Autor je rozený vypravěč, dovede svého čtenáře

⁷⁵ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, HARLAS, F. X. Rázovitá kniha, novinový výstřížek z Národní Politiky, 21.12. 1935.

⁷⁶ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, HARLAS, F. X. Rázovitá kniha, novinový výstřížek z Národní Politiky, 21.12. 1935.

⁷⁷ KÖNIG, Josef. *Autoergografia: to jest dílo vlastního vypsání ode mne kněze Martina Jana Vochoče v Pardubicích Léta Božího 1948 s Boží pomocí sestavené*. Praha, 2007. (str. 15)

⁷⁸ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 5)

*zaujmouti dobrým líčením příhod, silou výrazu, jeho ideál je mu skutečně dobrým vodítkem k tomu, aby objevoval a zachraňoval minulost, která bývá mnohdy tak snadno zapominána.*⁷⁹

Téma:

Kniha obsahuje tři tryptichy povídek ze staré Prahy, každá je z jiného historického období, a úvodní povídku, která má dvě části:

Úvodní povídka, která je historičtější, než by se zdálo.

Každá z povídek začíná představením místa a času děje. První povídka se odehrává v roce 1890, hlavní postava je mladý voják-filosof, který se prochází večerní Prahou a náhoda ho zavede do jedné hospůdky, kde se seznámí s Pražánkem. Začátek vypravování je popisný, nedějový, tempo je pomalé, důraz je kladen na popis prostředí (města, budov) a na navození atmosféry. Autor tak vpravuje čtenáře do jiného světa, minulého, zapomenutého. M. Vít přirovnává Vochočův styl k Dumasovi: *„Nové klady Vochočovy tvůrčí schopnosti projevují se v této knize [Pražánek]. Jeden z nich objevuje se nám hned na počátku jeho knihy; je to podání prostředí, či spíše bychom mohli říci zavedení do něho. Vochoč s Dumasovským popisným talentem uvádí nás do románsko-gotické Prahy...*“⁸⁰

Zlom ve stylu vypravování nastává ve druhé části povídky. Filozof navazuje kontakt s trochu tajemnou osobou, která se mu představí jako Pražánek:

„Nos, sylphi sive pygmaei, jak říkal Filippus Aureolus – my domácníčkové, jak ještě tvoje prabába říkávala, dítě – věz – my žijeme dlouho. Člověk, jenž člověka miluje, s ním žije a umírá. Andělé pak, kteří Boha věčného milují, s Ním beze smrti žijí – a my žijeme s věcmi, s domy starými, prastarými stromy, s prameny, s městy – je milujeme – jim patříme – s nimi umíráme. A věci žijí dlouho – ale ne věčně. Stejně my. Já, Pražánek, tedy domácníček, žiji zde od té doby, co zde stojí dům.“⁸¹

Vypravování má tajemný, pohádkový až mytický ráz. To vše je ztvárněno postavou Pražánka, postavou, která se vyskytuje ve všech povídkách, spojuje je a stává se tak jejich ústředním tématem. Představuje ducha domu, města, který vstupuje do děje a zásadním způsobem ho ovlivňuje a dokonce řídí. Pražánka také můžeme vykládat jako zhmotněné vědomí, symbol

⁷⁹ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, Recenze Vochočova Pražánka z časopisů Palcát, Duch času, Čechoslovák, časopisecký výstřižek, 10.6. 1936.

⁸⁰ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, MIKULÁŠ, Vít. Martin Jan Vochoč, novinový výstřižek z Národní Republiky, 21.2. 1936.

⁸¹ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 11)

lidského svědomí, které se objeví – ozve právě ve chvíli, kdy člověk bilancuje svůj život a své jednání nebo v okamžiku duchovní, či jiné krize. S nástupem Pražánka se děj obvykle dynamizuje, autor přechází od popisného způsobu psaní k dialogům a po zásahu domácníčka většinou následuje napínavý děj. Postava Pražánka tedy představuje posun v tempu díla a znamená i změnu ve stylu psaní. Mikuláš Vít ve své recenzi *Martin Jan Vochoč* napsal: „*A dějovým pásem prochází neslyšně polomythický sylf obývající tajemství starého domu, oddělující se z jeho trouchnivějících zdí s tichostí stínu vystupujícího z temnot. Jeho zjevení, které dramatizuje děj, je vždy jakoby zazněl tentýž úder na struny skryté harfy, tentýž akord, rozčeřující náhle melodii vinoucí se epickou klidností a šíří.*“⁸²

Jak jsem již poznamenala, Pražánka vidí jen někdo a pouze v určité životní fázi: „*Ne, Pražánek nestraší, neleká, ale zjevuje se někdy, a to buď dětem, nebo básníkům, nebo vůbec lidem, kteří jsou děti srdcem, takovým filosofům, světcům, bláznům, jak jim říká svět.*“⁸³

Závěr úvodní povídky ztvárňuje pomyslný přechod z jedné časové roviny do rovin vzdálené minulosti, které jsou tvořeny následným vypravováním Pražánka.

„*Jen z dálky bzučel hlásek – nebo to si tak zpíval plynový plamen? Jako by nebylo času, nebylo místa, ale obrazy se zjevovaly a mizely v zášeří. ... Tam venku dřímalo město. Jako když ze sna vydechne, tak zlehounka zavanul vítr a opřel se o sklo v okně. A čas zamával křídli ...*“⁸⁴

Po úvodní povídce následuje první triptych: **Jindřich Zdik. Tři miniatury z Prahy románské.**

Část I. – Plameny:

Děj začíná přesným určením času – srpnové ráno, svátek sv. Vavřince roku 1098. Hrdiny příběhu jsou kanovník Kosmas a jeho osmnáctiletý syn Jindřich. Děj je velice jednoduchý, mladý Jindřich se otci zpovídá z jeho noční výpravy na Petřín, kde se s jednou dívkou účastnil pohanské slavnosti. Otci se to nelíbí, Jindřich si jde odpočinout a zjeví se mu Pražánek, který mu prorokuje cestu do Jeruzaléma a život zasvěcený církvi. Chlapec těžce onemocní, ale svůj boj se smrtí vyhraje.

Důležitým motivem této krátké povídky, jenž prochází všemi částmi triptychu je latinský citát „*Omnia vincit Amor – et nos cedamus Amori...*“ – *Nade vším zvítězí láska, nuž tedy, ustupme*

⁸² Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, MIKULÁŠ, Vít. Martin Jan Vochoč, novinový výstřižek z Národní Republiky, 21.2. 1936.

⁸³ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, HARLAS, F. X. Rázovitá kniha, novinový výstřižek z Národní Politiky, 21.12. 1935.

⁸⁴ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 11)

lásce... Kosmas zarecitoval tento verš synovi po jejich rozmluvě, kdy se Jindřich otci svěřil se svojí láskou k pohanské dívce. Toto gesto chlapec od kněze nečekal. Životní pouť Jindřicha Zdika by se možná odvíjela jiným směrem, kdyby nebylo zjevení Pražánka nebo ji jen předpověděl?

Část II. – Poutník:

Druhá část triptychu se odehrává v předvečer svátku Tří králů roku 1124. Děj začíná popisem cesty opata Břevnovského kláštera k příteli Kosmovi, poděkovat mu za darovanou knihu – kroniku, kterou Kosmas píše. Ve stejný večer se vrátí z Jeruzaléma syn Jindřich Zdik a vypravuje přítomným o Svaté zemi.

Opět se tu setkáváme s citátem „*Omnia vincit amor*“, náhodně recitovaným opatem Klementem. Kosmas vzpomíná na synovo blouznění, kdy jako osmnáctiletý mluvil o hoře Olivetské, kterou nyní Jindřich v Jeruzalémě skutečně navštívil. Pražánkova slova se vyplnila. Nastává doba, kdy se kladou větší požadavky na duchovní a kněží mají žít bez žen. Tedy bez lásky. Starý Kosmas lituje svého syna: „*Bylo mu v duši líto syna, jehož snad čeká sláva, snad bohaté biskupství, ale který nikdy nemá poznati kouzla tiché domácnosti ženatého kněze, půvabu domova, v jakém sám vyrůstal...*“⁸⁵

Jindřich nechce o obavách svého starého otce ani o pohanských verších lásky nic slyšet: „*Ne láska, otče, ale síla a ctnost vítězí v těžkém boji.*“⁸⁶

Část III. – Láska:

Závěrečná povídka je vyvrcholením děje – života Jindřicha Zdika. Jindřich – nyní stařec, olomoucký biskup a vážený muž sedí na prahu opuštěného rodného domu. Je začátek máje, stařec sedí sám, je smutný, cítí se osamocený. Vzpomíná a rekapituluje svůj život. Náhle se vedle něho objeví Pražánek. Vypravuje Zdikovi pohanskou historii jeho rodu, vypočítává všechny jeho úspěchy a staví je do protikladu ke štěstí, kterého nedosáhl. Vyčítá mu nedostatek lásky a soucitu – bojoval pro svou slávu, ne pro Boha, předpovídá Zdikovi brzkou smrt:

„*Lépe milovat jakkoli a cokoli, než být chladný ke všemu, srdce kamenné. A dnes, Zdiku, vidíme se naposled. Uvažuj o tom, co jsi slyšel na prahu rodného domu od nejstaršího přítele ... Vrať se na Strahov – několik posledních týdnů svých věnuj tomu, abys napravil tvrdost*

⁸⁵ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 39)

⁸⁶ Tamtéž, str. 40

svého srdce. Bůh nečeká na dary, Bůh chce lásku – a Bůh láska jest. – Buď tedy s Bohem, s láskou, a nezapomeň, že láska všechno přemáhá...

Zdik pochopil nicotu věcí, marnost všeho, co není pravým posvěcením života, prázdnotu všeho, co není láskou...“⁸⁷

Druhý triptych: **Jindřich Vlach. Tři večery století třináctého.**

Část I. – Palatium Veneris:

Povídka opět začíná přesným určením času – poslední večer masopustu roku 1278. Začátek příběhu je nedějový, setkáváme se s hlavním hrdinou – Jindřichem z Isenrie, jež přemýšlí o politické situaci, o králi, jeho ženě a prochází Prahou, která se od dob románských výrazně proměnila. Reálné plynutí času můžeme pozorovat právě na vývoji města. Zatímco v prvních povídkách má Praha podobu osady,

„Bylo to vlastně několik vesniček, rozsetých po obou stranách řeky Vltavy, jejíž proud byl tehdy překlenut prostičkým dřevěným mostem.“⁸⁸

Praha třináctého století je již městem:

„Praha těch let už byla skutečným městem, důstojným sídlem krále železného a zlatého. Na pravém břehu Vltavy byla živá čtvrť Němců s pyšnými chrámy i domy kupců, v nichž se soustřeďoval přepych a blahobyť, jenž se nápadně odrážel od prostého života starousedlíků, věrných dosavad slovanským řádům... Na břehu opodál za židovským ghettem stál nový klášter Klarisek s celou skupinou kostelů ...“⁸⁹

Po pomalejším nástupu se začíná plynule rozvíjet tajemný děj. Čtenář sleduje počínání hlavní postavy, aniž by znal její pohnutky. Jindřich se setkává s knězem Janem a oba jdou v přestrojení na faru, kde vyzvedávají nějaké ženy. Společně pak vcházejí do „Pražánkova“ domu na Hradčanech, kde se účastní hostiny.

Zde nastává zlom ve způsobu vyprávění. Tajemnost se vztahuje pouze na popis noční cesty a končí na prahu stavení. Následující odstavec, který je i graficky oddělen pomlčkami, vysvětluje celé dění. V domě se sešel tajný spolek kněží a jeptišek, kteří oslavují zahájení masopustu a uctívají pohanskou bohyni lásky a krásy Venuši. Celé společnosti, která se baví, pije víno, zpívá, předsedá biskup v masce. Po půlnoci se v místnosti objeví Pražánek, odhalí totožnost biskupa, vyčítá mu pohanskou slavnost a předpovídá válku:

⁸⁷ Tamtéž, str. 50 – 52

⁸⁸ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 17)

⁸⁹ Tamtéž, str. 57

„Poteče-li krev, vaší vinou poteče. O letošních psích dnech přestane vláda zlata a přijde doba krve a ohně. Příštího postu nezhájí už biskup Jan. Zváženo jest u Hospodina konání vaše. – Nastane pád.“⁹⁰

Jindřich Vlach nebere slova podivného mužička vážně.

Zajímavým opakujícím se motivem této povídky je „dívka na pranýři“. Pro dějovou linii příběhu nemá význam, přesto je její existence a její počínání začleněno do vypravování, je součástí popisu místa. Pomáhá navodit středověkou, temnou atmosféru, umocňuje tajemnost okamžiku.

„Dvířka zavržala, strážce praněře v nich zmizel a prokřehlá dívka upoutaná k sloupu nařikala dál větrům. Jen hvězdy slyšely její nářek a drkotání zubů. Farka pohltila zatím oba příchozí. ...Klepadlo slabě zaharašilo a přece se zvuk rozlehl po celém rynku. Odsouzená holka na praněři procitla a spatřila, že z otevřených dveří zazářilo jasné světlo, v němž vynikal obrys ženské postavy. Jakmile se dveře otevřely, zazněl před vraty zvučný hlas, jenž s italským přízvukem pronesl latinský verš: Nunc Veneris sanctae considam victus ad aras.“⁹¹

Část II. – Meč hněvu:

Druhá část povídkové trilogie je ve znamení smutku. Země ztratila krále Přemysla Otakara, je válka, jež se dotýká každého obyvatele, měsíc po porážce na Moravském poli a na Prahu je uvalen interdikt za uvězněného Jindřicha Vlacha královnou Kunhutou.

Příběh je krátký, představuje spíše takové „intermezzo“ mezi první a třetí povídkou. Biskup Jan je těžce nemocný, umírá. On dal město pod klatbu, aby byl jeho přítel Jindřich Vlach propuštěn. Když se tak stane, oba muži se sejdou a biskup kajícně vzpomíná na slova Pražánka, který vše předpověděl:

„Stařec už jen šeptal: „Ne, můj drahý, cítím již křídlo anděla smrti nad sebou. Prosím Boha, prosím i národ za odpuštění... Kěz zemru v milosti... Za tichých nocí, jež trávím v modlitbách na tomto loži posledním, vídám toho, jenž tenkrát hovořil. Usmívá se na mne shovívavě. Zemru usmířen – zemru rád...“⁹²

Vlach stále celou historku zlehčuje, pochybuje a stará se jen o vlastní záležitosti.

⁹⁰ Tamtéž, str. 72

⁹¹ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 64)

⁹² Tamtéž, str. 81

Část III. – Po letech zlých:

„Přišla léta zlá, doby přetěžké, kdy po celé zemi krev s ohněm vládla. Hlad a mor řádily v Praze městě, život lidský na ceně ztrácel, zločiny bez počtu se rozrůstaly. Hrad byl zavřen, cizí zbrojnoši stáli mu v branách a lid český nesměl ani pokleknouti k hrobům ochránců. Zhasla Anežka, utěšitelka chudých, a nekonečný smutek táhl nad městem. Nebylo nikoho, kdo by rozžal světlo radosti a naděje pod chmurným nebem.“⁹³

Těmito slovy začíná závěrečná povídka druhé trilogie. Po čase nastoupil na trůn král Václav, nechal uvěznit Záviše z Falknštejna, manžela královny matky Kunhuty.

Jindřich Vlach je chudý stařec, události minulých let ho nijak nezměnily, stále je hrdý, že je pohan, má své bohy, nelituje svých činů a chce se vrátit do rodné Itálie. Jednoho dne se v kanovnickém domě opět ukáže starý domovníček. Mluví k Jindřichovi a kanovníkovi Vítkovi, jenž byl také přítomen jeho prvnímu zjevení před lety. Pražánek je nelitostný v pravdě, kterou sděluje:

„A naleznu klid v domově?“ – ptal se Vlach tiskna křečovitě mužičkovu ruku.

„Ty nemáš, Vlachu, domova. Kdo na tebe čeká v Itálii? Myslíš, že papež? – Ty nemáš klidu v srdci, Jindřichu. Škoda tvá.“⁹⁴

Postavu a jednání Jindřicha Vlacha lze interpretovat jako rozpor renesanční duše s myšlením lidí ve třináctém století. Jindřich prožívá vnitřní boj. Má renesanční názory, je zaměřený na člověka, na život – práci i zábavu. Do konce života zůstává nepochopen, stejně jako on nerozumí cizí zemi, ve které žije. Nepatří do své doby, předznamenává časy budoucí:

„Z tohoto utajovaného úsměvu vyčetl Jindřich rázem celou velikost výsměchu, jímž všichni okolo stíhali ubohého staříka. Žili klidně ve své pohodlné víře, nebyli trápeni skepsí, těžkým vnitřním bojem, který on ve svém duchu vedl odjakživa.“⁹⁵

Závěrečný Gotický triptych: **Koruna.**

Část I. – Archa boží vzata jest ...:

Recenzent M. Vít označil poslední trojici povídek za „nejsilnější část knihy“. V úvodu první povídky autor nastiňuje politickou situaci v zemi za vlády krále Jana Lucemburského. Jan je hlavní postava příběhu, vzpomíná a přemýšlí o minulosti, má obavy o svůj slábnoucí zrak a chystá se na další válečné tažení, na které potřebuje sehnat finanční prostředky. Napadne ho jedno východisko – zastavit českou korunovační korunu. Úkol svěří proboštovi Pertoldu

⁹³ Tamtéž, str. 85

⁹⁴ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatuji*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 88)

⁹⁵ Tamtéž, str. 88

z Lipé. Ten jde za bohatým židovským kupcem Trostlinem, který korunu za dva tisíce hřiven zlata a slib mlčenlivosti zastaví.

„Nastala chvíle mlčení, kdy probošt pozoroval obchodníka a hledal lačnost zlata v jeho očích. Té tu nebylo. Starý kupec se chvěl, nikoli teď zjištěností, nýbrž dojetím. Nenapadlo ho v té chvíli zkoumat zlato, jež bylo tak zřejmě pravé, nebral v pochybnost ceny rubínů, jež zářily v křížích i obroučce jako rudé krůpěje čerstvé krve, ba ani neohmatával perel, těch velikých zkamenělých slz. ... Byl pohnut. Ta věc tu stála ve svoji vznešené bezbrannosti, krvavá i slzíci – leč přece krásná a hrdá.“⁹⁶

Jakmile král dostává své pytle zlata, odjíždí z města.

Část II. – Ať nižádný nevezme koruny tvé:

Povídka opět začíná úvahami Jana, nyní slepého starce, který jako král zůstal u českého lidu neoblíbený, zatímco jeho syna – Karla lid miluje a uznává. Hlavní postavou je právě „mladý král“ Karel, který rozmlouvá se stavitelem chrámu sv. Víta Matyášem z Arasu o ztracené koruně. Rozhovor probíhá v Matyášově domě – kanovníckém domě na Hradčanech, kde dříve bydlel pán z Lipé a kde, jak známo, žije i domácníček. Právě Pražánek dává Karlovi odpověď, poví mu o Židovi Trostlinovi a Karel s Matyášem hned druhý den jedou korunu hledat. Následuje popis Židovského města a setkání s Trostlinem, který vrací mírně poškozenou korunu Karlovi. Nic si za vykoupení nežadá, přesto je Karlem odměněn výnosným úřadem.

„Zvonilo právě poledne, když se Karel s Matyášem vracel přes Vltavu. Lodička opět plula po řece mezi tříští drobných ledových ker... Stavitel hleděl k markraběti nadšeným zrakem plným porozumění... Mladý král svíral pod pláštěm drahocenné břímě; přinášel opět korunu českou na její hrad.“⁹⁷

Část III. – Pro vínek zlatý:

Děj závěrečné povídky se odehrává o velikonočních svátcích roku 1356. Dům Pražánka tentokrát obývá Francesco Petrarka. Francesco v myšlenkách vytýká císaři Karlovi, že si zvolil za své sídlo Prahu místo Říma a staví a zvelebuje tuto „barbarskou zemi na severu“ a bere tak slávu jižní metropoli. Petrarka již několikrát žádal císaře o přesídlení do Říma, ten vždy odmítl.

⁹⁶ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatuji*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 103)

⁹⁷ Tamtéž, str. 120

Karel navštíví básníka u něj doma, ten pronáší stejnou prosbu. Císař mu vypravuje historii svatováclavské koruny. Papež Kliment bullou spojil českou korunu se svatými ostatky patrona země sv. Václava a koruna nesmí opustit Prahu. A český král neopustí korunu.

„Básník se klonil hluboce odcházejícímu vládci světa. Karel pokývnul ještě hlavou a již jeho hnědá suknice mizela ve dveřích. Petrarka mlčel, dlouho myslel na tento sebevědomý majestát panovníka, majestát beze pychy, leč plný odhodlání, neústupnosti a lásky k rodné zemi.“⁹⁸

Petrarka zklamal jako diplomat. Chystá se na zpáteční cestu do rodné Itálie. Aby vyjádřil svoje zklamání, napíše sonet, zde je úryvek:

*„... Dnes osud zlý mne nejbolestněj' zasáh –
má touha nejvyšší tu navždy dríme
v té chladné zemi... Chřadne po tvých krásách,
má vlasti... Císař volil krásu menší,
nežli je tvoje... Nuže, klesej, Říme,
pro vínek zlatý, který čelo věncí...“⁹⁹*

V závěru povídky Petrarkovi vypadne sonet z ruky a Pražánek tiše přiskočí ke krbu a list spálí.

Závěr

Závěr knihy tvoří krátká metaforická povídka. Vracíme se zpět do roku 1890. Náš kadet odchází z hospůdky do probouzející se Prahy. Svítá.

Autor se zabývá filozofickými úvahami o plynutí času, historii, minulosti a budoucnosti. V minulosti spatřuje jistotu, zatímco budoucnosti se obává.

„Zvonek na věžičce karmelitek svolává k ranním chválám. Určuje čas, zahajuje nový den. Je poslední neděle srpna léta 1890. Hodina, před chvílí ještě budoucí, noří se do propasti minulosti. Co je přítomnost? Nic není. Je to jediný bod, prchající po dráze nekonečna – okamžik bez délky, jenž dělí čas na dvě věčnosti. Minulost a Budoucnost.

Budoucnost je temná, nepoznatelná. Obava a Naděje jsou přísní štítonoši jejího znaku, jehož kresby nelze rozeznat.

Minulost má štít pestrý, zářící tisícem barev, tam vybledlých, tu ještě svěžích. Její erb hlídá jediná strážkyně – usměvavá Vzpomínka, jež klidně smiřuje bolest s radostí a do trpkých slz

⁹⁸ Tamtéž, str. 132

⁹⁹ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 132)

*mísí perly rozkoše. I krev prolitá v minulosti mění se v zářivý nach, který je slávou a okrasou historického obrazu.*¹⁰⁰

Motivy:

Jak jsem se již zmínila výše, v tematickém rozboru textu *Pražánek*, výstavba díla je podmíněna několika opakujícími se motivy. Z textu jsem vybrala takové motivy, které jsou společné většině povídkám.

Mezi motivy statické – popisné, které neposouvají děj, přesto jsou výrazné, patří autorovo vyjadřování času pomocí *církevních svátků* nebo *ročních a denních dob*. Způsob využití je součástí výstavby textu. Autor na začátku každé povídky určí buď přímo (*Poslední večer masopustu léta 1278.*; *Byl předvečer svátků Tří králů léta Páně 1124.*) nebo opisem konkrétní den, rok i denní dobu. K určení dne využívá svátků v kalendáři a napodobuje tak styl starých kronikářů. K identifikaci roku slouží konkrétní historická událost (*Uplynul již celý měsíc ode dne, kdy přišla do města zdrcující zpráva o porážce na Moravském poli, ale město se ještě nemohlo probrati z krutého dojmu.*). Roční a denní dobu kromě přesného určení času dále využívá v popisu aktuálního prostředí nebo ve ztvárnění atmosféry –

„Les se stával hustším a tma padala tísnivě na cestující. Aby přehlušili úzkost, mluvili hlasitěji. Také mnich – vozka, který vpředu seděl, mísil se do hovoru:

*„Otče opate,“ pravil – „to je cesta, že? Na krok člověk nevidí v té chumelenici. A tahle končina, kde teď jedeme, není právě bezpečná.“*¹⁰¹ –

I toto časové členění má svoje kompoziční umístění v rámci celého díla. Zatímco se úvodní povídka odehrává navečer, když na Prahu dopadají poslední paprsky slunce, v závěru díla hlavní postava vchází do probouzejícího se dne, za svítání. Text tak tvoří uzavřený celek, kdy „cestování časem“ proběhlo během jediné noci. Vzhledem ke kompozičnímu charakteru knihy je uvádění časových informací pro čtenáře důležité, aby se lépe orientoval v časových skocích. Jak jsem již naznačila, všechna detailnější určení mají navodit autentickou atmosféru vypravování.

Ukázka z úvodní a závěrečné povídky:

„Sluneční kotouč ohnivě planul nad Strahovem. Kontury věží opatského chrámu byly velmi ostré a proti rudé kouli bylo dobře vidět v lucerně jedné věže rozhoupaný zvon, který přizvukoval symfonii svatovítských druhů.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 138

¹⁰¹ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 30)

*Schwarzenberský palác s temnými sgrafity zdál se ještě temnější než jindy, protože strana obrácená k hradu byla již dávno v těžkém stínu, jenž prudce kontrastoval s městem dole, jehož všecky chrámy, paláce i domy byly západem zbarveny do růžova a tisíce oken zářilo odleskem jako spousta drobných sluncí.*¹⁰²

„Na těžkém lilinovém stojanu plály tři plynové hořáky, jichž bílé světlo proráželo neurčitým šerem časného rána. Praha sní – stejně klidna jako před věky...

*Pokročil k rampě. Široký obzor se otevírá... Na východě bledne růžový pruh – světlo příštího dne... Kontury věží vystupují z temnot.*¹⁰³

Další vybrané motivy bychom mohli označit za dynamické, mají vliv na rozvoj děje. Ať již jde o nepatrné posuny – např. *pítí vína*, po kterém se postavy uvolní, víno jim rozváže jazyk a vypravování dostane konkrétnější spád. Bez motivu „vína“ bychom se mnohé informace, důležité pro děj vůbec nedozvěděli.

*„V poháru zazářil líbezný pozdrav francouzské země. Oba muži popíjeli, vzpomínajíce na mládí prožité ve sladkých krajinách Gallie, pod smavým sluncem, jež zahřívá stráně a dovoluje dozrání krvavým hroznům révy. To už nebyl mladý král a stavitel, to nebyl velmož a umělec, to byli dva přátelé, kteří „inter pocula“ dávali průchod svým upřímným lidským citům.*¹⁰⁴

Zajímavý je také výskyt *slavných historických osobností* v povídkách, kde mají ne-li hlavní tak důležitou úlohu. V první trilogii je to Kosmas, který píše svoji kroniku a zároveň je otcem hlavního hrdiny Jindřicha Zdika. V prostřední trojici povídek vystupuje jako ústřední postava Jindřich z Isenrie a v závěrečné *Koruně* se setkáváme dokonce se dvěmi osobnostmi – Matyášem z Arasu a Francesco Petrarkou.

Využití druhu postavy jako spojujícího motivu lze demonstrovat na postavách *duchovních* – *kněží*. Ti se objevují v každé povídce, byť je o nich jenom zmínka. Ve většině případů ovšem představují hlavní postavy. V „románských miniaturách“ je to kromě Kosmy, opat Břevnovského kláštera a olomoucký biskup. Ve „večerech z třináctého století“ se pohanské hostiny účastní kněží s jeptiškami a biskup a v *Gotickém triptychu* vystupuje kněz Pertold z Lipé.

Ovšem důležitější než postavy duchovních představitelů je samotná myšlenka *křesťanské víry*, která se vyvíjí napříč celým dílem.

¹⁰² Tamtéž, str. 4

¹⁰³ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 137, 138)

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 113 – 114

První povídky z přelomu jedenáctého a dvanáctého století jsou ve znamení raného křesťanství, do něhož se prolínají zbytky pohanské víry. Mladý Jindřich Zdik je přítomen pohanské slavnosti na Petříně:

„... Synu můj, to byla asi nějaká slavnost smuteční, k níž se pohané sešli. Co pravím? Pohané? – Křesťané u víře nepevní, do starého bludu upadající a rouhavě zhrdající spasitelnou koupelí křestnou, které byli z milosti Boží dosáhli. Dnes ráno mi vypravoval pán náš, Kosmas biskup, že ještě se to ve vlasti naší děje.“¹⁰⁵

V dospělosti se ovšem Zdik účastní křížové výpravy do Svaté země a je zastáncem zvyšování nároků na církevní představitele, což se v textu projevuje debatou o bezženství kněží. Avšak ani o sto let později, ve třináctém století, nebyla víra všech křesťanů dost silná, aby neodolala pronikání pohanských vlivů:

„Na sedadlech měkce vyložených seděli mužové a ženy nalíčených obličejů, kteří rozjařenými hlasy zpívali veselé písně smutných nápěvů. Byli to kněží a jeptišky, vesměs osoby duchovního stavu, jež tímto způsobem slavili konec masopustu.“¹⁰⁶

Italský hrdina Jindřich Vlach oslavuje spolu s českými představiteli křesťanství pohanskou bohyni Venuši a dokonce zpívají parodické texty na liturgické nápěvy. Jindřich je ve svém duševním postoji výjimečný, žije v době, která předznamenává gotiku, on ale spíše tíhne k renesančnímu způsobu myšlení a předbíhá tak svou dobu o několik staletí.

V závěrečném triptychu oslava křesťanské víry vítězí. Gotika staví svému Bohu chrámy, jsme svědky stavby katedrály sv. Víta, katolictví je spojeno s vlastenectvím – papež svojí bullou chrání symbol českého nacionalismu – svatováclavskou korunu.

„V křížku je uložen trn z koruny Páně, věčná připomínka bolesti a spásy... Koruna česká není jen symbolem, ona je svátostí a můj duch nespočine v klidu, dokud jí nenaleznu, dokud jí nevydobudu nazpět.“¹⁰⁷

Kompozice:

Jednotlivé tematické složky kompoziční výstavby díla spolu souvisejí kauzálně, tedy těsně, v případě dějových částí textu, ale také volně – v popisných pasážích, kdy autor volí prostorový a časový vztah jednotlivých tematických složek.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 21

¹⁰⁶ VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935. (str. 66)

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 115

Jazyk:

Autor zvolil spisovný, úmyslně archaický jazyk vypravěče i postav, který má sloužit k navození dobové atmosféry v rámci fabule díla i k dojmu „staré knihy“. Archaický styl není na úkor čtivosti textu pro dnešního čtenáře.

Vypravěč je v er-formě (třetí osoba čísla jednotného). „*Je vševědoucí, ví vše o postavách, zná nejen jejich činy, ale i jejich nejtajnější myšlenky. Od zobrazených postav ho dělí určitá distance (má nad nimi nadhled, stojí nad nimi).*“¹⁰⁸

Jazyk postav a vypravěče je nerozlišený. V textu se vyskytují latinská slova, věty, verše, jenž jsou jen výjimečně přeloženy do češtiny, dále metafory, metonymie, přirovnání. Autor často používá pomlček a tří teček.

Interpretace díla:

Dílo *Pražánek* lze interpretovat hned z několika hledisek. Postavu Pražánka můžeme vykládat jako ducha města Prahy, jako paměť starých časů, nositele minulosti, která přetrvává v budovách a nese svědectví o dobách dávno minulých.

Pražánek také může být chápán jako hlas lidského svědomí, jako dohlížitel nad lidským jednáním, karatel, spravedlivý soudce, který se nemylí a určuje svým svěřencům cestu. Pražánek jako symbol svědomí lidského i dějin.

Stejně tak může být Pražánek hlasatelem Vochočovy ideologie – jeho záliby v tradici, v jistotě minulého. Autor ve svých povídkách vzkřísil Prahu ve své minulosti, aby probudil lásku ke staré Praze, o jejichž existenci má obavy. Šlo mu o zachování historie, hmotných i duchovních památek. Pražánek má vlastenecký charakter, idealizace některých postav a prostředí vychází z autorova vztahu k historii a k hlavnímu městu. Je také obrazem myšlení literátů ve třicátých letech a hlavně později za doby okupace, kdy obrat k tradici, slavné české minulosti byl projevem odporu proti okupantům.

Mikuláš Vít v recenzi *Martin Jan Vochoč* na toto téma píše: „*Ideovou náplní této knihy odhaluje se nám umělec v němž dokonale vykryštovala myšlenka národní, v němž rozvinul se patriotismus v jasnou ucelenou koncepci názorovou, již rozvíjí ve svém díle. Nacionalismus Vochočův nachází svůj prvotný a pravý výraz v tradici, která má své zdůvodnění a posvěcení v historii. Od tradice dostává se přirozeným způsobem k symbolu – a to k jednotnému ohnisku české historie – koruně svatováclavské.*“¹⁰⁹

¹⁰⁸ HRABÁK, Josef – ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *Úvod do teorie literatury*. Praha, 1987. ISBN 14-409-87. (str. 66)

¹⁰⁹ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, MIKULÁŠ, Vít. Martin Jan Vochoč, novinový výstřižek z Národní Republiky, 21.2. 1936.

Symbol české koruny nabýval v této době na významu. J. S. Machar už v devadesátých letech devatenáctého století ve svém díle *Tristium Vindobona* (1893) navrhoval svatováclavskou korunu zařadit mezi historické památky. Ve třicátých letech století dvacátého se význam koruny posunul a představoval symbol češství a české pospolitosti.

Nevím, jaký ohlas způsobila kniha *Pražánek* po svém vydání v roce 1935. Jakub Obrovský¹¹⁰, který si s Vochočem pravidelně dopisoval, svému příteli napsal: „*Když jste mi poslal svoji krásnou, ušlechtilou knihu, vzal jsem ji pouze k milému vědomí, protože jsem neměl času k poděkování ani ku čtení. Je to však již alespoň půl roku, kdy jsem knihu přečetl. Stále při čtení mi tanul na mysli tvůj dobrý otec, kterého jsem měl upřímně rád, jakou by měl radost ze syna umělce...*“¹¹¹

¹¹⁰ Jakub Obrovský (1882 – 1949), český malíř a sochař

¹¹¹ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1493, evid. č. K 58, MIKOLÁŠEK, Vladimír. Svět Martina Jana Vochoče, novinový výstřižek z Novin Jablonecka, 20.11. 1968.

4.3. Májový sen

Mezi nedokončená díla Martina Jana Vochoče patří i román z patnáctého století *Májový sen*. Podle Vochočovy Autoergografie začal *Májový sen* psát v roce 1943 nebo 1944. Román měl mít tři díly, poslední Vochoč nestačil dopsat. *Májový sen* byl Vochočovým nejrozsáhlejším dílem. I přes svoji nedokončenost zaujímá dochovaný text přes osm set strojopisných stran. Strojopis je spolu s ostatní Vochočovou pozůstalostí uložen ve fondu MUDr. J. Salamanczuka v ústeckém archivu. Ze stejného pramene máme k dispozici text nadepsaný „Martin Jan Vochoč: Sen májový“. Jedná se o necelé tři strojopisné listy, kde je román popsán hlavně z tematické a kompoziční stránky. Bohužel se mi nepodařilo zjistit, kdo je autorem této analýzy. Musí to ale být někdo autorovi velmi blízký, nebo dokonce autor sám, protože pisatel textu vykazuje dobrou znalost díla a navíc je zde zmínka o dalších dvou dílech románu, o kterých se Vochoč ještě v roce 1948, kdy psal Autoergografií, nezmiňuje. Pro vlastní stručnou a neúplnou (!) analýzu *Májového snu* budu vycházet z tohoto textu, z novinových článků a pro ilustraci poslouží několik citací z úvodu románu. *Májovým snem* se zamýšlím podrobněji zabývat v samostatné práci. I přes neúplnost literárního rozboru považuji za nutné se tomuto dílu alespoň částečně věnovat, protože v celkovém Vochočově díle zaujímalo stěžejní postavení.

Májový sen je více než pouhým románem románovou kronikou. Snaží se postihnout společnost patnáctého století. Dotýká se problematiky filozofické, sociální, historické i státnické, a to pohledem skrze náboženství. „*Ideologická podstata je zcela moderní, odpovídající nejnovějšímu historickému bádání, zvláště co se týče náhledu na dobu husitskou, při tom ale jsou osoby a události viděny očima člověka XV. století.*“¹¹²

Hlavní postavou románu je syn krále Jiřího z Poděbrad – Hynek. Hynek jako historická postava byl podle svých současníků i u novodobých dějepisců považován za značně kontroverzní osobu. Kromě majetkových sporů, konverze ke katolictví nebo jeho politického postoje mu byly nejvíce vytýkány milostné avantýry. Stejně tak literární historici 19. a 20. století označili Hynkovo literární dílo za nemravné a necudné. Stalo se tak na základě jeho básně *Májový sen* (viz. kap. Životopis). Jak se píše ve výše zmiňovaném textu „*psychologický profil Hynka Minsterberského je zde nakreslen ze zcela nového hlediska. ...[postava] je zde*

¹¹² Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1496, evid. č. K 58, VOCHOČ, Martin Jan, Sen májový, 3 s.

*postavena do nového světla, které nám dovoluje poznat tuto tragickou postavu jako první postavu české renesance se zcela moderním postojem k věcem a událostem.*¹¹³

Hynek z Poděbrad je z historického hlediska postavou mimo hlavní politické dění. I v rámci společnosti stál pro své názory spíše na okraji. Toto postavení ovšem Vochočovi umožnilo zavést Hynka ke všem důležitým událostem tehdejších Čech. Stejně tak jsou v díle nastíněny stěžejní události patnáctého století ve střední Evropě, Itálii a v Německu.

Téma a kompozice:

Jak jsem již poznamenala výše v textu, existují dvě verze o počtu dílů *Májového snu*. Podle Vochočovy Autoergografie se má román (či kronika) skládat ze tří dílů – s názvy: I. *Město gotiky*, II. *Svět renesance* a III. *Země zaslíbená*. V knižní analýze se IV. díl jmenuje *Svět v křivuli* a V. část se pravděpodobně měla nazývat *Kříž a meč*.

V úvodu románu se setkáváme s Hynkem, který vzpomíná na minulé časy, věnuje se psaní a popisuje návštěvu starého přítele Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic. Ten ho navštívil v době, kdy Hynek byl nemocný. Pan Hasištejnský žádal od Hynka radu ohledně své touhy stát se biskupem. Když se muži při sklence vína domluví (opět motiv „rozvázání jazyka“, viz podkap. *Pražánek*), Bohuslav později vyzve Hynka k sepsání vlastního životopisu.

Hynek tedy začíná psát – první díl *Město gotiky* zaujímá období Hynkova dětství až k jeho první cestě do Itálie. Události jsou popisovány očima dítěte. Před čtenářem se začne objevovat pestrý kaleidoskop postav, událostí, míst – všechno v divoké směsice dětských vzpomínek. „*Konec prvního dílu tvoří přechod Alp při první italské cestě knížete Minsterberského. Při vstupu do alpských průsmyků zanechává Hynek za sebou poslední gotické postavy.*“¹¹⁴

Důležitým motivem díla je vnitřní přeměna postavy Hynka z gotického na renesančně smýšlejícího člověka. Zatímco v prvním díle je líčena gotická Praha (ono „město gotiky“), začátek dílu druhého – *Svět renesance* – představuje pomyslný i reálný přechod k svobodnému světu italské renesance. Onu pomyslnou i reálnou hranici zobrazuje alpské pohoří, které je třeba na cestě překonat. Hynek je rázem v prostředí plném velkých umělců – vyskytují se zde jména jako Dante, Boticelli, cestuje do papežského Říma. „*Zde nastává vnitřní přetavení Hynka v renesančního člověka.*“¹¹⁵ Důležitou úlohu ve zmiňované proměně Hynka hraje hlavní ženská postava druhého dílu, kterou je Margulka – „*bytost goticky*

¹¹³ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1496, evid. č. K 58, VOCHOČ, Martin Jan, Sen májový, 3 s.

¹¹⁴ Tamtéž

¹¹⁵ Tamtéž

*exaltovaná, ale se svobodným myšlením renesančního člověka.*¹¹⁶ Margulka vypravuje Hynkovi v benátském vězení o svém životě, umírá v závěru druhého dílu.

Třetí díl – *Zemi zaslíbenou* zčásti tvoří retrospektivní vypravování o návratu z Itálie a Hynkovo osudové setkání s Matyášem Corvinem. I v třetím díle doprovází postavu Hynka ženská postava, která má na královského syna vliv. Tentokrát jí je Kateřina ze Strážnice, dcera husitského hejtmana, zemitá a ryze česká žena, která navrátí do Hynkova života pojem „vlasti“, jenž ve velkém světě v cizině ztratil. *„Díl bude asi končit vírem událostí po zmizení Kateřiny ze Strážnice.*“¹¹⁷

Je patrné, že v každém ze tří dílů vystupuje důležitá ženská postava, která svým působením na Hynka posouvá nejen vývoj samotné postavy Hynka, ale vytyčuje směr dalšího vývoje tematického. V prvním díle to byla chůva. Prostřednictvím ní čtenář prozkoumal gotická zákoutí Prahy, v druhém díle záhadná Margulka ukázala Hynkovi „svobodné myšlení“ a v třetím díle Kateřina navrátila Hynka i téma vypravování zpět do Čech.

„Vedle žen provázejících knížete Minsterberského, je tu vždy i jakýsi mentor, který je vždy rozumovým protikladem citové podstaty Hynka. V dětství je to Kunš, zvaný Jezevec, vinař a pozdější pražský apatykář, později a hlavně během italské cesty je to Pavel Zidek, pravá to encyklopedie hraničící až s popleteností. V díle třetím je to Fryček Ryntor, německého původu, přírodní filosof faustofského ražení.“¹¹⁸

Tato tvrzení vypovídají o myšlenkové propracovanosti výstavby díla. Hlavní postavou je autor vlastního životopisu – Hynek, kostra děje je dána jeho životem, přesto se dílo neomezuje na jednu dějovou linii, v díle se epizodicky objevují historické postavy, *„román nechce vyjádřit jednu morální tendenci, ale chce ukázat všechny morální pohnutky lidí žijících v XV. století. V knize není hlásána jediná a samospasitelná pravda, ve všem vidí autor světlé i stinné stránky.*“¹¹⁹ I toto široké a pestré zaměření dává dílu charakter kroniky, popisující společnost ve své době. Přesto *Májový sen* za ryze čistou kroniku označit nelze. Autor dějovou kostru opřel o vlastní fabuly: *„Celé toto dílo je souborem historických fakt, seřazených vedle sebe a scházející fakta doplnila fantasie autorova ve smyslu pravděpodobností do logického a kausálního sledu ve smyslu motta knihy: „Dějiny jsou románem toho, co bylo, román je dějinami toho, co mohlo být.“ José Ortega y Gasset.*“¹²⁰

¹¹⁶ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1496, evid. č. K 58, VOCHOČ, Martin Jan, Sen májový, 3 s.

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ Tamtéž

¹¹⁹ Tamtéž

¹²⁰ Tamtéž

Výše citovaná ukázka je ze závěru textu „Martin Jan Vochoč: Sen májový“ a přesně vystihuje definici historického románu, kterým *Májový sen* je. Stejného názoru byl také V. Mikolášek, autor článku „Rok od smrti Martina Jana Vochoče“, který do *Průboje* 6.2. 1968 napsal: „*Ukázky rozsáhlého románu připomínají svým obsahem, způsobem líčení a stavbou slavnou knihu K. Schulze „Kámen a bolest.“*“¹²¹

Jazyk a styl:

Jazyk vypravěče je v ich-formě (1. osoba čísla jednotného). Vypravěč je zároveň hlavní postavou, tedy přímým účastníkem děje a perspektiva vypravování je omezena líčením hlavní postavy. Čas fabule je od začátku vypravování minulý. V textu se objevují latinizmy (slova i celé věty) a archaizmy, což nepatrně snižuje čitelnost pro dnešního čtenáře, na druhou stranu jsou důležitou částí výstavby textu – navozují styl jazyka doby humanismu, což byl autorův záměr. Také svým vhodným umístěním se při pozorném čtení stávají srozumitelné. Kromě archaizmů (*šuba; čáka*) a latinských slov (*sermone paterno; algor internus*), se v textu často vyskytují přechodníky (*opustiv lože, přehodiv šubu přes ramena*). Vzhledem k charakteru textu, kdy vypravěč vzpomíná na minulé události, autor používá častěji nepřímou řeč (...*ani prý netušil, že náhodnou návštěvou naplní také jedno přikázání tělesného milosrdenství, ...*), ovšem přímé řeči se nevyhýbá: „*Vkročil zprvu rychle – avšak hned se poněkud zarazil, když mně spatřil schouleného na loži – ale ovládl se zřejmě a se stejným úsměvem přistoupil s oběma rukama ku předu vztaženými a zvučným, trochu zpěvavým hlasem pronesl předem uchystaný pozdrav : „Quid agis, dulcissime, rerum?“*“¹²²

Vypravěč-hlavní postava do svého deníku zapisuje vlastní vzpomínky, pocity, dojmy, líčí události, popisuje prostředí, postavy, reprodukuje rozhovory. Vochočova záliba v popisu není nijak omezena, vypravěč své postřehy líčí se stejnou živostí a názorností jako v *Pražánkovi*:

„*Pan Hasištejnský se zastavil na Poděbradech, jedá do Benátek Vlašských. Divně mi zaznělo jméno, když je starý Bárta ohlašoval – dávno jsem nespatriil pana Bohuslava. Vstoupil s lehkou, vznešenou úklonou hlavy, oděn suknicí měňavé barvy z jemných látek, jaké si dává přivážet až z Nydrlantu, s vlasem nakadeřeným na ramenou, jemně však přičesaných kolem hlavy jakoby naznačoval očekávání lauru básnického či nějaké stejně vznešené ozdoby.*“¹²³

¹²¹ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1492, evid. č. K 58, MIKOLÁŠEK, Vladimír. Rok od smrti Martina Jana Vochoče, novinový výstřížek z *Průboje*, 6.2. 1968.

¹²² Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1446, evid. č. K 56, VOCHOČ, Martin, Jan. *Májový sen* (úvod), 1944 – 1967, 4 s.

¹²³ Tamtéž

Text není ochuzen ani o lyričtější pasáže, plné metafor a přirovnání. Za příklad může posloužit úplný začátek samotného úvodu románu:

„Jsem dítě podzimu, třebaže májové slunce svítlo na můj první den. Líbezné jaro vždycky mi zůstalo snem, zatím co podzim se svojí vichřicí byl faktem mého života – holým faktem – tak holým, jako ta lípa, jejíž zčernalé větve mi zvoní o skleněná kolečka vlašských okenic. Ale proč právě tento podzim mi vstoupil do duše s takovou tíhou?“¹²⁴

Již z těchto prvních vět můžeme rozluštit význam názvu díla – *Májový sen*. „Líbezné jaro vždycky mi zůstalo snem...“ Tento název si autor také nepochybně zvolil jako určité pokračování, vzdání holdu dílu Hynka z Poděbrad, jehož báseň *Májový sen* mu byla osudná.

O samotném vzniku románu, o jeho dějové koncepci, o problémech, které musel autor překonávat se můžeme dočíst v již zmiňované Autoergografii M. J. Vochoče z roku 1948. Vochoč ji sepisoval během svého vězeňského pobytu, ke kterému byl odsouzen 27. března 1947.

„Koncem roku 1943 či počátkem 1944 jsem se z vnějšího popudu konečně odhodlal usednout nad román, jenž ve mně kvasil od pradávna. Šlo mi o zachycení věčné gotičnosti české duše, již jsem chtěl takřka demonstrovat na Hynkovi z Poděbrad, synu kališného krále a českém boccacciovci. Toť můj MÁJOVÝ SEN, jehož psaní zároveň z lekturou Danta mne přeneslo přes otřesy těžkých let.

- „Českým boccacciovcem“ Vochoč nazval Hynka z Poděbrad pro jeho překlad jedenácti novel Boccacciova Dekameronu. Tento počín Hynka proslavil, překlady byly čtenářsky oblíbené. -

První jeho díl MĚSTO GOTIKY byl dokončen asi o Vánocích L. P. 1944 (rukopis u nakladatelství Sfinx, druhopis u Ing. Karla Knopa, Praha IV/171, třetí u mé ženy) a zachycuje vůli a krystalisaci dětské duše i její předčasné vyspění na vztazích milostně-náboženských. Poklad vlastních vzpomínek ze zlatého věku dětství byl mi předivem tkáně pro druhý díl trilogie, SVĚT RENESANCE; byl započat už na samém sklonu války. Než jsem mohl svého hrdinu převést přes Alpy do slunné Italie, vyrazila mi pero z ruky revoluce a po ní přicházející neklid, znamenáný dvojím uvězněním a jedním přesídlením.

¹²⁴ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1446, evid. č. K 56, VOCHOČ, Martin, Jan. Májový sen (úvod), 1944 – 1967, 4 s.

Vochoč byl za hanobení prezidenta Beneše zatčen už v únoru 1946. Byl ale na slib propuštěn a vyšetřován na svobodě. Podruhé byl zatčen v březnu 1947 při svém pokusu o útěk do Bavorska. Tentokrát pobyl ve vězení pět let.

Na jaře 1946 vážně jsem se chystal k pokračování, ale vyschly mi prameny informace, takže jsem raději ustal, abych díla nekazil. Osvícení přišlo až 27. dubna L. P. 1947, v den skonu mé matky, kdy jsem ležel ve vojenské nemocnici na Pankráci, po marné pouti za absolutnem, která vede Hynka přes Benátky, Paduu a Florencii do Říma, kde najde můj poutník věčnou pravdu skutečného Bytí tváří v tvář genezarskému zásahu Matky Dobré Rady L. P. 1467. Tam vrcholí pout' a uzavírá se bloudění. Tím je dán předpoklad návratu k ZEMI ZASLÍBENÉ, jak má slout závěrečný díl trilogie, znamenavý zjevením Kateřiny Strážnické na Kolíně, posvěcením života krásou a láskou i hlediskem pravdy a práva v zápasech po skonu krále Jiřího. – Popřeje-li mi Bůh dokončit toto dílo, vděčně budu zpívat hymnus o pozemském štěstí v zemi zaslíbené.

Dopsat *Májový sen* se ale Vochočovi nepodařilo. V. Mikolášek v článku věnovaném M. J. Vochočovi v *Novinách Jablonecka* roku 1968 napsal: „... a tak „*Májový sen*“ zůstal dosud torsem, snem, který nebyl nikdy dokončen. Román měl skončit smrtí Hynkovou, zatím 9. února 1967 zemřel sám autor.“¹²⁵

O nedokončeném díle nejspíš Vochoč mluvil s lidmi ze svého okolí. V archivním materiálu se dochoval dopis z roku 1990 od Miloše Josefa Pulce, správce starokatolického biskupství a předsedy synodální rady starokatolické církve, adresovaný dceři M. J. Vochoče Janě Vochočové. Pulec nabádá Janu Vochočovou ke kontaktování se se spisovatelem Františkem Kožíkem, který by případně mohl dokončit *Májový sen*:

„Připamatoval jsem si, že Váš pan otec hovořival o spisovateli Kožíkovi a o vztahu, který by mohl mít k jeho „Májovému snu“. Shodou okolností jsem měl před několika dny příležitost s ním hovořit a naznačit mu, že by bylo věci piety k zemřelému příteli, aby torso téměř hotové dokončil a našel mu nakladatele. Dal mi zatím neurčitý příslib, ale rád by si alespoň nějakou kapitolu přečetl, případně se více o věci dozvěděl. Řekl jsem mu, že by o bližším mohl jednat toliko s Vámi a já Vám radím: napište mu (následuje adresa) a odvolejte se na rozhovor se mnou a snažte se, aby se věci ujal. Ta práce za to stojí a má-li kdo předpoklady věc dodělat, je to snad jen on a možná F. Kupka, ten však by to asi zaměřil jinak – ale citlivou ruku má

¹²⁵ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1493, evid. č. K 58, MIKOLÁŠEK, Vladimír. Svět Martina Jana Vochoče, novinový výstřížek z *Novin Jablonecka*, 20.11. 1968.

*určitě také. Ovšem tatínek myslil na Kožíka... Chcete-li jsem ochoten pak k němu dojít a věc popostrčit.*¹²⁶

Dcera Františka Kožíka nekontaktovala, a tak k dokončení díla nedošlo. Fr. Kožík psal historické monografie slavných osobností (*Největší z pierotů*, 1939 – hlavní hrdina je francouzský herec a mim českého původu Deburau-Dvořák; *Josef Mánes*, 1955; janáčkovský životopisný román *Po zarostlém chodníčku*, 1967), proto si ho nejspíš Vochoč zvolil jako případného pokračovatele svého díla *Májový sen*.

¹²⁶ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1506, evid. č. K 58, Jana Vochočová, přijatá korespondence od Pulec, Miloš Josef, 1990.

5. Poezie M. J. Vochoče

5.1. Sonety nečasového

Básnická sbírka M. J. Vochoče *Sonety nečasového* vyšla v roce 1933 v nakladatelství O. J. Bukače v Ústí nad Labem. Šlo o básnickou prvotinu, autorovi bylo v té době třiatdvacet let. Já mám k dispozici vydání Josefa Königa, které vzniklo v Praze roku 2007. V původním vydání došlo k několika tiskovým chybám, např. vynecháním názvu další básně se dvě či více básní „sloučily“ v jednu apod. Na základě studia dochovaných rukopisů a obsahové logiky se autorům nového vydání podařilo tyto nedostatky odstranit. Součástí sbírky sestavené J. Königem je překlad článku – recenze z neznámých (asi pražských) německých novin z roku 1933, ze kterého budu citovat.

Sonety nečasového je jediná sbírka básní, která M. J. Vochočovi vyšla v nakladatelství. Vochoč v průběhu svého života napsal několik desítek básní, některé byly publikované tiskem, jiné sám uspořádal do sbírek, ale nebyly vydané. Ovšem většina poezie zůstala ve fázi rukopisů. Přehled do celé věci vnesl až Josef König, který se svými spolupracovníky postupně uspořádal a sestavil šest brožurek Vochočovy poezie. Jsou to: *Čím srdce zní* (J. König, Praha, 2007; poezie z let 1925 – 1927, dosud nepublikované básně z literární pozůstalosti dcery Jany Vochočové), *Rámě svatého Víta* (J. König, Praha, 2007; poezie z let 1934 – 1945, básně nalezeny ve formě rukopisů a strojopisů, většinou nepublikované), *A točily se rotačky* (sestaveno a pojmenováno J. Königem, Praha, 2007; poezie z let 1934 – 1951, původně publikována tiskem) *Na divukrásný rubín* (J. König, Praha, 2007; poezie z let 1939 – 1943, nevydané rukopisné básně ze sešitu v pozůstalosti Jany Vochočové), *Coesaria ze Špýru* (J. König, Praha, 2007; částečná rekonstrukce rukopisného sešitu básní z literární pozůstalosti M. J. Vochoče, autorova pozdní tvorba) a již zmiňované *Sonety nečasového*.

Básnická sbírka *Sonety nečasového* je složena ze tří částí – I. *Ozvěny dále*, II. *Slábnu i sílím* a III. *Střepiny srdce*.

První část *Ozvěny dále* je věnována Vochočovu příteli F. X. Harlasovi. Obsahuje největší počet sonetů – osmnáct a každý z nich je o konkrétní historické osobnosti. Jediným pojítkem těchto mužů (a jedné ženy Maddaleny de Pazzi) je to, že se v chodu dějin nestali součástí anonymního davu, naopak oni historii utvářeli. Patří mezi ně umělci, známí představitelé křesťanství, filozofové a další. Svou báseň zde má např. Aischylos, Seneca, Svatý Bruno, Jeroným Bosch, Martin Luther, Voltaire, Napoleon, Goethe nebo Nietzsche. Sonety jsou

řazeny chronologicky v historickém pořadí od antiky po dvacáté století. Za názvem básně je ve většině případů letopočet vztahující se k dané osobnosti. Některé básně jsou ještě věnovány Vochočovým přátelům, příbuzným a známým.

Ve Slovníku literární teorie se můžeme dočíst, že „sonet je nejrozšířenější pevnou formou evropské lyrické poezie. Vyznačuje se závazným počtem veršů. Ty jsou členěny do čtyř slok (strof) jako dvě čtyřverší a dvě trojverší. Obě čtyřverší i obě trojverší tvoří relativně uzavřený celek. První sloky bývají rýmovány podle vzorce abba abba (nebo v jiných variacích – např. abab abab). Poslední strofy mají veršovací vzorce různé (ccd eed, cdc ede, cde cde, cdd cee, cdc dee apod.).“¹²⁷

Vochoč se ve všech svých čtyřverších držel veršovacího vzorce *abba abba*, ovšem vzorce pro poslední trojverší se různí – nejčastěji používal kombinace *cde edc*, *cde ecd*, *cde cde*, *cde dec*, *cde dce*.

„Významové členění sonetu je také poměrně ustálené: poměr prvních dvou slok ku posledním dvěma býval přirovnáván k otázce a odpovědi, k problému a jeho řešení. Moderní sonet se vyznačuje dialektickou triádou – první kvarteto teze, druhé antiteze a obě terceta syntéza.“¹²⁸

Z výše popsaného významového členění se autor nejvíce přibližoval k „problému a jeho řešení“. Můžeme ovšem najít i příklad moderního sonetu – např. *Student Napoleon*, v první strofě básník popisuje strasti studia, v druhé ale tvrdí, že ho učení baví a v posledních dvou trojverších doufá v reálné naplnění studijní teorie:

„STUDENT NAPOLEON (1754)
(Tetě Andě)

*Já studuji. Dnes zrovna jeden sešit
zas dopíšu. Už bolí kolena
i šij i paže – hlava znavena –
však leností se prostě nesmí hřešit.*

*A mne to baví: města kolem měšit –
poušť – moře – pláně – horstva zelená –
už dopisuji – Santa Elena...
– tak, teď se mohu z odpočinku těšit.*

*Ne – pro mne není pranic teorií –
vše životem. Snad budu jednou v styku
s tím ostrovem, jenž patří Britanii.*

*Jen Bůh to ví – dost možná, v čele šiků
že Napoleon Jednou navštíví ji –
tu výspu dálnou v širém Atlantiku!*¹²⁹

¹²⁷ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. 2. vydání. Praha, 1984. ISBN 22-141-84. (str. 350)

¹²⁸ Tamtéž, str. 350

¹²⁹ VOCHOČ, Martin Jan. *Sonety nečasového*. Praha, 2007. (str. 11)

„Vedle klasické podoby sonetu, jemuž se také říká italský, se vyvinula i jiná forma, tzv. sonet anglický (nebo též shakespearovský). Bylo to dáno omezenějšími rýmovacími možnostmi angličtiny. Tento bývá často psán bez členění na sloky, tvoří obvykle tři čtyřverší a na závěr dvojverší. Také významové členění odpovídá tomuto schématu – stupňování myšlenky o třech fázích ústí v ostře oddělený závěr.“¹³⁰

Tuto shakespearovskou obdobu sonetu Vochoč nevyužíval, držel se klasické formy, i v dalších dvou částech sbírky.

Neznámý recenzent se v německých novinách vyjádřil o Vochočových sonetech takto:

„Co se zde vnucuje je souvislost s J. S. Macharem, mimo to částečně i J. Vrchlickým; Macharův nemuzikální, ba skoro amuzický způsob formy řeší Vochoč neúprosným drilem svých sonetů. O nich je třeba říci, že bez ohledu na všechnu vynaloženou práci působí většinou hodně staticky, což vůbec není divu u sonetů, které se při tvorbě veršů artikulují tak ortodoxně jako tyto. I když forma sonetů vsutku není mrtva – jen zřídka se někdo opováží, aby nenapodoboval přizpůsobený příklad pozdního Rilkeho. Rýmy jsou přece syntax a syntax není ničím jiným než dynamika života řeči i obsahu.“¹³¹

Na pisatele článku působí básníkovi sonety staticky, verše se artikulují ortodoxně apod. Je pravda, že v případě některých sonetů vzbuzují verše pocit strojenosti, přílišné spoutanosti. To je nespíš dáno samotnou formou sonetu, kterou chtěl autor striktně dodržet. Také se zde může odrážet Vochočův skeptický postoj vůči lehkosti a hravosti, jíž se vyznačovala avantgardní tvorba. Poezie, aby nepůsobila příliš rigidně, vyžaduje větší volnost myšlenek, avšak Vochočovy myšlenky a básnické obrazy jsou spoutány svojí velikostí, závažností vize, osudovostí.

Jiný recenzent – Mikuláš Vít – o *Sonetech nečasového* napsal: „[M. J. Vochoč] ukazuje se nám mistrem sonetu, tvůrcem pevných, sevřených forem, umělcem rozehrávajícím jedinečným způsobem struny své básnické inspirace Dokonalé tradiční formy obkličují sny jeho pozdní romantiky jako vysoké temné hradby středověkých měst. V tom je největší tvůrčí síla Vochočova. Sen, jenž rozezvučí formu, umělecká imaginace uzakoněná tradiční linií, od ní se neuchýlí ani v nejmenším.“¹³²

¹³⁰ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. 2. vydání. Praha, 1984. ISBN 22-141-84. (str. 351)

¹³¹ VOCHOČ, Martin Jan. *Sonety nečasového*. Praha, 2007. (str. 3)

¹³² Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, MIKULÁŠ, Vít. Martin Jan Vochoč, novinový výstřižek z *Národní Republiky*, 21.2. 1936.

Jestliže první hodnocení může působit negativně, Mikuláš Vít právě naopak vidí v onom „neúprosném drilu sonetů“ „dokonalou tradiční formu“ a „tvůrčí sílu“ M. J. Vochoče.

Co se týče přirovnání Vochoče k básníkovi J. S. Macharovi nebo k J. Vrchlickému, není sám, koho toto srovnání napadlo. V. Mikulášek ve svém článku „Rok od smrti Martina Jana Vochoče“ pro Průboj napsal, že je Vochočova prvotina „silně ovlivněna Vrchlickým“.¹³³ Tomuto tématu se podrobněji věnuji v kapitole *Historicko-literární pozadí 30. a 40. let 20. století*.

Již jsem uvedla příklad moderního sonetu, básník ale častěji psal sonety klasické. Ocituji sonet věnovaný archeologovi Champollionovi, který rozluštil tajemství hieroglyfů. V prvních dvou slokách lyrický subjekt popisuje svoji práci, nemůže naleznout potřebný klíč k rozluštění písma, v třetí sloce – první trojverší – se blíží k rozluštění klíče, kterého dosáhne ve strofě poslední. Významová výstavba tak odpovídá modelu problému a řešení.

„CHAMPOLLION NAD HIEROGLYFY (1882)

*Dnem nocí pracuji zde bez poklidu
jen vědy touhou veden – žádným ziskem –
bych krásy vynes zaplavené pískem
a moudrost našel pohřbeného lidu...*

*Dnes možná – posléz na záhadu přijdu –
a zítra zvítězím nad obeliskem
a smysl najdu ve mastabu nízkém
a rozluštím pak sfinx i pyramidu!...*

*A deska Rosetty, jež nyní chátrá
kdes za vitrinou – jí jen objeveno
to písmo bylo – z ní je všečen výzkum.*

*Přec tajemství jich vyrvu obeliskům,
hle – už jsem přečet Ptolemája jméno
a klíčem mým je jméno Kleopatry!...“¹³⁴*

Tematická a motivická analýza:

Hlavními lyrickými subjekty jednotlivých sonetů jsou konkrétní historické osobnosti. Často je ke správnému porozumění básně důležitá určitá, alespoň základní orientace v tématu, který se vztahuje k dané osobnosti.

Básník promlouvá ústy lyrického hrdiny, individuální autorův prožitek je potlačen a do popředí se dostává samotný subjekt hrdiny s jeho perspektivou vidění světa. Většinou jde o

¹³³ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1492, evid. č. K 58, MIKOLÁŠEK, Vladimír. Rok od smrti Martina Jana Vochoče, novinový výstřižek z Průboje, 6.2. 1968.

¹³⁴ VOCHOČ, Martin Jan. *Sonety nečasového*. Praha, 2007. (str. 12)

poezii reflexivní (úvahovou). Seneca uvažuje o smrti, Martin Luther o svém životním boji na poli náboženském, Maddalena de Pazzi promlouvá ke svému spasiteli – Kristu, Voltaire přemítá o svém životě apod. Velmi častým motivem sonetů je smrt – čekání na smrt, přijímání smrti, obhajoba svých činů před smrtí atd., také rekapitulace vlastního života, vzpomínky, Bůh, náboženské otázky.

Uk.: „SENEKA SMRTI (65)

*My vlastně byli dobří kamarádi
v životě celém. Smrti, chvála ti –
nu – věčně tady nelze zůstat –
co nedal den, to soumrak nenahradí...*

*Já vypravoval Neronovi v mládí
o poslání tvém, tvoji podstatě –
ten, kdo tě nezná, snadno zatratí
tvou dobrou práci; nemají tě rádi...*

*Dnes Caesar – žák, mne postih nemilostí –
pojd', Přítelkyně, pojd', už zraje klas
a jméno mé si do tabulek zapiš...*

*Tě nudy vyhnanství mne tedy sprostí –
pojd' směle jen, jsi vítána, je čas –
vždyť já tě znám – mne přece nepřekvapíš...¹³⁵*

II. Slábnu i sílím

Druhá část sbírky obsahuje básně z let 1926 – 1932. Je složena z dvanácti sonetů, ovšem část z nich je delšího rozsahu – skládá se z dvakrát dvou čtyřverší a dvakrát dvou trojverší. Veršovací vzorce čtyřverší jsou stejná jako v první části – *abba abba*, ovšem vzorce trojverší se trochu liší. Jestliže v sonetech z *Ozvěn dále* se první trojverší řídilo pravidlem *cde* a různily se pouze poslední sloky, v druhé části sbírky se liší i veršovací vzorce prvních trojverší. Převažují kombinace – *cdc ede*, *cdc dcd*, *cde dce* atd.

Slábnu i sílím je poezie ryze milostná. Jde o bezprostřední lyrickou výpověď autora. Básník se vyznává ze svých citů k jedné nebo více ženám. Ústředním motivem je láska, vyznání lásky, nenaplněná láska, věčná láska. Tyto sonety na rozdíl od historických působí přirozeněji, volněji, nejsou tolik spoutány formou.

¹³⁵ VOCHOČ, Martin Jan. *Sonet* nečasového. Praha, 2007. (str. 5 – 6)

Uk.: „LÍDĚ

Na každé struně pěl jsem krásu tvoji... Vrchlický

*Tys první byla, která zažehla jsi
v mém srdci plamen onen jásavý,
jenž pálí vše a vesmír zaplaví,
však srdce očistí a duši spasí!*

*Snad poznám v světě bohatější krásy
a žití vítr mne strhne klamavý –
co budoucnost dá, to jen sama ví –
však tebe už mi nenahradí asi...*

*Tak v parku sedím, smuten zírám z okna,
z nichž tvoje tvář mi kdysi zářila,
v nichž hebká tvoje kmitala se lokna...*

*Čas léčí vše, on všechny rány zhojí –
však zapomenout na tě, rozmilá,
mi nelze. Bylas první láskou mojí.“¹³⁶*

III. *Střepiny srdce*

Třetí část sbírky – *Střepiny srdce* v původním vydání nejspíš nebyla. Doboví recenzenti ve svých článcích píšou pouze o dvou částech. Existoval pravděpodobně soubor poezie s tímto názvem a později byl do *Sonetů nečasového* přidán.

Střepiny srdce jsou věnovány „mamince“. Hned v úvodu je citace R. Thákúra:

„Matko má, – bolest, to jediné moje je.

Poklad ten zářivý může být u tebe oceněn.

Láskou svou vykoupíš pýchu mou – tobě jen dát chci ji!“¹³⁷

Poslední část sbírky je tvořena devatenácti sonety. Všechny mají klasickou formu – skládají se ze dvou čtyřverší a dvou trojverší. Veršovací vzorce jsou stejné jako ve dvou předchozích částech – nová jsou pouze trojverší *ccd eed, cdc cdc*.

Střepiny srdce tvoří více tematických celků – básně, které mají stejné téma jsou řazeny za sebou. První celek můžeme nazvat „Hrady a zámky“, sonety jsou totiž nazvané *Tři zámky*, *Kuks* a *Veltrusy*. Tyto básně jsou popisné, jedná se o předmětnou (objektovou) lyriku. Následují dvě básně, jejichž žánr nese znaky přírodní lyriky – *Tuň v Ohři* a *Milující orchideje*. Několik dalších sonetů lze jen těžko zařadit pod jednotné téma. *Všední znělka* se zabývá všedností a nadějí, báseň *Práce* je úvahou o této ryze lidské činnosti, sonet *Šumaři* je věnován Karlu Hašlerovi a vypravuje o potulných muzikantech, následují dvě básně, jejichž hlavními

¹³⁶ VOCHOČ, Martin Jan. *Sonety nečasového*. Praha, 2007. (str. 13 – 14)

¹³⁷ Tamtéž, str. 21

hrdiny jsou psi – *Dva psi*, *Judišthira* a tento nesourodý celek ukončují *Zajatci života*, reflexivní lyrika o volbě života či smrti. Poslední větší celek tvoří sonety věnované umělcům – Michelangelovi, J. Vrchlickému, J. Zeyerovi, V. Dykovi, Villonovi a Dantemu. Většinou jde o oslavné verše, básník obdivuje jejich dílo, popisuje jejich život, činy. Autor zvolil bezprostřední způsob lyrické výpovědi. Sonety v této poslední části sbírky jsou umělecky nejzdařilejší.

Uk.: *„JE MEURS DE SOIF AUPRÈS DE LA FONTAINE... (Villon)*
(Evě Mandelíkové)

*Já žízni zmírám stoje u pramene
a přec mi není dovoleno pít;
zřím na dně tůně divný jeho třpyt,
však mezi ním a mnou se propast klene...*

*Ty ubohé mé srdce unavené,
kdy dojdeš pokoje, kde najdeš klid? –
už přišel čas, jenž velí otevřít –
však člověk klíč si někdy zapomene...*

*Tak věky míjí zas dál a dál –
po bludných končinách mne Osud vodi
a noci probdím u vrat katedrál –*

*a marně buším – uzavřen je chrám. –
Kdy přijde den, jenž duši vysvobodí –
vždyť u pramene žízni umírám...!¹³⁸*

Celé dílo můžeme interpretovat jako oslavu velkých osobností světové historie a lásky k Bohu a člověku. Název *Sonety nečasového* lze vykládat jako nadčasové lidské hodnoty, které se v průběhu staletí nemění, jsou trvalé a mají stěžejní význam pro lidstvo jako takové. Lidé, kterým jsou básně věnovány po sobě zanechali buď hmotné nebo duševní dědictví. Z něho další generace čerpají inspiraci a podněty k vlastní tvorbě.

Již zmíněný autor recenze otištěné v neznámých německých novinách napsal: *„Vlastní poznání nečasového předpokládá laciné stanovisko samého čtenáře, jež by se mělo vztahovat na formu, na logickou kauzalitu obsahů nepostiženou žádnými surrealistickými pochybnostmi a na tomu odpovídající tématický substrát.“¹³⁹* M. J. Vochoč své dílo založil na tradici a tradičních formách a je pouze na čtenáři, jaké stanovisko k němu zaujme.

¹³⁸ VOCHOČ, Martin Jan. *Sonety nečasového*. Praha, 2007. (str. 30)

¹³⁹ Tamtéž, str. 3

6. Publikační činnost

Martin Jan Vochoč zahájil svoji publikační činnost na jaře roku 1934 v *Modré Revui*. Máme k dispozici soupis jeho článků od tohoto data – 1.6. 1934 do května 1949. Za tuto dobu – bezmála přesně patnáct let – Vochoč napsal stovky článků do téměř čtyřiceti novin a časopisů. Soupis uspořádal Josef König v roce 2007. *„Kritériem výběru ze shromážděných zhruba 1200 počítačových stránek takových textů byla relativní zajímavost, čtivost a politická i církevní neproblematičnost textů. Opomenuty jsou recenze tehdy vydávaných knih, které tvoří 40% této tvorby – očividný zdroj jeho obživy, duchovenské místo mu existenční minimum zajistit zřejmě nemohlo.“*¹⁴⁰

Na následujících stránkách nastíním stručný přehled Vochočovy publikační činnosti v několika periodikách, do kterých Vochoč přispíval pravidelně a nejhojněji. Jde pouze o informativní náhled bez bližších charakteristik zmíněných novin a časopisů.

V letech 1935 – 1945 otiskoval své články v Národní politice. Nejčastěji šlo o historická, náboženská a literární témata. Práci v Národní politice na čas přerušilo Vochočovo zatčení roku 1942.

Během válečných let Vochoč publikoval do Českého slova, převážně šlo o články vztahující se k české i světové literatuře, ale nacházíme i proříšské a antisemitské články s názvy jako „Praha v Říši“, „Ke kořenům arijských kultur“ nebo „Evropa Evropanům“ a „Jed z Judeje“. O Vochočových projevech antisemitismu v publikační tvorbě se zmiňuji v závěru práce, toto téma zůstává z mé strany otevřené a čeká na bližší prozkoumání.

V Národním sjednocení začal Vochoč svoji literárně-kritickou praxi. V průběhu třicátých let založil několik cyklů článků, analyzujících českou literární scénu. Roku 1935 začal svými „Nájezdy“, kde se vyjadřoval k literární tvorbě spisovatelů, kteří byli názorově opačně zaměřeni, ale autor je považoval za „formát“. Patřili mezi ně S. K. Neumann, V. Nezval, Vl. Vančura a další.

Na tento cyklus ještě téhož roku navázal „Bdělými“. Zamýšlel jím „objevitelský cyklus postav, jež považoval pro pravý směr“. Těmito postavami myslel např. V. Dyka, J. Karáska, J. Demla a jiné.

V roce 1936 započal cyklus „Zapomenuté knihy“. Ve své Autoergografii píše: *„Nadčasově zaměřen jest můj druhý¹⁴¹ seriál v Národním Sjednocení ZAPOMENUTÉ KNIHY, v němž*

¹⁴⁰ KÖNIG, Josef. *Sborník článků Martina Jana Vochoče*. Praha, 2007.

¹⁴¹ Vochoč sice píše, že „Zapomenuté knihy“ je jeho druhým cyklem v Národním Sjednocení, ale svoji Autoergografii sepisoval „z hlavy“ roku 1948 ve vězení, a tak údaje týkající se datací nejsou vždy přesné.

*jsem se snažil přinést na světlo zasuté hodnoty živé a oživující. Šlo o knihy autorů křivdou zapadlých anebo o knížky slavných spisovatelů, které nějak uvázly mimo známý soubor jejich díla. Šlo mi převážně o autory české, ale nevyhýbal jsem se ani cizím, pokud mají nějaký vztah k Čechám a češtví (na př. El Bourges, Gulferding, Rilke).*¹⁴² Mezi jinými tento cyklus připomněl dílo literátů jakými byli např. Holeček, Krásnohorská, Hanka, Rais, Čapek-Chod a řada dalších.

Po „Zapomenutých knihách“ následoval roku 1937 další cyklus: „*Organicky se k zapomenutým knihám přiřadil další cyklus pod šaldovským názvem: NEZAPOMÍNEJME NA GANGÉS, kde jsem se snažil přiblížit české obci čtenářské přehlížené písemnictví orientální, upozorňovat na překlady, z nich i jsoucí i žádoucí.*“¹⁴³

Poslední sérií článků v Národním sjednocení byl „Duch nové české poezie“. Vznikl také roku 1937, Vochoč se snažil „vystopovat“ tvůrčí pokračovatele Vrchlického a sjednotit národní a umělecký význam předních českých básníků (P. Bezruč, O. Březina, A. Sova a jiní).

První příspěvky do Poledních listů (v neděli Nedělní list) začal M. J. Vochoč otiskovat již v roce 1934. Ovšem pravidelným publicistou těchto novin se stal až o rok později a byl jím do roku 1941. Autor zde představoval nové knihy prózy i poezie. Vochoč píše, že se v Poledních listech „naučil psát hutné, zkratkové a lapidární referáty“.

Během let 1942 – 1945 dával Vochoč své články i do Zlínského Světa. Šlo o sérii literárně vědních článků zvaných „Čtení o knihách“.

Martin Jan Vochoč publikoval své články nejčastěji pod svým jménem nebo zkratkou (-ch-; -oč; -mjv-; -miv-). Používal také pseudonymy – Michal Sochor; Josef Sochor; Lenka Kozáková; Jan Kříž; M. J. V. a další.

¹⁴² KÖNIG, Josef. *Autoergografia: to jest dílo vlastního vypsání ode mne kněze Martina Jana Vochoče v Pardubicích Léta Božího 1948 s Boží pomocí sestavené*. Praha, 2007. (str. 23)

¹⁴³ Tamtéž, str. 23

Závěr

Literární odkaz Martina Jana Vochoče je velmi pestrý a poměrně široký. Tato práce představila pouze část jeho díla. V průběhu zpracovávání materiálu jsem postupně narážela na další a další stránky jeho osobnosti a nové činnosti, které by po bližším prozkoumání daly na nejedno nové téma. Podrobnou analýzu by si zasloužila Vochočova obsáhlá publikační činnost. Jeho působení v redakcích, detailnější popis novinových a časopiseckých článků a polemik – z pohledu obsahového, uměleckého i politického. Zajímavé by bylo pátrat po původu Vochočových antisemitských výroků v článcích v době okupace. Zda v nich vycházel z vlastního přesvědčení (podobně jako jeho korespondenční přítel, katolický spisovatel Jakub Deml, který byl znám svým protižidovským postojem) nebo zda byl redakčním vedením „nucen“ psát texty tohoto charakteru, aby si zajistil bezpečnou existenci a pracovní místo. Při tomto posuzování bychom také měli přihlídnout ke skutečnosti, že ve Vochočově umělecké tvorbě (viz. *Pražánek, Valdštejn zblízka, poezie*) se prvky antisemitismu nevyskytují.

Některé články jsou také psány hodně proněmecky a hlavně proříšsky. Vyvstává tak další aspekt Vochočovy rozporuplné osobnosti, na jedné straně obdivuje a vyzdvihuje německou kulturu a lid, což by nebylo nápadné ani zarážející v jiné době, a na druhé straně se projevuje (hlavně ve svém uměleckém díle) jako vlastenec a milovník české tradice a historie. Ovšem, náklonnost k české a německé tradici zároveň se nevyklučuje, ale v tomto případě je důležitým měřítkem politická situace ve třicátých a čtyřicátých letech u nás a v Evropě.

Jiným tématem k bližšímu prozkoumání by mohl být politický postoj M. J. Vochoče ve dvou totalitních režimech, kterými bohužel za svého života prošel. Jak víme, Vochoč byl dvakrát politickým vězněm (je podezřelý už to, že za ten samý čin), v archivu se dochoval protokol z výpovědi biskupa Boppeho (snad Bobeho) z roku 1945, který znal Vochoče z noviciátu. Vochoč prý o sobě prohlašoval, že je českým fašistou, také „*po zřízení Protektorátu psal Vochoč dále do Stříbrného tisku v nacistickém duchu a do Národní Politiky. V r. 1939 nebo 1940 vedl výpravu české mládeže po pražských kostelích. Při prohlídce kostela u Sv. Panny Marie Vítězné v Praze III. prý řekl, že český národ je národem servilním a potřebuje silného pána, který by mu poroučel. Vochoč pracoval pro SD a sice velmi horlivě. S gestapem neměl styky.*“¹⁴⁴ Za komunistické vlády také údajně spolupracoval se Státní Bezpečností. Na

¹⁴⁴ Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1498, evid. č. K 58, Výpověď biskupa Boppeho? (snad Bobeho) dodaná Dušanem Hejbalem, 1945, 4 s.

seznamech StB je veden od roku 1960 jako agent, tajný spolupracovník s krycím jménem Sochor. Tyto údaje nemají samy o sobě valnou vypovídající hodnotu, pouze nastiňují celou problematiku a v tuto chvíli mají informativní funkci a mohou sloužit za námět dalšímu tématu z neprozkoumané oblasti Vochočovy osobnosti.

Jinou takovou oblastí je Vochočova duchovní činnost. Martin Jan působil jako kněz Starokatolické církve v Praze, Jablonci nad Nisou, v Desné v Jizerských horách a ve Varnsdorfu. Z jeho životopisu víme, že se knězem nestal z vnitřní touhy a přesvědčení, ale chtěl mít prostor a čas na psaní svých děl. Také se můžeme dočíst ve výše zmíněné výpovědi biskupa Boppeho (Bobeho), že Vochoč často porušoval noviciátní řád a rád chodil do hostinců, kde byl ve společnosti žen. My ale z jeho literární tvorby známe jiného Vochoče – člověka věřícího, romanticky založeného, milujícího vše „staré“, který o samotě píše vlastenecká a ideologicky založená díla. Také je autorem několika desítek kázání, přednášek na téma náboženství, ve vězení napsal *Postillu* (o dvě stě dvaceti kázáních). Každý člověk má více stránek, Vochočova kněžská práce by mohla zajímavým způsobem doplnit celkový obraz o něm.

Stejně by mohla posloužit i analýza Vochočovy korespondence. Mezi adresáty kromě rodiny patří i přátelé – rodina Salamanczukova z Ústí nad Labem, v jejímž archivním fondu (Jiřího Salamanczuka) se dochoval materiál o M. J. Vochočovi, k dispozici je také korespondence s J. Demlem, J. Zahradníčkem, J. Mařánkem, Z. Braunerovou, J. Obrovským a dalšími. Roku 1996 vyšla v ústeckém nakladatelství Albis International knížečka s názvem „Rozmilý Jene Martine Vochoči“. Jde o dopisy Jakuba Demla a Marie Rosy Junové M. J. Vochočovy z let 1937 – 1952.

Moje bakalářská práce si za cíl svého bádání položila hlavně představení a rozbor literárního díla Vochoče. Ale ani tato oblast není zmapována úplně. Kromě „Sonetů nečasového“ chybí analýzy ostatní autorovy poezie a podrobnější rozbor románu „Májový sen“. Nejbližze ze všech jmenovaných oblastí Vochočova života a tvorby mi je právě další práce s „Májovým snem“. Byla jsem Josefem Königem oslovena ke spolupráci na chystaném vydání tohoto nedokončeného románu. Mým úkolem by bylo posoudit jeho literární kvality a možnosti na dnešním knižním trhu a napsat doprovodný text knihy.

Jak z těchto řádků vyplývá, možnosti další práce na „Životě a dílu M. J. Vochoče“ jsou veliké. To, co je již napsáno, slouží jen jako odrazový můstek mnohem obsáhlejší studii. Tato bakalářská práce je mojí první prací většího rozsahu a doufám, že je dobrou základnou k mé další literárně-historické činnosti.

Na úplný závěr bych ráda ocitovala slova M. J. Vochoče, jimiž vyjádřil svůj životní postoj ke světu. Text je součástí jeho Autoergografie: „Myslím, že nejkrásnější kniha – a jediná pohádka, kterou bych dovedl napsati, by byla pohádka vlastního života – nějaká *Dichtung und Wahrheit* (u mne napřed *Dichtung*) viděná prismatem onoho věčného dětství nepomíjející naivity a důvěřivosti, kterou mi udělil milosrdný Bůh v náhradu za to, že moje dětství nemělo vlastně nikdy oné lehkosti samozřejmého a moje mládí proběhlo bez mladistvého zaměření uspět. Moje perspektiva šla vždycky do minula – a i v dávných chvílích dětství, na něž se mohu upamatovat, už jsem vzpomínal – a tím jsem udržel onu podivnou kontinuitu od okamžiku zrození se stálým zřetelem ke smrti jako k návratu. Všecky otrěsy a katastrofy života jsem prodělával v naději na návrat štěstí – na ráj ztracený, který lze znovu nalézt a při všem utrpení zbylo mi několik okamžiků radostného spočinutí na zvlášť štěstí jako příštího věčna. Božská radost vstoupila najednou do srdce už na této zemi a najednou jsem si dovolil výkřik, žádoucí i zapověděný: *Verweile doch, du bist so schön! Deo gratias! In vigilia nativitatis S. Ioannis Baptistae A. XP 1988 (Zůstaň přece, jsi tak krásný/á! Bohu díky! V předvečer narození sv. Jana Křtitele. Roku Kristova 1988).*“¹⁴⁵

¹⁴⁵ KÖNIG, Josef. *Autoergografia: to jest dílo vlastního vypsání ode mne kněze Martina Jana Vochoče v Pardubicích Léta Božího 1948 s Boží pomocí sestavené*. Praha, 2007.

Bibliografie:

BENEŠ, Zdeněk – PETRÁŇ, Josef. *České dějiny I.* 2. vydání. Praha, 2001. ISBN 80-86287-36-X.

BUBEN, Milan. *Řád maltézských rytířů v historii a současnosti.* Praha, 1993. ISBN 80-901432-4-5.

DEML, Jakub. *Rozmilý Jene Martine Vochoči: dopisy Jakuba Demla a Marie Rosy Junové Martinu Janu Vochočovi z let 1937 – 1952.* Ústí nad Labem, 1996. ISBN 80-901761-2-7.

FRANĚK, Čestmír. *Málo známé dekorace Schlaraffie.* Filatelie-Klim.com, 2007 [cit. 2008-03-09].

URL: http://www.filatelie-klim.com/cz/shop/faleristika/zajimavosti/malo-zname-dekorace-schlaraffie_5

HOLÝ, Jiří et al. *Česká literatura od počátků k dnešku.* 2. vydání. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8.

HRABÁK, Josef – ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *Úvod do teorie literatury.* Praha, 1987. ISBN 14-409-87.

KÖNIG, Josef. *Autoergografia: to jest dílo vlastního vypsání ode mne kněze Martina Jana Vochoče v Pardubicích Léta Božího 1948 s Boží pomocí sestavené.* Praha, 2007.

KÖNIG, Josef. *Pracovní verze přepisu Vochočova strojopisu (Valdštejn zblízka), uloženého v Městském archivu v Ústí nad Labem – stav 10.10.2007.* Praha, 2007.

KÖNIG, Josef. *Sborník článků Martina Jana Vochoče.* Praha, 2007.

NEZVAL, Vítězslav. *100 sonetů záchránkyni věčného studenta Roberta Davida.* 7. vydání. Praha, 1979. ISBN 22-128-79.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 10. Praha, 1896.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 11. Praha, 1897.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 26. Praha, 1907.

Pravoslavná církevní obec v Jihlavě. *Gorazd – Pavlík, episkop v Praze: Odvodní spis.* Jihlava, 1999. [cit. 2008-02-15]

URL: <http://www.orthodoxia.cz/gorazd/odvodni-spis.htm>

TICHÁ, Zdeňka. *Cesta starší české literatury.* Praha, 1984. ISBN 11-020-85.

VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie.* 2. vydání. Praha, 1984. ISBN 22-141-84.

VOCHOČ, Martin Jan. *Český malíř Jan Vochoč, poutník athonský.* In *Polední List* 4, 1935, 12.5.

VOCHOČ, Martin Jan. *Pražánek: Paměti o tom, co Pražané nepamatují*. 2. vydání. Praha, 1935.

VOCHOČ, Martin Jan. *Sonety nečasového*. Praha, 2007.

Archivní prameny:

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1446, evid. č. K 56, VOCHOČ, Martin, Jan. Májový sen (úvod), 1944 – 1967, 4 s.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1447, evid. č. K 55, VOCHOČ, Martin, Jan. Valdštejn zblízka, 1947 – 1952, s. 87 – 115.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1468, evid. č. K 57, Historie domu U Řádového kříže sepsaná Ladislavem Lazarem pomíjelem, rkp., 1934.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1470, evid. č. K 57, Názor kronikářův na řád a jeho připomínka (postultát), rkp., 1934.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1471, evid. č. K 57, Čtyřartikulní formule don. slibů, rkp., 1934 – 1935.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1477, evid. č. K 58, Statuta Řádu maltézských rytířů, rkp., 1934.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1492, evid. č. K 58, MIKOLÁŠEK, Vladimír. Rok od smrti Martina Jana Vochoče, novinový výstřižek z Průboje, 6.2. 1968.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1493, evid. č. K 58, MIKOLÁŠEK, Vladimír. Svět Martina Jana Vochoče, novinový výstřižek z Novin Jablonecka, 20.11. 1968.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, HARLAS, F. X. Rázovitá kniha, novinový výstřižek z Národní Politiky, 21.12. 1935.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, MIKULÁŠ, Vít. Martin Jan Vochoč, novinový výstřižek z Národní Republiky, 21.2. 1936.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1495, evid. č. K 58, Recenze Vochočova Pražánka z časopisů Palcát, Duch času, Čechoslovák, časopisecký výstřižek, 10.6. 1936.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1496, evid. č. K 58, VOCHOČ, Martin Jan: Sen májový, 3 s.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1498, evid. č. K 58, Výpověď biskupa Boppeho? (snad Bobeho) dodaná Dušanem Hejbalem, 1945, 4 s.

Archiv města Ústí nad Labem, archivní fond MUDr. Jiřího Salamanczuka, Martin Jan Vochoč, inv. č. 1506, evid. č. K 58, Jana Vochočová, přijatá korespondence od Pulec, Miloš Josef, 1990.

Résumé

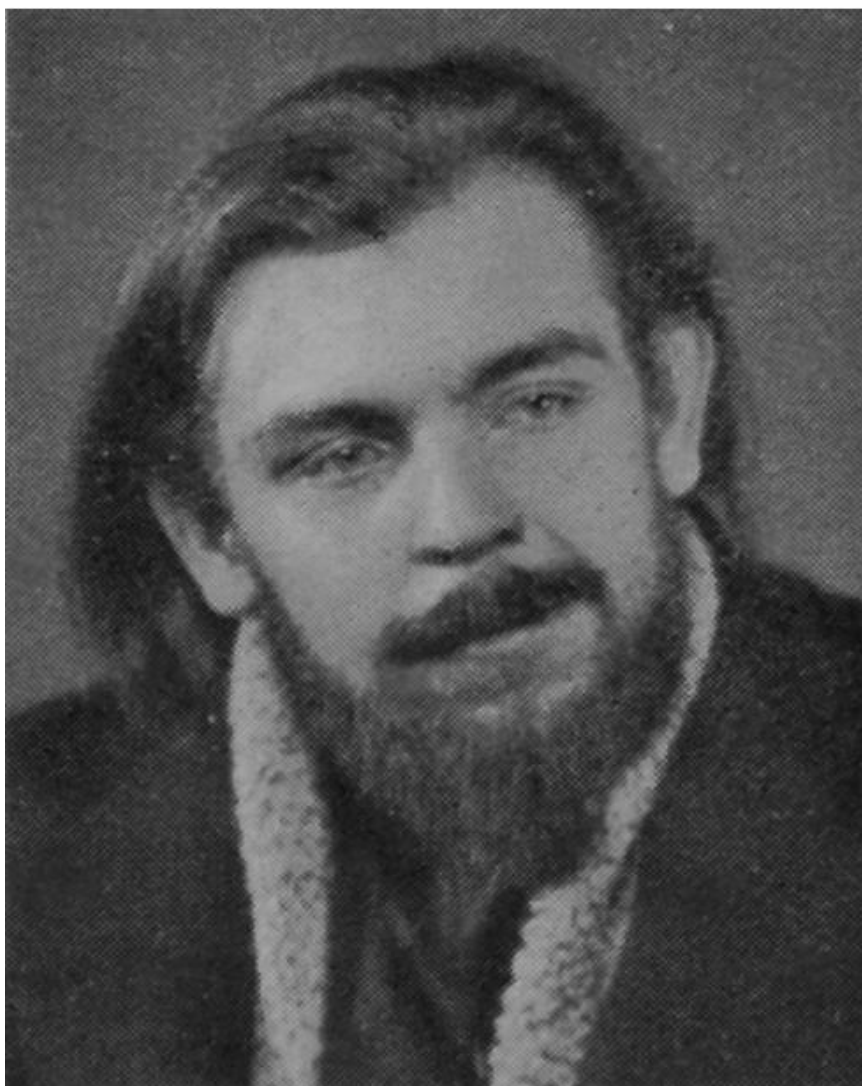
My bachelor thesis entitled „Život a dílo M. J. Vochoče“ includes a brief biography of the author and an interpretation of some of his deliberately chosen works. Martin Jan Vochoč (1910 – 1967) was a priest and he worked in Prague, Jablonec nad Nisou, Desná v Jizerských horách and in Varnsdorf. Besides being a priest, he was also dedicated to writing articles for several newspapers (Národní sjednocení, Národní politika, České slovo, etc.) and magazines. Czech culture and literature, to which he dedicated whole cycles of articles – for example the cycle named „Zapomenuté knihy“ and „Duch nové české poezie“, was the main theme of his articles and polemics.

Vochoč was a member of an unofficial society „Obnovený řád maltézských rytířů“. It was a society of people who were meeting in pubs and were giving lectures on different themes. Those people were trying to pick up the threads of the tradition of the Knights Hospitaller in our country. The tradition of the Knights Hospitaller in our country has begun in the 12th century when this Christian organization was introduced into Bohemia by the Duke Vladislav II. The Knights Hospitaller has a seat in Rome and deals nowadays with an organization and running of health- and social institutions. Societies similar to „Obnovený řád maltézských rytířů“ were arising since the 19th century in our country, for instance the society Schlaraffia (Prague, 1859).

In his leisure time M. J. Vochoč was engaged in a literary activity. His literary output focused on 1930s and 1940s. He belonged to Catholic-oriented writers and wrote historical prose- a collection of historical short stories „Pražánek“ (1935), an unfinished novel from the 15th century named „Májový sen“ (the main character in this novel is Hynek, a son of Jiří z Poděbrad) and an incomplete romantic monograph on Albrecht z Valdštejna called „Valdštejn zblízka“. M. J. Vochoč wrote poetry as well. In 1933 was published his collection of poems „Sonety nečasového“. This collection consists of historical, religious, philosophical and love poems. The choice of historical themes was influenced by the author's fondness for history and by the thought movement of the period. In 1930s and during Nazi occupation the prose writers and poets were using motives from famous Czech history and tradition. Vochoč preferred a traditional form of his work, his literary critique was in opposition to avant-garde literature. The crucial motives in his work are history, the city of Prague, patriotism, Christian religion. J.M. Vochoč used very often components of idealization.

The bachelor thesis encompasses neither the whole work of Vochoč nor all of the aspects of his life. There are another materials waiting for being looked into. The incomplete manuscript „Májový sen“ will probably be published in future.

Příloha:

Portrét Martina Jana Vochoče (1910 – 1967)